PLECHTIGHEDEN EN GEBRUIKEN BIJ VERLO- VINGEN EN HUWELIJKEN BIJ DE VOLKEN VAN DEN INDISCHEN ARCHIPEL.

DOOR

DR. G. A. WILKEN.

In eene verhandeling, opgenomen in het tijdschrift „De Indische Gids“, hebben wij uitvoerig gesproken over de inrichting van de verwantschap en het huwelijksrecht bij de volken van den Indischen Archipel ¹. Over de wijze, waarop de echtverbintenissen tot stand komen, en de plechtigheden en gebruiken, die daarbij plaats vinden, hebben wij toen echter het stilzwijgen bewaard. In de volgende bladzijden stellen wij ons voor het een en ander daaromtrent mede te deelen. Alvorens daartoe over te gaan, is het noodig kortelijk te onderzoeken, welke hoedanigheden en voorwaarden er vereischt worden, om een huwelijk te kunnen aangaan.

I.

Hetgeen het eerst in aanmerking komt, is de leeftijd. Nergens vindt men een bepaalden ouderdom opgegeven als vereischte om te mogen trouwen. Zelfs kinderen worden wel eens, gelijk wij straks zullen zien, met elkander in den echt verbonden. In den regel wordt echter daarvoor de puberteit afgewacht, gelijk ook, in geval van kinderhuwelijken, de samenkomst der echtelingen tot dat tijdstip blijft uitgesteld. Over het algemeen geldt de beschouwing, zooals wij dit onder anderen van de Menangkabawsche Maleiers vermeld

¹ Zie: Indische Gids, jaarg. 1883, dl. I, blz. 656—764. Deze verhandeling is ook afzonderlijk verschenen onder den titel: „Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras“, Amsterdam, 1883. Naar deze afzonderlijke uitgave zal in dit opstel worden geciteerd.

vinden, dat het onvoegzaam is ongetrouwd te blijven, als men manbaar is geworden. Jongelingsjaren kent de Maleier dan ook niet: van kind wordt hij plotseling man ². Bij de Javanen is dit eveneens het geval. Bereikt iemand den ouderdom van 16 of 17 jaren, dan wordt met het trouwen zelden langer gewacht, vooral niet onder de zoogenaamde gegoede lieden of onder hen, die eenigen rang in de maatschappij bezitten. Op dien leeftijd ongehuwd te blijven, is als het ware eene schande ³. Ook bij de overige volken van den Archipel is het regel, dat men vroeg trouwt. Uitzonderingen hierop komen echter voor. Zoo vinden wij van de Redjangers vermeld, dat al te jeugdige huwelijken bij hen niet gewild zijn, omdat men daarvan weinig goeds voor het volgend geslacht verwacht: zelden trouwt dan ook een jongeling vóór zijn twintigste, een meisje vóór haar zestiende jaar ⁴. Het is echter door de instelling van den bruidschat dat het sluiten van vroege echtverbintenissen, zelfs waar dit regel is, in vele gevallen belet wordt. Wel laat het gewoonterecht toe om ook zonder bruidschat het huwelijk te doen voltrekken, doch de verplichting om zich daarvoor als het ware in pandelingschap bij de ouders der vrouw te begeven, bij hen te komen inwonen en zekere diensten te hunnen behoefte te presteeren, weerhoudt velen om tot dien stap over te gaan. Het hoog opvoeren van den bruidschat is dan ook niet zelden eene reden, dat velen ongetrouwd blijven of eerst laat in den echt treden. Zoo lezen wij van de Niasers: „Mannen huwen gewoonlijk op hun 18de of 20ste jaar, meisjes zoo zij huwbaar zijn of worden; beiden echter dikwijls op veel lateren leeftijd. Niet ieder jonkman heeft zoo maar dadelijk den bruidsprijs voor een meisje van zijnen stand bijeen, en menig meisje moet wachten tot hare eerste jeugd voorbij is en de vaders wat minder eischend zijn geworden. Van beide seksen blijven velen ongehuwd, vooral dochters van aanzienlijken, wier trots en hoovaardij hen niet toelaten hunne dochters goedkoop te geven” ⁵. — Niet minder belemmerend werkt op Zuid-Sumatra de bruidschat op de huwelijks-sluitingen. Zooeven zagen wij van de Redjangers, in de Palembangsche Bovenlanden, dat zij geen vroege huwelijken sluiten, daar zij die als nadeelig beschouwen. Eene andere reden echter waarom het

² Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 276.

³ Ritter, Java, blz. 132.

⁴ Van Hasselt, O. c., blz. 290.

⁵ Von Rosenberg, Het eiland Nias, blz. 39.

trouwen hier vaak moet worden uitgesteld, is bepaaldelijk de bruidschat. Het is zelfs geen ongewoon verschijnsel dat men hier meisjes van gevorderden leeftijd, ja met grijze haren, ziet, die armringen dragen als teeken van haren maagdelijken staat ⁶. — Hetzelfde geldt voor de overige streken van Palembang. Het huwelijk bij djudjur wordt hier algemeen voorgesteld als oorzaak "dat de jongelingen laat of niet trouwen en dat de jongedochters den gelukkigsten tijd zien voorbijgaan en in den ongehuwden staat hare dagen slijten" ⁷. — Van de bewoners der Lampongsche Districten lezen wij: "De leeftijd, waarop de Lamponger gewoon is te huwen, is niet wel te bepalen, daar zulks veelal afhangt van de middelen van zijne ouders of nabestaanden. Indien hij geen geld heeft om den bruidschat te betalen, dien de vader van een meisje voor zijne dochter vraagt, blijft hij gewoonlijk ongetrouwd en sterft zonder kinderen na te laten. Dit is zeer dikwijls het geval onder de Lampongers, en waarschijnlijk hebben zij hieraan het onder hen bekende schertsende vloekwoord ontleend van "mati maranaj!" dat is: sterf als jongeling ⁸. Ook bij de Aboengers is het bekomen van eene gade, ten gevolge van de instellingen van den bruidschat of djudjur, geene gemakkelijke taak, zoodat men doorgaans hier op lateren leeftijd trouwt dan bij andere Indonesische volken ⁹. — In de Oostelijke deelen van den Archipel vinden wij, wat de Savoeneezen betreft, vermeld, dat voor minder gegoeden het aangaan van een huwelijk, door de soms hooge eischen bij de bepaling van den bruidschat, bemoeielijkt wordt ¹⁰, terwijl het van de bewoners van het eiland Soemba heet, dat de groote huwelijksgift voor velen een hinderpaal is om te kunnen trouwen ¹¹. —

⁶ Van Hasselt, O. c., blz. 290; Van Rees, De annexatie der Redjang, blz. 93. — Het gebruik bestaat hier, evenals in andere streken van den Archipel, dat de ongehuwde vrouwen zich van de gehuwde onderscheiden door het dragen van sieraden.

⁷ De Sturler, Beschrijving van het gebied van Palembang, blz. 71—72.

⁸ Francis, Herinneringen uit den levensloop van een Indisch Ambtenaar, dl. I, blz. 172. Zie ook: Horst, Uit de Lampongs, Indische Gids, jaarg. 1880, dl. I, blz. 978—979. — Het woord *maranaj* is hetzelfde als het maleische *budjang* = jonkman (Van der Tuuk, Brieven over het Lampongsch, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XIX, blz. 364). Francis schrijft, minder juist, *mahanai*.

⁹ Veth, Het landschap Aboeng, Tijdschr. v. h. Aardrijksk. Genootsch., dl. II, blz. 47.

¹⁰ Donselaar, Aanteekeningen over het eiland Savoe, Mededeel. v. w. h. Ned. Zend. Gen., dl. XVI, blz. 312.

¹¹ Roos, Bijdrage tot de kennis van taal, land en volk van Soemba, Verhandelungen v. h. Bat. Gen. v. K. en W., dl. XXXVI, blz. 49 en 53.

Het blijkt dus, dat hoewel in den regel men bij de volken van den Indischen Archipel vroeg trouwt, hierop uitzonderingen voorkomen, bij onvermogen het huwelijk dikwijls langen tijd, soms wel geheel, uitgesteld wordt. Het behoeft echter nauwelijks te worden gezegd, dat zij die dus ongetrouwd blijven, vooral de vrouwen, weinig in aanzien zijn. „Apa guna?“ noemt ze de Redjanger, dat is: waar dienen zij voor? Hiermede wil men slechts te kennen geven, dat men ze beschouwt als wezens, die niet tot hunne bestemming kwamen ¹².

Bij de volken van den Indischen Archipel treedt men dus in het huwelijk, zoodra de puberteit bereikt is. Toch valt hierbij, althans bij sommige stammen, nog zekere regelen in acht te nemen. Bij de Bataks bij voorbeeld is het aan den jongeren broeder niet geoorloofd te trouwen vóór zijn ouderen. „Het is“, zooals de Bataksche rechtsregel dit zeer eigenaardig uitdrukt, „met de menschen hier op aarde als met de taguk gesteld: eerst moet de taguk vol zijn voordat de anggil aan de beurt komt; zoo ook mag een jongere broeder niet eerder zich eene vrouw nemen voordat zijn oudere broeder er eene heeft“ ¹³. — Op Nias vindt men denzelfden regel ten aanzien van zusters. „Eine jüngere Schwester darf nicht vor der älteren heirathen; nur wenn vorauszusehen ist, dass letztere wegen anhaltender Kränklichkeit, Missbildung oder irgend eines anderen Gebrechens keinen Bewerber finden würde, weicht man von dieser Regel ab“ ¹⁴. — Hetzelfde geldt van de Alfoeren van Halmahera, bepaaldelijk van de Galela- en Tobeloreezen. „Hat das Mädchen eine ältere Schwester, so muss diese erst vermählt sein, bevor die Reihe an die jüngere Schwester kommt“ ¹⁵. — Ook de Javanen huwen hunne dochters niet gaarne anders uit dan naar volgorde van ouderdom ¹⁶. — Bij andere volken wordt in zooverre reeds van dezen regel afgeweken, dat het huwelijk van eene jongere zuster mag plaats hebben, tegen betaling van eene kleine som gelds door den bruidegom of aan de oudere zuster of aan hare moeder. Zoo is dit het geval in het landschap Pasëmah

¹² Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 290.

¹³ Van der Tuuk, Bataksche chrestomathie, dl. IV, blz. 162. — *Taguk* en *anggil* zijn bamboekokers gebruikt bij het tappen van den palmwijn. De *taguk* is de hoofdkoker, die, als hij vol is, door de *anggil* vervangen wordt.

¹⁴ Von Rosenberg, Der Malayische Archipel, blz. 155, en Het eiland Nias, blz. 39.

¹⁵ Riedel, Galela- und Tobeloresen, Zeitschrift für Ethnologie, dl. XVII (1885), blz. 76.

¹⁶ Winter, Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen te Soerakarta, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1843, dl. I, blz. 566.

en in andere gedeelten van de Palembangsche Bovenlanden, en in sommige streken van Bengkoelen ¹⁷.

In de tweede plaats hebben wij te letten op het huwelijksverbod op grond van bloedverwantschap. Dat ook in den Archipel de exogamie voorkomt, werd in onze hierboven bedoelde verhandeling reeds aangetoond ¹⁸. Bij al de volken die deze instelling hebben, wordt het huwelijk in den stam als bloedschande beschouwd. Daarentegen is het toegelaten aan hen die niet van denzelfden stam zijn, zelfs al zijn zij naar onze begrippen nauw met elkander verwant, samen eene echtverbintenis aan te gaan. Zoo kunnen waar het matriarchaat bestaat, zusterskinderen, waar het patriarchaat voorkomt, broerskinderen niet met elkander trouwen, doch is dit in beide gevallen wel geoorloofd aan broers- en zusterskinderen onderling. Deze huwelijken worden bij enkele volken zelfs bij voorkeur gesloten. Van de *Bataks*, die tot de *exogame* volken behooren, lezen wij onder anderen dat de man veelal trouwt met de dochter van zijnen *tulang*, oom van moederszijde, moedersbroeder. *Boru-ni-datulang*, dochter van moedersbroeder, noemt iemand dan ook zijne verloofde

¹⁷ Gersen, Undang-undang van de Pasëmah-landen, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XX, blz. 112, art. 7; Pauw ten Cate, Rapport van de marga Semindararat, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XVII, blz. 546—547; Kort overzicht van de wetten, gewoonten en instellingen in Bengkoelen, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, nieuwe volgrees, dl. IV, blz. 280 en 282—283. — Analoge bepalingen vindt men buiten den Archipel bij verschillende volken. Zoo zegt Gray "that it is customary for the Chinese to marry their children according to seniority" (Gray, China, dl. I, blz. 190). — De Indiërs hebben eveneens dezen regel: een jongere broeder mag niet vóór een ouderen broeder, eene jongere zuster niet vóór eene oudere zuster trouwen. "Die Verletzung dieser Vorschrift", aldus Prof. Kohler in zijne uitmuntende verhandeling over het Indische huwelijks- en familierecht, "wird für schwer sündhaft erklärt, aber auch nur für sündhaft und für anstands- und sittenwidrig, ohne dass hiermit feste juristische Konsequenzen verknüpft sind". Interessant is het, zooals Kohler verder opmerkt, "wie diese Bestimmung durch Fiktionen umgangen wird: der ältere Bruder, welcher unverheirathet bleiben will, verheirathet sich fiktiv, indem er die Heirathsceremonie mit irgend einem leblosen Objecte vollzieht" (Kohler, Indisches Ehe- und Familienrecht, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, dl. III, blz. 372). Dat de regel om eene jongere zuster niet vóór eene oudere uit te huwelijken, ook bestond bij de oude Hebreëen, blijkt uit Genesis XXIX, vers 26. — Ook bij de Kaffers, om een niet-cultuurvolk te noemen, geldt de bepaling, dat "von den Söhnen eines Mannes immer der älteste erst verheirathet werden muss, keiner der jüngeren Brüder darf ihm zuvorkommen" (Post, Die Grundlagen des Rechts und die Grundzüge seiner Entwicklungsgeschichte, blz. 257).

¹⁸ Zie: blz. 18 en blz. 55 vlg.

of vrouw, zelfs wanneer zij niet in die betrekking tot hem staat, terwijl eene vrouw haren minnaar met *ibebere-ni-damang*, zoon van vaderszuster, aanspreekt ¹⁹. Wat het huwelijk tusschen broers-kinderen onder het matriarchaat betreft, het spreekt vanzelf dat dit plaats kan hebben, zoo die kinderen slechts geene stamgenooten van elkander zijn, dat wil zeggen zoo de broeders slechts in verschillende stammen zijn gehuwd. Op dezelfde wijze kunnen onder het patriarchaat de kinderen van twee zusters, mits deze ook in verschillende stammen getrouwd zijn, samen eene echtverbintenis aangaan.

Naast de exogame volken hebben wij de niet-exogame. Waar het gewoonterecht den man niet verplicht eene vrouw uit een vreemden stam te nemen, daar zal soms het tegengestelde gebeuren, men juist bij voorkeur in den eigen stam trouwen. In den Archipel vinden wij onder de niet-exogame volken eenige, welke op die wijze gezegd kunnen worden de endogamie, het huwelijk in den stam, te hebben, namelijk de Alfoeren van de Minahasa en de Dajaks ²⁰. Ook op de Zuidwester-eilanden schijnt de endogamie te bestaan: van de groep Loewang-Sermata vinden wij althans uitdrukkelijk vermeld, dat de huwelijken gewoonlijk in dezelfde negari gesloten worden ²¹. Niet onwaarschijnlijk is het dat de niet-exogame volken vroeger ook de exogamie hebben gekend. Het bij hen bestaande huwelijksverbod toch moet slechts als een overblijfsel dezer instelling worden beschouwd, omvat dikwijls alleen de bijzondere bepalingen omtrent de verbintenissen tusschen neven en nichten, welke wij zooeven, als daartoe behoorende, hebben leeren kennen. De exogamie prijsgevende, heeft men die bijzondere bepalingen alleen behouden. Zoo lezen wij van de Hoewa's van Madagascar: "Marriage between brothers' children is exceedingly common; marriage between brothers' and sisters' children is also allowable; but that of sisters' children is regarded with horror as incest" ²². — Omtrent sommige van de Orang-Bënoewa van Malaka, bepaaldelijk de zoogenaamde Orang-Sabimba, vinden wij medegedeeld: "The children of brothers cannot intermarry, but those of sisters and of a brother and sister

¹⁹ Van der Tuuk, Bataksch woordenboek, i. v. *tulang*, en Bataksche chrestomathie, dl. IV, blz. 49, noot, en 108.

²⁰ Zie onze verhandeling: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 21—24. Verg. overigens nog: Spenser St. John, *Life in the forests of the far East*, dl. I, blz. 10, en Grabowsky, *Der Distrikt Dussion Timor in Südost-Borneo und seine Bewohner*, Ausland, jaarg. 1884, blz. 469, waar het bestaan van de endogamie bij de Dajaks uitdrukkelijk verzekerd wordt.

²¹ Riedel, *De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, blz. 324.

²² Sibree, *Madagascar*, blz. 248.

may" ²³. — Dezelfde regel geldt ook bij de Aroe-eilanders: broerskinderen mogen niet met elkander huwen, wel broers- en zusterskinderen onderling, zoomede de kinderen van twee zusters ²⁴. — Bij de Letineezen vindt men eene bepaling als bij de Hoewa's: huwelijken tusschen broerskinderen en tusschen broers- en zusterskinderen zijn toegelaten, die tusschen zusterskinderen echter zijn verboden ²⁵. — Bij de bewoners van Kisar en bij de Endeneezen van Zuid-Flores mogen de kinderen van twee broeders of van twee zusters niet met elkander trouwen. Daarentegen is dit wel geoorloofd aan broers- en zusterskinderen onderling, ja komen, althans bij de Endeneezen, onder voornamen huwelijken tusschen deze personen zelfs veelvuldig voor ²⁶. — Het blijkt dus dat de bepalingen bij de Hoewa's en de Letineezen beantwoorden aan eene voorafgaande exogamie met matriarchaat, die bij de Orang-Bënoewa en de Aroe-eilanders aan eene voorafgaande exogamie met patriarchaat, terwijl de regelen bij de bewoners van Kisar en de Endeneezen afkomstig moeten zijn uit het tijdperk van overgang van het matriarchaat tot het patriarchaat, toen naast het oorspronkelijke huwelijksverbod tusschen zusterskinderen zich dat tusschen broerskinderen begon te vormen ²⁷.

Men ziet hoe, in overeenstemming met hetgeen onder de exogamie geschiedde, nadat men deze instelling had prijsgegeven, de huwelijken tusschen broers- en zusterskinderen toegelaten, terwijl die tusschen broerskinderen onderling of tusschen zusterskinderen onderling verboden werden. Het laat zich echter hooren dat men bij sommige volken er reeds spoedig toe gekomen is, om, naar het voorbeeld van

²³ Journal of the Indian Archipelago, dl. I, blz. 297. De Orang-Sabimba zijn gevestigd in het Zuiden van Malaka, en worden gezegd afkomstig te zijn van het eiland Batam in den Riouw-Archipel. — Zie: O. c., blz. 339, waar van een anderen stam, die het eiland Batam bewoont, dezelfde regel wordt opgegeven.

²⁴ Zie: Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 250 en 474 (in de lijst der verbeteringen en bijvoegingen.)

²⁵ Riedel, O. c., blz. 385 en 474.

²⁶ Riedel, O. c., blz. 416 en 474; Roos, Iets over Endeh, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXIV, blz. 523.

²⁷ Bij de onderstelling dat het matriarchaat allerwege de oorspronkelijke vorm van het familieleven is geweest, moet wel vanzelf worden aangenomen, dat ook de Orang-Bënoewa en de Aroeneezen een tijd gekend hebben, toen tegelijk met de huwelijken tusschen broerskinderen, ook die tusschen zusterskinderen verboden waren. Eerst nadat het patriarchaat het matriarchaat volledig verdrongen had, men, onder het systeem van de uitsluitende afstamming in de mannelijke lijn, er toe gekomen was om zelfs de natuurlijke betrekking tusschen moeder en kind geheel te loochenen, werd het huwelijksverbod tusschen zusterskinderen prijsgegeven, en bleef alleen dat tusschen broerskinderen bestaan.

deze laatste verbintenissen, ook de eerste als ongeoorloofd te beschouwen, en dus het huwelijk tusschen alle neven en nichten zonder onderscheid te verbieden. Zoo is dit het geval bij de Alfoeren van de Minahasa, de Land- en Zee-Dajaks van Sarawak en de Makassaren en Boegineezen ²⁸, terwijl wij dit ook vermeld vinden van de bewoners van de Watoebela- en de Kei-eilanden ²⁹. Doch ook het omgekeerde zal zich wel voorgedaan hebben: naar het voorbeeld van het geoorloofde der verbintenissen tusschen broers- en zusterskinderen, zal men hier en daar langzamerhand ook de huwelijken tusschen broerskinderen onderling of tusschen zusterskinderen onderling toegelaten hebben. Het is waarschijnlijk door een dergelijk proces dat bij de Dajaks, die den benedenloop der Baritoe bewonen, het huwelijksverbod in de zijlinie zich niet verder uitstrekt dan tusschen ooms of tantes en nichten of neven ³⁰, en evenzoo dat bij de bewoners van het Zuidelijk van de Minahasa gelegene landschap Bolaäng-Mongondou alle huwelijken tusschen neven en nichten toegelaten zijn, zij het ook dat het begrip van het ongeoorloofde daarvan hier nog niet geheel verdwenen is, de wederzijdsche ouders de daad althans goed moeten maken door een offer, bestaande in een bok die geslacht wordt, en waarvan het bloed aan de trap van het huis van den vorst en den rijksbestuurder gesmeerd wordt, terwijl het vleesch wordt toeberaid tot een maal voor de gezamenlijke hoofden van het dorp ³¹. — Het spreekt vanzelf, en dit wordt ook door de aangevoerde voorbeelden, althans wat de Alfoeren van de Minahasa, de Bolaäng-Mongondouërs en de Dajaks betreft, bevestigd, dat dit proces van uitbreiding of inkrimping van het huwelijksverbod zich vooral moet hebben voorgedaan bij de volken, welke, als de zooeven genoemde, reeds vroeg de exogamie hebben prijsgegeven en toen bepaald endogamisch zijn geworden, bij wie de matriarchale of de patriarchale familie, de familie uitsluitend in de vrouwelijke of in de mannelijke lijn, voor de parentale familie, de familie in beide lijnen, heeft plaats gemaakt, en dus ook alle

²⁸ De Clercq, Iets over het bijgeloof in de Minahasa, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1870, dl. II, blz. 3; Spenser St. John, Life in the forests of the far East, dl. I, blz. 73 en 198; Matthes, Makassaarsch woordenboek, i. v. *bambang*, en Boegineesch woordenboek, i. v. *palla*.

²⁹ Riedel, O. c., blz. 206 en 219.

³⁰ Perelaer, Ethnographische beschrijving der Dajaks, blz. 59; Hardeland, Dajaksch woordenboek, i. v. *tulah*; Becker, Het district Poeloepetak, Indisch Archief, jaarg. 1849, dl. I, blz. 472.

³¹ N. P. Wilken en J. A. Schwarz, Allerlei over het land en volk van Bolaäng-Mongondou, Mededeel. v. w. h. Nederl. Zend. Gen., dl. XI, blz. 318.

neven en nichten ten opzichte van elkander gelijkelijk verwant zijn geworden ^{31a}.

Gelijk uit het medegedeelde blijkt, moeten huwelijken tusschen broers- en zusterskinderen allerwege steeds geoorloofd zijn geweest. Intusschen vinden wij bij een paar volken eene merkwaardige beperking van dezen regel. Terwijl namelijk bij de Bataks, om dit dadelijk met een voorbeeld toe te lichten, iemand, zooals wij gezien hebben, bij voorkeur trouwt met eene boru-ni-datulang, met eene dochter van zijn moedersbroeder, kan het omgekeerde niet geschieden, is het — gelijk wij althans in de landschappen Angkola en Sipirok, tijdens ons verblijf aldaar, hebben kunnen constateeren — een vergriep tegen de adat, eene dochter van vaderszuster tot vrouw te nemen. Het zonderlinge van deze bepaling springt te sterker in het oog, zoo zij dus geformuleerd wordt, dat het huwelijk tusschen een zusterszoon en eene broersdochter toegelaten, tusschen een broerszoon en eene zustersdochter verboden is. — Marsden vermeldt hetzelfde van de Redjangers, waar hij zegt: „A sister's son may marry a brother's daughter; but a brother's son may not marry a sister's daughter” ³². — Ook bij de Amboneezen vinden wij een dergelijken regel. Voor nicht heeft men hier, naarmate men eene dochter van moedersbroeder dan wel eene dochter van vaderszuster bedoelt, twee verschillende benamingen, namelijk *anamakain* en *tauli*. Tegenover eene *anamakain* nu mag de neef zich allerlei vrijheden veroorloven; hij mag met haar lachen, gekscheren, stoeien enz., zonder dat dit door de ouders verboden wordt. Een huwelijk met eene *anamakain* is ook geoorloofd en heeft dikwijls plaats. Anders echter is de verhouding tusschen een neef en zijne *tauli*: deze staan in nauwer betrekking tot elkander, beschouwen zich als broeder en zuster en mogen niet met elkander trouwen. Het onvoegzame van het aangaan eener verbintenis met de *tauli* drukt de Amboneezen uit door te zeggen, dat men daardoor „tot zijn eigen oorsprong terugkeert”, of gelijk het in het locaal-Maleisch der Moluksche eilanden heet: „kaki ajer bali di kapala ajer” ³³. — Hoe hebben wij nu deze zon-

^{31a} Zie hierover onze verhandeling: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 78—83.

³² Marsden, *History of Sumatra*, blz. 228.

³³ Van Schmidt, *Aanteekeningen nopens de zeden, gewoonten en gebruiken der bevolking van de eilanden Saparoea, Haroekoe en Noesalaoet*, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1843, dl. II, blz. 596—597; Van Hoëvell, *Vocabularium van vreemde woorden voorkomende in het Ambonsch-Maleisch*, blz. 7 en 34. — Van Hoëvell, die ook zegt dat het huwelijk met eene *anamakain* geoorloofd, met eene *tauli*

derlinge bepaling te verklaren? Onzes inziens door een oorspronkelijk matriarchaat aan te nemen. Wij moeten ons daarvoor terugdenken in de tijden, toen het patriarchaat reeds bestond, het kind al tot den vader behoorde, doch de moederlijke instellingen nog in alle opzichten hare nawerkingen deden gevoelen. Zoo kunnen wij ons voorstellen, dat terwijl de broeder toen op de zusterskinderen nog steeds, gelijk tijdens het matriarchaat, als op zijne eigene kinderen, nederzag, de zuster geenszins eene dergelijke beschouwing had ten aanzien van de broerskinderen, die bij de vroegere regeling der familie vreemden voor haar, dit nu ook bleven. Bij een dergelijken stand van zaken zouden er van den kant der zusterskinderen geene bezwaren bestaan hebben tegen eene verbintenis met broerskinderen, wel echter omgekeerd. Terwijl dus zusterszonen zouden zijn voortgegaan broersdochters tot vrouwen te nemen, resp. gewelddadig te ontvoeren — bij den overgang van het matriarchaat tot het patriarchaat, gelijk wij in het volgende hoofdstuk zullen zien, de gewone wijze om huwelijken tot stand te brengen — zouden broerszonen echter eene vereeniging met zustersdochters hebben gemeden, waaruit dan langzamerhand het begrip moet zijn voortgekomen, dat de eerste verbintenis volkomen passend, de laatste volstrekt ongeoorloofd was.

Alvorens van dit punt af te stappen, hebben wij nog even er op te wijzen hoe hier en daar in den Archipel, gelijk dit ook elders het geval is, aan het huwelijksverbod het geloof zich paart, dat verbintenissen tusschen bloedverwanten nadeelig zijn. De meening is wel eens uitgesproken, dat dit geloof de grond van dat verbod moet zijn geweest. Doch mag men wel vragen: hoe is dan dat geloof ontstaan? Op waarneming immers kan het geenszins gebaseerd zijn, want de minder goede uitkomsten van bloedverwantshuwelijken, waarop men zich beroept, schijnen in de werkelijkheid niet te bestaan, althans niet in die mate, dat zij de aandacht van natuurvölker kunnen hebben getrokken ³⁴. Onverklaarbaar zou, zoo deze beschouwingwijze juist was, het bovendien zijn, dat bij voorbeeld huwelijken tusschen sommige neven en nichten, broerskinderen onderling of

daarentegen verboden is, beweert echter dat *anamakain* = de dochter van vaderszuster, *tauli* = de dochter van moedersbroeder is. Volgens hem zou dus de regel bij de bewoners van de Ambonsche eilanden juist het omgekeerde zijn van dien bij de Bataks en de Redjangers. Wij gelooven echter dat wij hier eenvoudig met eene schrijffout te doen hebben. Ook op grond van de analogie komt ons de mededeeling van Van Schmidt als de juiste voor.

³⁴ Zie onder anderen: Peschel, *Völkerkunde*, blz. 232, en *Zeitschrift für Ethnologie*, dl. VII, blz. 158 vlg.

zusterskinderen onderling, verboden, terwijl die tusschen andere neven en nichten, broers- en zusterskinderen onderling, toegelaten zijn. De eerste verbintenissen zouden toch in de uitkomsten gebleken moeten zijn even onschadelijk te wezen als de laatste, of deze laatste even schadelijk als de eerste, zoodat op die wijze geene of gelijkelijk alle huwelijken tusschen deze bloedverwanten zouden zijn afgekeurd. Onzes inziens moet dan ook juist het omgekeerde hebben plaats gevonden, het huwelijksverbod het eerst post gevat, en, onder den invloed daarvan, dat geloof zich gevormd hebben. Bij de niet-exogame volken is dit huwelijksverbod dan slechts een overblijfsel der exogamie, gelijk wij het van de volken van den Indischen Archipel hebben aangetoond. Op welke wijze de exogamie-zelve ontstaan is, is echter een vraagstuk waarvan wij hier niet beproeven zullen eene oplossing te geven, daar wij ons dan te veel op het veld van gissingen zullen moeten verliezen ³⁵. Hoe het zij, het was ongetwijfeld deze instelling, en deze instelling alleen, die het eerst paal en perk gesteld heeft aan den toestand van bloedschande, waarin men vroeger allerwege moet hebben geleefd. Dat een dergelijke toestand ook in

³⁵ De verschillende daaromtrent bestaande theoriën zullen wij hier niet in bijzonderheden nagaan, daar dit ons te ver zou voeren. Men zie hierover onze verhandeling: Over de primitieve vormen van het huwelijk en den oorsprong van het gezin, Indische Gids, jaarg. 1880, dl. II, blz. 614—617, waar wij o. a. het onhoudbare trachten aan te toonen van de door Morgan en Mac Lennan voorgestelde verklaringen. Verg. ook: Het matriarchaat bij de oude Arabieren, blz. 35—38. Ook de theorie van Lubbock, waarmede wij ons vroeger wel vereenigen konden (O. c., blz. 612 en 617), komt ons nu, na voortgezet onderzoek, weinig aannemelijk voor. — Met een enkel woord, worde hier de aandacht gevestigd op de door Prof. Kohler van de exogamie gegeven verklaring. Verstaan wij Kohler goed, dan zou volgens hem de schaking, die hij, en dit onzes inziens ten rechte, laat ontstaan in het tijdperk van overgang van het matriarchaat tot het patriarchaat, en als het middel beschouwt waardoor dit laatste aanvankelijk alleen tot stand kon komen, tot de exogamie hebben geleid. „Wo immer die Ehe aus der Raubform erwachsen ist“, zoo zegt hij onder anderen, „finden wir ursprünglich die begreifliche Anordnung, dass die Ehefrau nicht aus dem eigenen Geschlecht, ja nicht aus dem eigenen Stamm genommen werden darf — denn Raub ist Vergewaltigung, und diese ist nur gegen Fremde erlaubt“ (Kohler, Das Recht als Kulturerscheinung, blz. 14. Zie ook: blz. 8). Ware deze voorstelling juist, dan zou de exogamie steeds met het patriarchaat moeten voorkomen. Dit is echter niet het geval, daar exogamie en matriarchaat — wij wijzen slechts op de Menangkabawsche Maleiers — niet zelden naast elkander worden aangetroffen. Onzes inziens is de exogamie dan ook eene veel oudere instelling, moet zij, tijdens het matriarchaat nog de algemeene regel was, al bestaan hebben, zij het ook dat wij aan den anderen kant toegeven, dat zij door de schaking, bij de vestiging van het patriarchaat, een meer vasten vorm verkregen heeft en misschien ook meer uitgebreid is geworden.

den Indischen Archipel heeft bestaan, ja nu nog bij enkele volken voorkomt, vinden wij werkelijk vermeld ³⁶. Zoo moeten, volgens Schwaner, bij enkele Dajaksche stammen in het stroomgebied der Baritoe huwelijken zelfs tusschen de naaste bloedverwanten, broeders en zusters, ouders en kinderen, voorkomen ³⁷. — Ook bij de Kalangs op Java is het begrip van bloedschande zoo weinig ontwikkeld, dat, naar hetgeen althans Javanen verhalen, zoons dikwijls met hunne moeders als man en vrouw leven, en de beschouwing zelfs bestaat, dat aan zulke verbintenissen geluk en rijkdommen als gevolg verbonden zijn ³⁸. — Nog betrekkelijk korten tijd geleden moet het in het district Tonsawang, in het Zuiden van de Minahasa, voorgekomen zijn dat vader en dochter, moeder en zoon, broeder en zuster zich onderling vermengden ³⁹, terwijl ook op Timorlawoet voorheen de bloedschande vrij algemeen was, en er onder anderen van een zekeren Riwas verteld wordt, die bij zijne zuster zeven kinderen verwekte ⁴⁰. — Uit een tijd afkomstig toen nog geene huwelijksrestricties bestonden, moet ongetwijfeld het gebruik bij de Balineezen zijn, dat, althans in de hoogste kasten, tweelingen van verschillend geslacht *këmbar-buntjing* worden geheeten, dat is: verloofde tweelingen, daar men voorheen werkelijk zoodanige tweelingen, wanneer zij huwbaar waren geworden, met elkander placht te doen trouwen ⁴¹. — Niet minder blijkt uit de legenden, die vele volken omtrent hunne afkomst hebben, hoezeer het nu bij hen bestaande huwelijksverbod niet altijd gegolden heeft. Zoo — om hier slechts een paar voorbeelden aan te voeren — stammen de Alfoeren van de Minahasa, volgens de overlevering, van Lumimuut af, die zich met haren zoon Toar verbond, terwijl ook de evengenoemde Kalangs en de Niasers uit eene dergelijke incestueuze vereeniging heeten voortgekomen te zijn, en de Savoeneezen hunne afkomst van een

³⁶ Ook buiten den Archipel zien wij hoe incestueuze huwelijken bij vele volken vroeger bestonden of nu nog bestaan. Zie hiervoor onze verhandeling: Over de primitieve vormen van het huwelijk en den oorsprong van het gezin, Indische Gids, jaarg. 1880, dl. II, blz. 621—622, en de daar geciteerde werken van Spencer, Mac Lennan en Tylor.

³⁷ Schwaner, Borneo, dl. I, blz. 198.

³⁸ Ketjen, De Kalangs, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXIV, blz. 427.

³⁹ Riedel, De Minahasa in 1825, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XVII, blz. 486.

⁴⁰ Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 279.

⁴¹ De Vroom, Balineesche adversaria, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk. dl. XVIII, blz. 164—169. Zie ook: Van Eck, Schetsen van het eiland Bali, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1880, dl. I, blz. 412—413.

broeder- en zusterpaar afleiden ⁴². En hoewel nu deze en andere soortgelijke verhalen dikwijls als natuurmythen moeten worden verklaard, gelijk wij dit onder anderen reeds elders van de legende van Lumimuut hebben aangetoond ⁴³, zijn zij daarom zeker niet minder eene trouwe afspiegeling van de zeden en gewoonten van voorheen ⁴⁴.

Behalve leeftijd en bloedverwantschap, komt verder bij het huwelijk nog de stand in aanmerking. Ook in den Indischen Archipel ontbreekt verschil van rang en stand niet, en wordt er bijna nergens die idyllische gelijkheid gevonden, waarvan sommigen droomen. Allereerst heeft men de afscheiding van vrijen en onvrijen, slaven en pandelingen. Bovendien heeft in den loop der tijden eene soort van adel of beter aristocratie zich gevormd, bestaande uit de door fortuin en aanzien bevoorrechte geslachten, waaronder de hoofden en andere waardigheidsbekleeders en hunne familiebetrekkingen de voornaamste plaats innemen. Zoo hebben de Bataks hunne *namora-mora* (letterlijk: rijken, aanzienlijken), de Maleiers van Sumatra hunne *bangsô urang patwî* (letterlijk: stand van behoorlijke lieden), de Olo-Ngadjoe's hunne *olo bahalap* (letterlijk: welgestelden), de Alfoeren van de Minahasa hunne *achka-im-banua* (letterlijk: voornaamsten in den lande), enz. Tegenover deze aristocratie staat de volksklasse, meestal aangeduid door benamingen die den zin hebben van „de groote menigte“, of „het gros“, dan wel „het gemeen“, gelijk het Bataksche *halak na djadji*, het Menangkabawsche *bangsô urang banjaq*, het Makassaarsche *tau samará*, enz. De afscheiding tusschen de aristocratie en de volksklasse is niet overal even scherp. Het meest valt natuurlijk het verschil tusschen die beide standen in het oog in de landen, waar een geregeld vorstenbestuur bestaat of bestaan heeft, gelijk op Java, in de Makassaarsche en Boegineesche rijken, enz. Hier vormen de hoofden of vorsten een werkelijken adel.

⁴² Zie voor de Kalangs: Ketjen, De Kalangs, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXIV, blz. 430 vlg.; voor de Niasers: Sundermann, Die Insel Nias, Allgemeine Missions-Zeitschrift, dl. XI (1884), blz. 349, en Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1848, dl. I, blz. 175; voor de Savoeneezen: Teffer, Eenige aantekeningen betreffende de geschiedenis der Savoeneezen, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXIII, blz. 352. — Volgens een ander verhaal (Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1841, dl. I, blz. 369) zouden de Niasers, meer bepaald de Zuid-Niasers, uit een broeder- en zusterpaar zijn voortgekomen.

⁴³ Zie onze verhandeling: Het animisme bij de volken van den Indischen Archipel, blz. 157.

⁴⁴ Het voorkomen in de legenden en mythen van de meest uiteenlopende volken van incestueuze huwelijken is een bewijs, hoezeer oorspronkelijk het begrip van

Als algemeene regel kan het worden gezegd, dat bij de volken van den Indischen Archipel bij het huwelijk het verschil van stand streng in acht genomen wordt, in zooverre dat niet alleen verbintenissen tusschen vrijen en onvrijen, doch ook die tusschen de aristocratie of den adel en de volksklasse worden afgekeurd, hier en daar zelfs verboden zijn. Zoo onder anderen is — om hiervan een paar voorbeelden aan te voeren — dit het geval bij de Alfoeren van de Minahasa. De adel wordt bij hen zeer in waarde gehouden ⁴⁵. In de zangen bij de verschillende spelen gebruikelijk, worden niet zelden zij bespot en geheld, die zich aan eene *mésalliance* hebben schuldig gemaakt. „Ja wasiang“, zoo heet het onder anderen, „kantare um paparondor, meilewo an suleng um bakan sombor“, dat is letterlijk: wasian (eene harde houtsoort), uitmuntend voor stijlen van den dakstoel, is slecht geworden door de stutten van het jonge wakan (eene zachte houtsoort), of wel: „Rano leno, taan tojo umane, mahasasawang rano ta ingkere umane“, dat is: helder water, maar weinig slechts, wil in troebel water slechts vloeien ⁴⁶. Daarentegen worden de huwelijken geprezen tusschen personen van gelijken rang of van denzelfden adel. Zoo zingt men: „Kentur u Manado wo u Lembah masuat uman, ej-owej! saanah masungkud-o makentur-o rombu-rombunan, ej-owej!“ dat is: de berg van Manado en Lembah zijn gelijk; als zij te zamen komen (vereenigd worden), zal het een groote berg worden ⁴⁷. Dat vrijen, die zich met onvrijen verbinden, geminacht worden, behoeft nauwelijks te worden vermeld. Van hem, of haar, die eene dergelijke

bloedschande algemeen gemist werd. „Ce n'est point par hasard“, aldus zeer juist Giraud-Teulon, „que nous voyons dans les mythologies les dieux épouser leurs filles, comme Wakea, l'ancêtre éponyme des Hawaïens, ou plus fréquemment leurs soeurs, comme Zeus et Hera chez les Grecs, Freyr et Freya chez les Germains, Janus et Camisa en Italie, Osiris et Isis en Egypte. Les dieux avaient alors les mœurs des peuples qui les créèrent: de même, les héros qui, comme Siegmund et Sieglinde, dans l'Edda, Eriphyle et Adraste dans les mythes de la Grèce, Manco Papac et sa soeur Mama Oello chez les Incas du Pérou ouvrent par leur mariage incestueux la légende historique“ (Giraud-Teulon, *Les origines du mariage et de la famille*, blz. 63—64). Ook in de Buddhistische legenden der Indiërs is er dikwijls sprake van huwelijken tusschen broeders en zusters (Zie: Zimmer, *Altindisches Leben*, blz. 323, en de daar geciteerde plaatsen uit Weber, *Indische Studien*; Mayne, *A treatise on Hindu law and usage*, blz. 79; Wheeler, *History of India*, dl. III, blz. 102). Men herinnere zich ook de merkwaardige samenspraak tusschen Yama en Yamt in den *Rg-veda*, X, 10.

⁴⁵ Graafland, *De Minahasa*, dl. I, blz. 317.

⁴⁶ N. P. Wilken, *Bijdragen tot de kennis van de zeden en gewoonten der Alfoeren in de Minahasa*, Mededeel. v. w. h. Nederl. Zend. Gen., dl. VII, blz. 297 en 299.

⁴⁷ Graafland, *O. c.*, dl. I, blz. 166.

verbintenis heeft aangegaan, zegt men spottend: „Meikatijon witum panga përa“, dat is: hij, of zij, is gegrepen door een dorren tak ⁴⁸. — In de Molukken is het vooral op de Zuidwester-eilanden en op Kei dat het aan de verschillende standen bepaaldelijk verboden is, door huwelijken zich met elkander te vermengen. Op Leti, waar van het verbod wel eens afgeweken wordt, mag alleen een man van hooger rang met eene vrouw van lagere trouwen, niet omgekeerd ⁴⁹. — Sterker geprononceerd nog komt dit verbod voor bij de bewoners van Soemba. Met de meeste strengheid wordt bij hen er op gelet, dat de aanstaande echtgenooten van denzelfden rang zijn. Kinderen van hen, die eene verbintenis boven of beneden hunnen stand hebben gesloten, worden niet zelden tot slaven veroordeeld ⁵⁰. — Gaan wij over naar Zuid-Celebes, dan zien wij hoe bij de Makassaren en Boegineezen huwelijken tusschen personen van adel, zelfs van vorstelijke afkomst, met vrouwen van lagere geboorte, geoorloofd zijn en niet zelden voorkomen, het omgekeerde echter niet gebeuren mag, met de grootste zorg gewaakt wordt tegen eene verbintenis van eene aanzienlijke vrouw met een man van minderen rang. Het is vooral bij vorstelijke familiën dat geen meisje trouwen mag, alvorens het na zorgvuldig onderzoek gebleken is, dat haar aanstaande echtgenoot minstens haar volkomen gelijke in geboorte is. Het spreekt vanzelf dat ook elke verbintenis, ja in het algemeen elke huwelijksgemeenschap, van eene vrouw van goede geboorte met een slaaf verboden is, vooral met een eigen slaaf. „To-nasoppá-tákkáanna“, dat is letterlijk: zij heeft zich (haar pudendum) door haar eigen stok laten doorsteken, heet het verachtelijk van zulk eene vrouw ⁵¹. Eene uitzondering eenigszins op het voorgaande maken de Boegineezen van Wadjo. Bij hen komt een huwelijk van iemand van lagere afkomst met eene vrouw van adel, zelfs met eene vorstin, niet zelden voor. Eene noodzakelijke vereischte daarbij echter is, dat de man zich als het ware edel bloed koope, dat wil

⁴⁸ N. P. Wilken, Spreekwoorden en eigenaardige spreekwijzen in het Tombulusch, blz. 6, N° 28.

⁴⁹ Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 229, 346, 384 en 406,

⁵⁰ Roos, Bijdrage tot de kennis van taal, land en volk van Soemba, Verhandel. v. h. Bat. Gen. v. K. en W., dl. XXXVI, blz. 49.

⁵¹ Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 13, en Over de adá's of gewoonten der Makassaren en Boegineezen, Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, 3e reeks, dl. II, blz. 187—188; Niemann, De Latowa, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, 4e volgrees, dl. VIII, blz. 224 en 226. Zie ook onze verhandeling: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 68.

zeggen der adellijke dame eene door haarzelve te bepalen som gelds ter hand stelle, ten einde haar in rang gelijk te worden, zooals uit de benamingen van die som blijkt, namelijk *pangalli-dara*, letterlijk: koopprijs van (edeler) bloed, of ook *owang-paenré*, dat is: geld tot verheffing van rang⁵². — Wij zien dus dat bij het sluiten van huwelijken de stand zeer in aanmerking komt, vooral waar de vrouw de hoogere in rang is. Dat men over het algemeen minder bezwaren heeft tegen eene verbintenis van iemand van adel met eene vrouw uit de volksklasse, is zeker wel daaraan toe te schrijven, dat door betaling van den bruidschat de kinderen, den vader volgende, vanzelf ook tot diens stand behooren⁵³.

Ten slotte hebben wij nog de vaderlijke macht te behandelen met betrekking tot het huwelijk, de vraag te beantwoorden, in hoeverre voor eene echtverbintenis de toestemming der ouders noodig is, de wil der kinderen, vooral der dochters, daarbij in aanmerking komt.

Alvorens tot de beantwoording dier vraag over te gaan, is het noodig van de patria potestas bij de natuurvölker zich een juist denkbeeld te vormen. Het zou toch verkeerd zijn, zich die als onbeperkt voor te stellen. Hoe vreemd het ook klinken moge, is het despotisme van den vader in het gezin, wel verre van aan de laagste maatschappelijke ontwikkelingsvormen eigen te zijn, juist een kenmerk eener hoogere beschaving. En dit laat zich gemakkelijk verklaren. Niet de patriar-

⁵² Matthes, Over de adá's of gewoonten der Makassaren en Boegineezen, blz. 188. Zie ook onze zooeven aangehaalde verhandeling, l. c.

⁵³ Bij sommige volken zijn echter de kinderen dan van een minderen adel dan de vader, bij de Makassaren en Boegineezen bij voorbeeld slechts voor de helft, *sipuwe*, waarom zij dan ook *ana-sipuwe* heeten (Zie onze verhandeling: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 68). Bij de Bataks vormen de kinderen van de namora-mora bij vrouwen uit de halak-na-djadi een afzonderlijken stand van half-adel, de zoogenaamde *anggi-ni-radja* (Resumé's van het onderzoek naar het grondbezit op Sumatra, blz. 46). Op Leti zijn, bij eene verbintenis van een man van den hoogen adel met eene vrouw uit de volksklasse, alleen de dochters van den stand van den vader, terwijl de zoons van dien der moeder zijn (Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 384). Overigens geldt ook bij een huwelijk tusschen een vrijen man en eene onvrije vrouw, gelijk men weet, niet altijd de in den tekst bedoelde regel, dat het kind den stand van den vader volgt. Bij de Bataks is het „partus sequitur ventrem” dan van toepassing, terwijl bij de Makassaren en Boegineezen alleen de evene kinderen aan den vader worden toegewezen en dus vrij zijn, de onevene echter aan de moeder vervallen en dus tot den slavenstand behooren (Zie onze zooeven geciteerde verhandeling, blz. 37 en 69). Wij kunnen hier echter op dit punt niet verder doorgaan, doch hopen later daarop terug te komen bij de behandeling der standen, waar het meer eigenaardig tehuis behoort.

chale, doch de matriarchale inrichting der familie was de meest oorspronkelijke, en de wilden, als het laagst op den ladder der beschaving staande, zijn van dien toestand ook minder verwijderd dan de meer beschaafde rassen. In zijn „Principles of sociology“ heeft Herbert Spencer met eene menigte voorbeelden aangetoond, hoezeer bij de natuurvölker, in den regel, de kinderen eene groote mate van onafhankelijkheid genieten: gehoorzaamheid, onderworpenheid aan het vaderlijk gezag worden dikwijls bij hen tevergeefs gezocht. De ouders hebben vaak niet het recht, hunne kinderen te kastijden, en voor zoover zij iets over hen te zeggen hebben, strekt zich dit alleen uit tot het intreden der puberteit ⁵⁴. In gelijke mate is dit het geval zoowel van jongens als van meisjes. Vooral in zake het huwelijk, en dit is voor het oogenblik voor ons het voornaamste, zien wij de laatsten dikwijls eene vrijheid van handelen genieten, die zelfs het schoone geslacht bij ons niet bezit. Reeds Darwin heeft in zijn „Descent of man“, waar hij de wijze beschrijft waarop de seksueele teeltkeus bij den mensch gewerkt heeft, er op gewezen hoe bij wilden de meisjes meer macht hebben, om hare minnaars te kiezen, te verwerpen en aan te lokken, dan men wellicht verwacht zou hebben. Ook Spencer vestigt in zijn even aangehaald werk er de aandacht op ^{54a}. Zelfs bij de hooger ontwikkelde volken, bij wie de patria potestas reeds volledig en onbeperkt aangetroffen wordt, zien wij hoe aan de jongedochters het recht is toegekend, althans onder zekere omstandigheden, eigenmachtig over hare hand te beschikken. Laten wij, om hier slechts een enkel voorbeeld aan te halen, op de oude Indiërs wijzen. Hetzelfde wetboek van Manu, dat in alle perioden des levens de vrouw onder voogdij stelt, haar elke zelfstandigheid ontzegt ⁵⁵, kent haar in zake den echt, in sommige gevallen, eene volkomene onafhankelijkheid toe, onttrekt haar ten deze dikwijls geheel aan de ouderlijke macht. Het meisje toch, dat, manbaar geworden, door haren vader niet ten huwelijk

⁵⁴ Spencer, Principles of sociology, blz. 715.

^{54a} Darwin, Descent of man, Hollandsche vertaling van Dr. Hartogh Heys van Zouteveen, dl. II, blz. 406—408; Spencer, Principles of sociology, blz. 757 en 772—773. Zie verder hierbeneden noot 41 van hoofdstuk II en noot 31 van hoofdstuk III. — Ook bij de oude Arabieren hadden de meisjes volkomene vrijheid om over hare hand te beschikken, om te trouwen wie zij wilden, zelfs buiten bemoeienis van hare ouders of bloedverwanten, zooals bij de نكاح المتعة *mot'a of al-mot'a*, het genotshuwelijk, en bij de zoogenaamde „echtverbintenissen op proef“, zooals die door de bekende Omm Châridja gesloten werden (Zie hierover onze verhandeling: Het matriarchaat bij de oude Arabieren, blz. 9 vlg. en 16 vlg).

⁵⁵ Manu, V, 148; IX, 3.

gegeven wordt, kan, na drie jaren te hebben gewacht, zelve zich een echtgenoot kiezen naar haren stand ⁵⁶. Voornamelijk echter bij het zoogenaamde *gândharva*-huwelijk komt de hier bedoelde onafhankelijkheid der vrouw uit. Bekend is het wat daaronder moet worden verstaan. Het is een der acht vormen van den echt in den *Mānavadharmasāstra* omschreven, en wel bepaaldelijk die waarbij de gelieven zich met elkander vereenigen, zonder voorafgaande toestemming van ouders of verwanten, welke eerst na de voltrekking van het huwelijk er kennis van krijgen. Geheel uit liefde voortgesproten, *kāmasambhava*, is wederzijdsch verlangen, *anyonyecchā*, het eenige vereischte tot deze verbintenis ⁵⁷. Men herinnert zich hoe Çakuntalā, in Kālidāsa's bekend tooneelspel van dien naam, met den koning Dushyanta door een dergelijk *gândharva*-huwelijk vereenigd werd, en het is hier dat wij het karakter van dezen vorm van den echt het best kunnen leeren kennen. Als toch Çakuntalā te kennen gaf, dat zij, hoe ook door de liefde gekweld, niet eigenmachtig over hare hand mocht beschikken, heette het uit den mond van den koning: „O angstvallige maagd, weg met die vrees voor uwen vader. Het eerwaardige familiehoofd, dat de heilige wet kent, zal geene schuld in u vinden, want: 't *Gândharva*-huwelijk is voorheen vaak door de dochters aangegaan van koninklijke wijzen zelfs, en door den vader goedgekeurd” ⁵⁸. Was de vrijheid dus groot die de vrouw tijdens Manu had, om zich naar welgevallen met den persoon harer keuze te verbinden, nog meer was dit het geval in de oude tijden, in de periode der heldendichten, van den *Mahābhārata* en den *Rāmāyana*. Wij zien hoe toen de vrouw, althans bij de kaste der *kshatriya*'s, niet alleen het recht van zelfkeuze van een echtgenoot had, doch ook dit recht in het openbaar uitoefende, door den vader in de gelegenheid gesteld werd, bij een tournooi uit eene verzameling van minnaars openlijk dengene aan te wijzen, aan wien zij hare hand wenschte te schenken. Dit gebruik, de *svayamvara* — „the election of a husband by a princess, or daughter of a *kshatriya* at a public

⁵⁶ Manu, IX, 90. — Vermelding verdient het echter, dat deze zelf keuze der vrouw toen reeds min of meer in discrediet schijnt te zijn geweest, zoodat eene bepaling werd noodig geacht, om de handeling als niet-ongeoorloofd te proclameeren. De volgende *çloka* zegt toch: „Het meisje dat niet ten huwelijk gegeven wordende, uit zichzelf een echtgenoot neemt, begaat geene laakbare handeling, evenmin hij dien zij genomen heeft”.

⁵⁷ Manu, III, 32.

⁵⁸ Çakuntalā, 3^e bedrijf. De gegeven vertaling is die van Prof. Kern (Haarlem, 1862), blz. 87. — *Gândharvāḥ* = *parasparabhāṣayā kṛto vīradhāḥ*, zegt Kāṭavama in zijn commentaar.

assembly of suitors held for the purpose", gelijk Monier Williams dit omschrijft ⁵⁹ — schijnt inderdaad regel te zijn geweest en plaats te hebben gehad, zoodra een meisje volwassen was ⁶⁰. Inderdaad kan men bezwaarlijk een grooter privilege zich denken dan ten deze aan de vrouw bij de oude Indiërs gegeven werd. Dat wij hier slechts met een overblijfsel uit vroegere tijden te doen hebben, behoeft nauwelijks betoog. Misplaatst in het stelsel van een patriarchaat, met zijne volstrekte onderworpenheid en altijddurend onmondigen staat der vrouw, is dit recht van zelfkeuze van een echtgenoot alleen volkomen regelmatig en redelijk bij een toestand gelijk die, welke nu nog, zooals zooeven reeds werd opgemerkt, bij de natuurvölker wordt aangetroffen, welke nauwelijks ontwassen aan het matriarchaat, het vaderlijk gezag niet of slechts onvolledig kennen, en moet het dus uit een dusdanig ontwikkelingstijdperk der Indiërs-zelfen zijn overgebleven.

⁵⁹ Monier Williams, Sanskrit-English dictionary, i. v. *svayamvara*.

⁶⁰ Wij wijzen hier slechts op de bekende *svayamvara* van Damayanti in de Nala-episode uit den Mahābhārata. "Toen de koning bemerkte", zoo lezen wij, "dat zijne dochter Damayanti den huwbaren leeftijd had bereikt, zag hij in, dat hij de *svayamvara* voor haar houden moest. En hij zond eene uitnoodiging aan alle vorsten, om deze *svayamvara* bij te wonen. Zoodra de koningen allen van de *svayamvara* van Damayanti hoorden, gingen zij tot Bhīma, ingevolge diens uitnoodiging, de aarde vervullende met het rumoer van olifanten, paarden en wagens, met troepen, met bonte kransen en sieraden getooid, schoon van aanzien, prachtig uitgedost" (Mahābhārata, III, 2111—4). Men kent den afloop, hoe Damayanti, ten spijt van de verzamelde vorsten, Nala, den koning van Nishadha, zich tot echtgenoot verkoos, in weerwil dat zelfs de goden, Indra, Agni, Varuna en Yama, mede opgekomen waren om naar hare hand te dingen. "Na de goden aangeblik te hebben", aldus heet het, "en eveneens Nala, den roemruchtigen, liet, naar het recht dat haar toekwam, Bhīma's dochter hare keuze vallen op den koning der Nishadhers. Blozende raakte het grootoogige meisje den zoom van Nala's kleed aan, en hing hem om de schouders den allerschoonsten krans. Zoo koos de bevallige maagd zich Nala tot echtgenoot" (Mahābhārata, III, 2216—8). In Kālidāsa's *Raghuvansa* vindt men eene schoone beschrijving van de *svayamvara* van Indumati, zuster van den vorst van Vidarbha, waarbij zij zich Aja, den zoon van Raghu, uit eene verzameling van koninklijke minnaars, tot echtgenoot koos. — Ook bij de oude Galliërs, om dit in het voorbijgaan nog op te merken, bestond een gebruik eenigszins overeenkomende met de *svayamvara* der Indiërs, hadden de meisjes, vooral de dochters der hoofden, het recht om bij een daarvoor aangelegd feest openlijk den persoon aan te wijzen, dien zij als echtgenoot begeerden. De jongedochter verschijnt dan te midden van de pretendenten naar hare hand. »Elle tient à la main une coupe remplie de vin. Son regard limpide et clair va de l'un à l'autre, pourtant au fond du coeur son choix est depuis longtemps arrêté, mais la coquette jouit de leurs angoisses. Enfin elle tend la coupe à l'un d'eux qui, ravi, s'élance pour la saisir et la vider. C'est lui que la belle Gauloise veut avoir pour époux" (Ernest Bosc et L. Bonnemère, *Histoire nationale des Gaulois sous Vercingétorix*, blz. 39).

Ook in den Indischen Archipel nu zien wij, hoe over het algemeen de vrouwen eene groote vrijheid hebben om over hare hand te beschikken, hoe de wil van het meisje, bij het tot stand komen van eene echtverbintenis, zeer in aanmerking wordt genomen. Zelfs waar de bruidschat bestaat en deze geheel het karakter van eene koopsom heeft verkregen, het huwelijk een koop geworden is, is dit het geval. De meeste echtverbintenissen worden hier dan ook uit genegenheid gesloten. Gelijk wij straks zullen zien, tracht de jongeling zich van de gevoelens zijner uitverkorene te overtuigen, alvorens bij hare ouders aanzoek om haar te doen. Talrijk zijn de gelegenheden waarbij de adat het toelaat, dat jongens en meisjes elkander ontmoeten en met elkander kennis maken, of de gemaakte kennismaking voortzetten, en pogingen aanwenden tot het aanknoopen van eenig verkeer. Wanneer het tot een huwelijk zal komen, hebben de jongelieden dan ook gewoonlijk reeds afspraak gemaakt en elkander hunne liefde beleden. Is dit niet het geval, dan staat den huwelijkscandidaat niet zelden eene weigering te wachten, als aan het meisje het aanzoek wordt medegedeeld. „Sajô belum tepiker belâki, sebab sajô sukô lagi gadis“, dat is: ik denk er nog niet aan om te trouwen, ik wensch nog jongedochter te blijven, antwoordt bij voorbeeld in dit geval de Redjangsche. Zelden wordt zij gedwongen, „want“, zoo zegt men, „als het meisje het niet wil, wat is er dan aan te doen?“ Stemt echter het aanzoek met hare wenschen overeen, is de jongeling degene die haar hart reeds heeft uitverkoren, dan heet het uit haren mond: „Kalu adô bāgiannja sajô sukô djugô“, dat is: indien het zijne keuze is, neem ook ik er gaarne genoegen mede⁶¹. Eene omstandigheid is er vooral die er toe bijdraagt, dat de wil der kinderen bij het huwelijk zulk eene voorname rol speelt, dat de ouders zich zelden tegen de wenschen der jongelieden verzetten, waar dezen het onderling reeds eens zijn. In den Indischen Archipel komt namelijk, zooals in het volgende hoofdstuk nader zal blijken, algemeen de schaking voor als een wettig middel om huwelijken tot stand te brengen. Van dit middel nu wordt niet zelden gebruik gemaakt, wanneer de jongeling zich van de toegenegenheid van het meisje overtuigd heeft, doch niet zeker is van de toestemming harer ouders. En ook het meisje kan op die wijze, door zich door haren geliefde te doen ontvoeren, dat is, in vele gevallen, door eenvoudig tot hem weg te loopen, het lot van eene niet-gewenschte

⁶¹ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 293.

5^e Volgr. I.

verbinten is, waartoe hare ouders haar zouden willen dwingen, steeds ontgaan. Zoo zegt, om hier slechts een voorbeeld aan te halen, Dr. Schreiber van de Bataks: „Nach dem Herkommen sucht der Jüngling sich erst der Neigung des Mädchens zu vergewissern, ja, in der Regel findet zwischen den jungen Leuten erst eine förmliche Verlobung mit Austausch von Liebespfändern statt, ehe der Bräutigam seine Anverwandten zu dem Besitzer des Mädchens absendet, um über den Kaufpreis zu verhandeln. Freilich kommen auch nicht selten Fälle vor, zumal wenn der Freiersmann alt aber reich ist, dass die Verwandten des Mädchens dasselbe um des hohen Kaufpreises willen; der ihnen geboten ist, gegen Willen und Neigung einem Manne zu überliefern suchen. Doch giebt es für das Mädchen in solchem Fall oft noch einen rettenden, durch die Adat sanktionirten Ausweg. Sie darf nämlich, im Fall sie im Besitz eines Liebespfandes ist, zu dem Geber desselben hinlaufen, derselbe ist dann gezwungen, sie anzunehmen, und seine Verwandten müssen dann nur sehen, wie sie sich mit dem Eigenthümer des Mädchens über den Kaufpreis verständigen“⁶².

Als regel zien wij dus hoe bij de volken van den Indischen Archipel de huwelijken uit genegenheid gesloten worden. Dat hierop echter tal van uitzonderingen voorkomen, kan niet worden ontkend. Zoo spelen natuurlijk, gelijk overal, geld en politiek, vooral bij den adel en bij de hoofden en aanzienlijken, eene belangrijke rol en worden ter wille daarvan niet zelden de echtverbintenissen door de wederzijdsche ouders tot stand gebracht, zonder de jongelieden daarbij te raadplegen, ja zonder hen in de gelegenheid te stellen behoorlijk met elkander kennis te maken, zoodat het wel eens voorkomt dat de bruid bij de huwelijksplechtigheid haren minnaar voor het eerst te zien krijgt, gelijk Dr. Matthes ons dit van de Makassaren en Boegineezen mededeelt⁶³, doch ook bij andere stammen van den Archipel het geval is⁶⁴. Bij een volk, namelijk de Menangkabawsche

⁶² Schreiber, Die Battas in ihrem Verhältniss zu den Malaïen van Sumatra, blz. 37. — Ook Junghuhn, Die Battaländer, dl. II, blz. 132, zegt dat voor het huwelijk „die Zustimmung der Braut keinesweges als eine Sache betrachtet wird, welche unwesentlich und unnöthig ist; denn in den Fällen, dass sich die Braut weigert, einen Freier zu heirathen, geschieht es sehr selten, dass sie dazu gezwungen wird“.

⁶³ Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 13 en 45.

⁶⁴ Zoo bij voorbeeld bij de Javanen: Ritter, Java, blz. 27 en 131; bij de Atjehers: Kruyt, Atjeh en de Atjehers, blz. 192; bij de Dajaks: Becker, Het district Poeloepetak, Indisch Archief, jaarg. 1849, dl. I, blz. 471; bij de Bolääng-Mongondouërs: N. P. Wilken en J. A. Schwarz, Allerlei over het land en volk van Bolaäng-Mongondou, Mededeel. v. w. h. Ned. Zend. Gen., dl. XI, blz. 316;

Maleiers, is het eerste huwelijk zelfs altijd meer het gevolg van overleg der moeders, dan van wederkeerige genegenheid; hoogstens oefent de jongeling op de keuze invloed uit, maar dan toch gewoonlijk zonder het meisje daarin te kennen ⁶⁵. Doch het is vooral uit de, in den aanhef van dit hoofdstuk genoemde, kinderhuwelijken en uit de kinderverlovingen, dat duidelijk blijkt hoezeer in den Indischen Archipel vaak jongelieden alleen door den wil der wederzijdsche betrekkingen met elkander verbonden worden. Beide instellingen wenschen wij nog kortelijk hier te beschouwen.

Omtrent den oorsprong der kinderhuwelijken behoeft men niet lang in twijfel te staan. Schijnbaar eene uiting van de meest onbeperkte patria potestas, is het gebruik, wel beschouwd, juist omgekeerd een uitvloeisel van de geringe macht, die de ouders in huwelijkszaken hebben, van hun onvermogen om hunne kinderen, zoo dezen tot de jaren des onderscheids gekomen zijn en zelve reeds eene keuze hebben gedaan, tot eene echtverbintenis te dwingen. Vooral bij volken, die gewelddadige schaking als eene wettige wijze beschouwen om in het bezit eener vrouw te geraken, kunnen de ouders, ten einde hunne dochters daarvoor te vrijwaren en te verhinderen dat eigen plannen omtrent haar niet door anderen in duigen geworpen worden, niet anders doen dan tot het middel van het kinderhuwelijk hunne toevlucht te nemen. Duidelijk zien wij dit bij de bewoners van de Lampongsche Districten. De aanzienlijke Lamponger, aldus lezen wij, wacht zelden tot zijn zoon eene vrouw kiest, doch verlooft hem reeds wanneer hij ter nauwernood zes of acht jaren oud is. Soms gebeurt het dat de jeugdige verloofden kort daarna formeel verbonden worden door een huwelijk en het meisje, als de gemalin van een kind, naar hare nieuwe woning wordt gebracht. Dit heeft plaats wanneer er vrees bestaat, „dat er kapers op de kust zijn” ⁶⁶. — Ook van de Balineezen vinden wij van kinderhuwelijken gewag gemaakt, die bepaaldelijk gesloten worden met het doel om eene voorgenomene schaking te voorkomen ⁶⁷. — Verder kunnen wij nog op de Dajaks van het stroomgebied der Baritoe wijzen. Dikwijls worden bij hen

bij de Soembaneezen: Roos, Bijdragen tot de kennis van taal, land en volk van Soemba, Verhandel. v. h. Bat. Gen. v. K. en W., dl. XXXVI, blz. 50, enz.

⁶⁵ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 276; Verkerk Pistorius, Studiën over de inlandsche huishouding in de Padangsche Bovenlanden, blz. 59.

⁶⁶ Horst, Uit de Lampongs, Ind. Gids, jaarg. 1880, dl. I, blz. 979.

⁶⁷ Van Bloemen Waanders, Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balineezen, blz. 55—57; Jacobs, Eenigen tijd onder de Baliërs, blz. 134.

kinderen reeds op den leeftijd van drie of vijf jaren met elkander getrouwd. Nadat de bruiloftsfeesten, welke op dezelfde wijze worden gevierd als bij huwelijken van volwassene personen, ten einde zijn, worden de jeugdige echtgenooten dikwijls, niet altijd, van elkander verwijderd en keeren naar de woningen der wederzijdsche ouders terug. Bij elke gelegenheid wordt hun echter hunne onderlinge betrekking verklaard; ook worden zij dikwijls met elkander in aanraking gebracht, en het wordt met welgevallen gezien, als tusschen hen eene zekere vertrouwelijheid ontstaat. Wanneer zij, tot rijperen leeftijd gekomen, langzamerhand beginnen eenzame plaatsen op te zoeken, aarzelt men niet langer om hunne samenleving in eene eigen haardstede te doen plaats hebben. Niet zelden bevindt zich de jonge vrouw, nog voor dat dit geschied is, in den staat van zwangerschap. Onder de beweegredenen nu, om echtverbintenissen op zoo jeugdigen leeftijd te doen plaats hebben, noemt Schwaner ook „de vrees der ouders hunne plannen later misschien verijdelde te zien, wanneer de kinderen tot nadenken en zelfstandigheid komen” ⁶⁸.

Nog bij andere volken van de Indischen Archipel komt het gebruik van de kinderhuwelijken voor. Zoo gebeurt het bij de Bataks niet zelden, dat kinderen door de vaders met elkander in den echt verbonden worden en zij zelfs bij elkander inwonen, in afwachting van de jaren der huwbaarheid ⁶⁹. Doch voornamelijk vinden, althans naar hetgeen wij bij de Bataks van Angkola en Sipirok, tijdens ons verblijf in die streken, hebben leeren kennen, dergelijke huwelijken plaats tusschen personen, die bij de adat al aangewezen zijn, om elkanders echtgenooten te worden — men herinnere zich de zooeven vermelde gewoonte der Bataks om bij voorkeur met de dochter van een tulang, oom van moederszijde, te trouwen — vooral indien het meisje al volwassen en de jongen nog klein is. De vrouw komt dan bij hare schoonouders inwonen, tot haar gemaal de kinderschoenen ontwassen is. Zulk eene schoondochter heet *porumaen-di-losung*, dat is letterlijk: schoondochter bij het rijstblok, misschien dewijl zij, zoolang zij nog moet wachten op het volwassen worden van haren kindgemaal, met geen ander werk mag

⁶⁸ Schwaner, Borneo, dl. I, blz. 194—195, en Aanteekeningen omtrent eenige maatschappelijke instellingen en gebruiken van de Dajaks van Doesoen, Moeroeng en Sijang, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. I, blz. 211—212; Perelaer, Ethnographische beschrijving der Dajaks, blz. 47; Becker, Het district Poeloepetak, Indisch Archief, jaarg. 1849, dl. I, blz. 472.

⁶⁹ Willer, Verzameling van Bataksche wetten en instellingen in Mandailing en Pertibi, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1846, dl. II, blz. 174.

worden belast dan met het rijststampen ⁷⁰. — Behalve bij de Bataks, vindt men nog de kinderhuwelijken op Sumatra, bij de Menangkabawsche Maleiers en de Atjehers. Bij de eerstgenoemden wordt wel eens een meisje, dat nog bij lange na den huwbaren leeftijd niet heeft bereikt, uitgehuwelijkt aan een volwassen man ⁷¹. — Van de Atjehers vermeldt ons de Fransche reiziger Brau de Saint-Pol Lias hetzelfde. „Les femmes sont souvent épousées enfants, presque au berceau; mais ce sont là des *„mariages pour l'avenir“*, qu'on pourrait appeler plutôt des fiançailles, si ce mot pouvait exprimer un lien définitif et qui ne peut se rompre, comme le mariage consommé, que par le divorce” ⁷². Soms bestaan beide partijen uit kinderen.

⁷⁰ Het is bij dergelijke kinder- of liever knapenhuwelijken dat wel eens plaats heeft, hetgeen de Heer Van Hoëvell in zijne verhandeling „Iets over het oorlogvoeren der Bataks” vermeldt, dat namelijk de vader zijn zoon, zoolang deze nog niet volwassen is, helpt in de vervulling zijner mannelijke plichten, en over de kinderen, die hij dus bij zijne schoondochter krijgt, dan zelf het grootvaderschap aanvaardt. Op die wijze is het verklaarbaar dat bij de Bataks jongelieden zich reeds grootvader noemen kunnen, zonder dat dit bij mogelijkheid met hunnen leeftijd is overeen te brengen (Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1878, dl. II, blz. 436, noot). Hetzelfde zien wij bij de Lampongers gebeuren. Bij de kinderhuwelijken leeft dikwijls, volgens de hierboven geciteerde verhandeling van Dr. Horst, de schoonvader met de schoondochter, zoo deze reeds volwassen is en de knaap de jaren der manbaarheid nog niet heeft bereikt (Indische Gids, jaarg. 1880, dl. I, blz. 979—980). Dergelijke gebruiken vindt men nog bij andere volken, zooals door Post in zijn werk „Die Grundlagen des Rechts und die Grundzüge seiner Entwicklungsgeschichte” met verscheidene voorbeelden is aangetoond (O. c., blz. 204—205. Zie ook van denzelfden schrijver: Die Anfänge des Staats- und Rechtslebens, blz. 13—14). Hier wil ik alleen er op wijzen hoe ook in Rusland dit gebruik bestaat. De gewoonte toch, reeds door oudere schrijvers vermeld, dat de Russische boer „seinen Sohn schon als Knaben van 8 bis 9 Jahren mit einem ältern Mädchen verheiratete, sie dann bis zur Mannbarkeit des Sohnes als Beischläferin gebrauchte und oft bis zur Mannbarkeit des Sohnes mehrere Kinder mit ihr erzeugte”, schijnt nog niet in alle streken geheel verloren te zijn gegaan. „Im Allgemeinen”, aldus teekent Post daarbij aan, „bleibt es zweifelhaft, ob man es hier mit Ueberlebens aus früheren Communalen oder mit Missbräuchen zu thun hat, welche sich bei einem im Uebrigen geregelteren ehelichen Leben ausgebildet und allmählich zu einer wirklichen Sitte entwickelt haben”. Wij gelooven dat dit laatste het geval is, doch geven dan ook toe, dat men „vom ethnologischen Standpunkte aus berechtigt sein würde, solche Sitten als Rückschläge in Sitten vergangener Zeiten aufzufassen”.

⁷¹ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 275.

⁷² Brau de Saint-Pol Lias, Atché, Wetenschappelijke voordrachten gehouden te Amsterdam in 1883, ter gelegenheid der Koloniale Tentoonstelling, blz. 339. „J'ai été”, aldus laat de schrijver op de aangehaalde woorden volgen, „témoin à Lohong d'un divorce de ce genre, assez singulier. Un Atché avait épousé une enfant de six ou sept ans qui, bien entendu, était restée dans sa famille, et lui, le mari, était parti. Il avait quitté le pays et depuis huit ou neuf

In afwachting van den rijperen leeftijd, vertoeven de gehuwden dan nog gescheiden in de woningen hunner ouders, totdat de moeder der vrouw den echtgenoot doet berichten, dat hij zich tot zijne wederhelft begeven kan, of wel totdat hij zich door mededeelingen zijner vrienden, door eigen informatiën of eigen waarnemingen, tot de samenleving met haar gerechtigd acht ⁷³. — Van genoegzame bekendheid is het, dat ook bij de Javanen huwelijken tusschen kinderen niet tot de zeldzaamheden behooren. Bij zulke huwelijken wordt het contract met de gebruikelijke formaliteiten gesloten, doch de samenkomst der echtelingen blijft uitgesteld, tot zij den huwbaren leeftijd hebben bereikt. Men noemt dit *gantung kawin*, de opschorting van het huwelijk ⁷⁴. Ook bij de Soendanezen kunnen kinderen met elkander in den echt verbonden worden. Zoolang zij echter nog te jong zijn voor het huwelijksleven, blijven zij bij hunne betrekkingen. Is de manbaarheid ingetreden, dan doet men hen samenwonen, welke gebeurtenis *ngahadekeun* heet, dat is letterlijk: iets goedmaken, hier: het huwelijk goedmaken, doen zijn wat het behoort te wezen ⁷⁵. — Van de volken in de meer Oostelijke deelen van den Archipel noemen wij de bewoners der Kei-eilanden en de Alfoeren van de Minahasa. Bij de eerstgenoemden worden kinderen dikwijls reeds op zeer jeugdigen leeftijd uitgehuwd. Het meisje wordt dan onmiddellijk in de familie van den man opgenomen en als een lid daarvan beschouwd. Zoodra de behoorlijke ouderdom bereikt is, heeft de samenwoning der echtelingen zonder ceremoniël plaats ⁷⁶. Wat de Alfoeren van de Minahasa betreft, nog heden ten dage treft men bij het heidensch gedeelte der bevolking eene plechtigheid aan, bekend onder den naam *pasendeën* of *pahasendeën*, daarin bestaande dat men kinderen van vijf tot negen jaren oud, met inachtneming van de gewone ceremoniën,

ans, n'avait plus donné de ses nouvelles. Il avait peut-être oublié ce détail de sa vie, qu'il avait épousé une future femme. Mais l'enfant avait grandi, depuis; elle avait quinze ou seize ans et voulait un mari plus sérieux. Le tribunal composé de l'Imam et des Orangs-toua (vieillards, conseillers) de Lohong, en présence du Radjah, jugea légitime la requête de la jeune femme et prononça le divorce, mais en laissant encore un délai de plusieurs mois au mari pour se raviser . . . Ce qui prouve bien que le divorce n'est pas prononcé à la légère dans ce pays".

⁷³ Kruyt, Atjeh en de Atjehers, blz. 191.

⁷⁴ Veth, Java, dl. I, blz. 629.

⁷⁵ Coolsma, West-Java, blz. 91—92, en Soendaneesch-Hollandsch woordenboek, i. v. *hade*. — Het uithuwelijken-zelf van kinderen heet *matepokkeun* van het grondwoord *patepok*.

⁷⁶ Von Rosenberg, Reis naar de Zuidooster-eilanden, blz. 76, en Der Malayische Archipel, blz. 350—351.

in het huwelijk laat treden. In vroegere tijden moeten de dus tot stand gebrachte vereenigingen verbindend zijn geweest. Nu is dit echter niet meer het geval ⁷⁷.

In de tweede plaats noemden wij de kinderverlovingen als bewijs, hoezeer bij de volken van den Indischen Archipel vaak jongelieden alleen door den wil der wederzijdsche betrekkingen met elkander verbonden worden. Van de kinderhuwelijken zijn deze kinderverlovingen wel te onderscheiden, daar zij niet, gelijk de eerstgenoemden, beschouwd kunnen worden als definitieve verbintenissen, doch slechts als voorloopige, die, evenals de gewone verlovingen, om met Kohler te spreken, alleen „einen obligatorischen Anspruch auf Eheschliessung“ geven ⁷⁸. Het is daarom zeer twijfelachtig of men met deze kinderverlovingen aanvankelijk hetzelfde beoogd heeft als met de kinderhuwelijken. Tegenwoordig althans hebben zij hier en daar met een geheel ander doel plaats. Zooals wij in het laatste hoofdstuk zullen zien, zijn bij tal van volken in den Archipel de jonge meisjes geslachtelijk geheel vrij en geven zij zich aan de grootste losbandigheid over. Eerst door de verloving worden zij aan dat vrije geslachtsverkeer onttrokken, in zekeren zin dus „tabu“ gemaakt. Het is nu het verlangen van den man om de vrouw zoo ongerept mogelijk te trouwen, dat in sommige gevallen tot de kinderverlovingen aanleiding geeft ⁷⁹. Zoo is dit het geval bij de Alfoeren van Ceram. Hoewel zelden, worden jonge meisjes

⁷⁷ Graafland, De Minahasa, dl. I, blz. 314—315. — Het doel waarmede het pasende heden ten dage nog plaats heeft, is, gelijk de Heer Graafland mededeelt, „om den kinderen daardoor de voorbeschiktheid te geven later te kunnen trouwen“. Zoo wij den heer Graafland goed begrijpen, zou het pasende dus nu niets meer zijn dan hetgeen men in de godsdienstwetenschap „eene bezwering door sympathie“ pleegt te noemen, dat is eene bezwering waarbij men, hetgeen men verlangt, tracht te verwerven door daarvan eene nabootsing te geven. Zie hierover onze verhandeling: Het animisme bij de volken van den Indischen Archipel, blz. 151 en 153, noot.

⁷⁸ Alleen de kinderhuwelijken bij de Javanen — en ongetwijfeld is dit als eene latere wijziging te beschouwen — hebben eenigszins het karakter van voorloopige verbintenissen, daar het van de echtelingen afhangt, of zij na bereikte manbaarheid in het huwelijk willen blijven of dit verbreken willen. Men zou dus hier van eene verloving kunnen spreken, zoo niet die verbreking alleen kon plaats hebben in de gewone vormen der echtscheiding (Veth, Java, dl. I, blz. 363).

⁷⁹ Ook op de Zuidzee-eilanden zijn de jonge meisjes geslachtelijk geheel vrij. Vandaar dan ook hier, volgens Kohler, „die Verlobung im frühen Alter: mit der Verlobung wird die Braut getabut, d. h. dem Bräutigame vorbehalten, jedem anderen Manne entzogen: die Verlobung ist bereits familiäre Verbindung, welche die Braut aus dem Kreise der Gemeinfreiheit heraus dem Einzelnen appropriirt; so auf Neuseeland“ (Kohler, Studien über Frauengemeinschaft, Frauenraub und Frauenkauf, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, dl. V, blz. 356).

van vijf- tot twaalfjarigen leeftijd ten huwelijk gevraagd, in welk geval, behalve den later te betalen bruidschat, de *makawate*, dat is: voorschot (beter, gelijk wij later zullen zien, onderpand), bestaande uit een gong, metalen bekken, aan de ouders wordt gegeven, ten teeken dat het meisje tegenover of voor andere mannen „momoni” of „tabu” is en de moeder het vrije geslachtsverkeer zal beletten. Het meisje is alsdan *hakulomana* of verloofd, en wordt ook wel bij de moeder van den man gebracht, die haar tegen vleeschelijke uitpattingen moet behoeden. Is het meisje op zekeren leeftijd gekomen, dan wordt het bedrag van den bruidschat bepaald en het huwelijk gesloten ⁸⁰. — Bij den Papoewaschen stam der Noeforeezen aan de Doreibaai worden kinderen „schon in den ersten Lebensjahren mit einander verlobt”. De ouders „nehmen sich gegenseitig das Versprechen ab, treu auf ihre Kinder zu achten, dass sie kein anderes Liebesverhältniss anknüpfen, insonderheit ruht auf den Eltern der Braut die Verpflichtung, diese streng zu bewachen, dass ihre Ehre nicht geschändet werde”. Deze verplichting wordt in den regel dan ook getrouwen nagekomen. „Wenn das Mädchen sich schlecht betrugt, so ist der Kontrakt gebrochen, und müssen ihre Angehörigen an die Eltern des Bräutigams bezahlen. Hat sich das Mädchen indessen nicht gegen die Sitte ihres Volkes vergangen, so wird gewöhnlich die Heirath zu der von den Eltern bestimmten Zeit geschlossen” ⁸¹. — Ook op Boeroe worden dochters niet zelden reeds bij hare geboorte door de ouders verloofd, ja het gebeurt wel eens, gelijk de Heer Riedel mededeelt, „dat als eene vrouw bevrucht is, de man bij haar komt, die genegen is het nog door haar gedragen kind te huwen, en haar of haren man voorstelt, een gedeelte van den bruidschat als *empahut*, voorschot (hier misschien ook beter: onderpand), te betalen. Brengt zij een meisje ter wereld, dan heeft later de huwelijksplechtigheid plaats en wordt daarbij het geheele bedrag van den bruidschat voldaan. Baart zij echter een jongen, dan wacht de huwelijksandidaat totdat er een meisje geboren wordt, of ontvangt desverkiezende de *empahut* terug” ⁸². Het schijnt dat de jeugdige verlovings hier met hetzelfde doel plaats

⁸⁰ Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 135.

⁸¹ Van Hasselt, Die Noeforeezen, Zeitschrift für Ethnologie, jaarg. VIII (1876), blz. 180—181. Zie ook: Goudswaard, De Papoewa's van de Geelvinksbai, blz. 66; Nieuw-Guinea, ethnographisch en natuurkundig onderzocht en beschreven in 1858 door eene Nederlandsch-Indische commissie, blz. 161.

⁸² Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 21. Zie ook onze: Bijdrage tot de kennis der Alfoeren van het eiland Boeroe, blz. 20, en Willer, Het eiland Boeroe, blz. 107.

hebben, als bij de Alfoeren van Ceram en de Noeforeezen. Terwijl toch het geslachtsverkeer onder de jongelieden geheel vrij is, maken de meisjes, voor wie de empahut gegeven is, daarop eene uitzondering ⁸³.

Het gebruik om kinderen reeds op zeer jeugdigen leeftijd met elkander te verloven, komt nog bij andere stammen in den Archipel voor. In de Molukken blijvende, wijzen wij in de eerste plaats op de mededeeling van den Heer Riedel, volgens welke op Watoebela en op de Aroe-eilanden vele ouders, als hunne kinderen nog zuigelingen zijn, overeenkomen om dezen later met elkander te doen huwen, in welk geval die kinderen dan als verloofden worden aangemerkt ⁸⁴. Dezelfde schrijver maakt ook, sprekende van de Galela- en Tobeloreezen van Halmahera, gewag van verlovingsen „durch Eltern oder Freunde von Knaben von 10 und Mädchen von 6 Jahren, die später nach der Erlegung des Brautschatzes heirathen“ ⁸⁵. — Buiten de Molukken vinden wij het gebruik der kinderverlovingsen nog bij de Gorontaleezen en de Niasers. Van de laatstgenoemden lezen wij: „Die Verlobung geschieht oft schon im zartesten Alter, ja selbst dann schon, wenn das Mädchen noch nicht geboren ist, ja bei andern schon, wenn noch gar keine Aussicht auf die Geburt eines Mädchens vorhanden ist“ ⁸⁶. Wat de Gorontaleezen betreft, bij hen worden ook meermalen door de betrokken ouders, reeds vóór de manbaarheid der kinderen, afspraak gemaakt om dezen later met elkander te doen huwen, ja bij hoofden en aanzienlijken zijn de kinderen gewoonlijk reeds vóór de geboorte op die wijze met elkander verloofd ⁸⁷. Wat de bedoeling is van de kinderverloving bij al deze volken, vinden wij niet vermeld, en het laat zich ook niet gissen of die dezelfde is als bij de Noeforeezen en bij de Alfoeren van Ceram en Boeroe.

II.

De vraag, die wij nu na te gaan hebben, is op hoedanige wijze huwelijken tot stand komen. En dan verdient al dadelijk de schaking hier genoemd te worden. De schaking toch is een wettig middel om

⁸³ Riedel, O. c., blz. 5.

⁸⁴ Riedel, O. c., blz. 206 en 262.

⁸⁵ Riedel, Galela- und Tobeloresen, *Zeitschrift für Ethnologie*, dl. XVII (1885), blz. 75.

⁸⁶ Sundermann, Die Insel Nias, *Allgemeine Missions-Zeitschrift*, dl. XI (1884), blz. 425; Von Rosenberg, Het eiland Nias, blz. 38—39, en *Der Malayische Archipel*, blz. 155.

⁸⁷ Riedel, De landschappen Holontalo (Gorontalo), Limoeto, Bone enz., *Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk.*, dl. XIX, blz. 135 en 136.

echtverbintenissen, zelfs tegen den zin van het meisje of van hare ouders of van beiden, te doen plaats hebben. Door het feit der schaking-zelve wordt het huwelijk gevormd, zonder dat iemand het recht heeft er een veto over uit te spreken. In sommige gevallen geschiedt de schaking echter niet feitelijk, doch is zij slechts voorgewend, moet namelijk de man, om de echtvereeniging tot stand te brengen, de vrouw, hoewel hij zich van hare toestemming en die van hare ouders verzekerd heeft, toch in schijn ontvoeren, hetzij in het geheim, hetzij in het openbaar, bij wijze van verovering op hare verwanten. Beide wijzen van schaking komen in den Indischen Archipel voor. Trachten wij eerst van den oorsprong van dit gebruik eene verklaring te geven.

De oorsprong van de schaking moet worden gezocht in den tijd van overgang van het matriarchale tot het patriarchale of agnatische verwantschapstelsel. Reeds elders hebben wij aangetoond dat dit laatste ontstaan is als reactie op het eerste¹. De man die tijdens het matriarchaat bij de vrouw in haren stam moest inwonen, daar blootgesteld was aan de inmenging van hare bloedverwanten, meer bepaaldelijk van hare broeders, in zijne huiselijke aangelegenheden, kwam tegen dien toestand in verzet, trachtte zijne echtgenootte voorgoed aan den kring harer verwanten te onttrekken, van haren stam, haar familieverband los te maken en naar zijne eigene familie, zijn eigen stam over te brengen, ten einde onbeperkt gezag over haar te krijgen, heer en meester over zijne kinderen te zijn. Vanzelf moet dit echter hevigen tegenstand hebben uitgelokt. Gewelddadige schaking moet dan ook de weg zijn geweest voor den man om tot zijn doel te geraken. Die schaking was natuurlijk eene beleediging, welke alleen met het zwaard kon worden gewroken. Aanvankelijk was het een ruw, onbeteugeld wraakrecht, dat echter langzamerhand, op dezelfde wijze als wij dit bij het wraakrecht bij moord, diefstal enz. zien gebeuren, binnen zekere grenzen gebracht, wettelijk geregeld werd. Rustte men vroeger niet voordat de door de ontvoering aangedane smaad met het bloed van den bedrijver gedelgd was geworden, men begon langzamerhand er toe te komen, om, althans na zekeren tijd, als de indruk van het gebeurde minder versch meer in het geheugen lag, de

¹ Zie: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van den Indischen Archipel, beschouwd uit het oogpunt van de nieuwere leerstellingen op het gebied der maatschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis, blz. 23 vlg., en De vrucht van de beoefening der ethnologie voor de vergelijkende rechtswetenschap, blz. 21 vlg.

toorn en de verontwaardiging bedaard waren, van de wraak afstand te doen, zoo de beleediger zijne daad slechts door eene zoengave, eene boete, goed wilde maken. En wat eerst willekeur was, van het goedvinden van den beleedigde afhing, werd langzamerhand regel, werd allengs in het volkenrechtelijk verkeer der stammen als zede aangenomen². Niet overal en ten allen tijde mocht de schaker nog door het wraakrecht getroffen worden. Dat recht werd eerst beperkt binnen een zekeren tijd, na afloop waarvan de schuldige zijn misdrijf kon boeten door eene zoengave, terwijl nog later het wraakrecht geheel verdween en alleen het betalen van de zoengave overbleef. Zoo werd de schaking langzamerhand een erkende en gewettigde huwelijksvorm. En dit bleef ook zoo nadat een toestand was ontstaan waarbij de mogelijkheid reeds voor den man bestond om door onderhandeling en overreding zich eene vrouw te verwerven. Het kan bij de ouders niet opgekomen zijn om, waar het huwelijk ook door hen begeerd werd, daartoe openlijk vrijwillig van hunne dochter afstand te doen, hare wegvoering naar een vreemden stam voor aller oogen onverhinderd te doen geschieden. Integendeel, aan hunne stamgenooten moesten zij het doen voorkomen, dat alleen list en geweld haar in het bezit van den man hadden gebracht. Niet alleen dus waar de vrouw of hare ouders tegen het huwelijk gekant waren, zal de man tot de

² Twee omstandigheden moeten vooral daartoe medegewerkt hebben. In de eerste plaats lette men er op, dat de schaking iets was waartoe iedereen op zijne beurt vervallen moest, waarvoor iedereen dus ook eens de wraak van anderen te duchten had. Er was derhalve maar weinig redeneerkracht en vooruitziend vermogen toe noodig, om den leden van een stam, met betrekking tot de schaking, toegevendheid te leeren gebruiken ten opzichte van de leden van andere stammen, ten einde wederkeerig van dezen toegevendheid te ondervinden. Te handelen zooals men zelf wenschte behandeld te worden, zijlaar de eerste reden welke de stammen, die onderling de schaking voor het huwelijk beoefenden, er toe brachten het wraakrecht te beperken, te verzachten. Doch hierbij kwam nog eene tweede reden. Gelijk toen de Sabijnen tegen Rome oprukten, om de bewoners dezer stad te tuchtigen voor de gepleegde schaking, de Sabijnsche vrouwen-zelve zich smeekend voor hare vaders en broeders wierpen en bij dezen dus voor hare nieuwe echtgenooten de voorspraak werden, zoo zullen ook zeker primitief allerwege, door tusschenkomst van de ontvoerde meisjes-zelve, en ter wille van haar, de beleedigde verwanten tot zachtzinnigheid gestemd zijn geworden. Deze omstandigheid dus en de eenvoudige toepassing van den zooveen genoemden gulden regel — waarvan de ontdekking den oorspronkelijken mensch, gelijk Darwin het zoo juist heeft aangetoond, al spoedig de aanwending geleerd heeft — „al wat gij wilt dat de menschen u doen, doet gij hen ook alzoo“, moeten het wraakrecht ten opzichte van de schaking noodwendig spoedig tot een afkoop door geld of goed, tot eene compositie, herleid hebben.

schaking zijne toevlucht hebben moeten nemen, doch zelfs waar hij van de toestemming van allen overtuigd was. Het spreekt vanzelf dat in het laatste geval de geheele handeling gereduceerd werd tot eene schijnvertooning, tot eene eenvoudige ceremonie. Op die wijze ontstond, naast de feitelijke schaking, de voorgewende. Door kracht der gewoonte zijn beide vormen in stand gebleven bij tal van volken in alle deelen der wereld ³.

Op een enkel punt hebben wij nog, alvorens verder te gaan, de aandacht te vestigen. Het huwelijk bij schaking komt voor naast dat bij behoorlijke aanvraag tegen betaling van den vooraf bedongen bruidschat, die als eene koopsom der vrouw geldt. Hoedanig nu is de verhouding van dit huwelijk met den bruidschat, bij koop dus, tot het huwelijk bij schaking? Ten einde het antwoord op deze vraag te geven, hebben wij slechts te letten op het feit dat ook bij de schaking de bruidschat voorkomt, doch dat de betaling hiervan, gelijk wij straks bij een paar volken duidelijk zullen zien, geschiedt als zoengave voor de beleediging door die schaking aangedaan. Ongetwijfeld hebben wij hier het oorspronkelijk karakter van den bruidschat. Ook waar hij voorkomt zonder de schaking, moet hij toch oorspronkelijk met deze hebben samengehangen en de zoengave daarvoor zijn geweest. Reeds in onze, in den aanhef dezer verhandeling genoemde, studie, hebben wij dit opgemerkt, en verder aangetoond hoe de bruidschat, die dus primitief geene koopsom der vrouw is geweest, dit langzamerhand, althans bij de volken die de exogamie en het patriarchaat zijn blijven beoefenen, geworden is ⁴. Het huwelijk met den bruidschat, resp. koophuwelijk, is dus rechtstreeks uit het huwelijk bij schaking voortgekomen. Uit den raptus heeft zich de coemptio ontwikkeld.

³ Voorbeelden van schaking buiten den Archipel, vindt men bij: Lubbock, *Origin of civilisation*, blz. 99—113; Mac Lennan, *Studies in ancient history (Primitive marriage)*, blz. 13—32 en 46—73; Tylor, *Early history of mankind*, blz. 288—289. Zie echter vooral: Kohler, *Studien über Frauengemeinschaft, Frauenraub und Frauenkauf*, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, dl. V, blz. 334—368, en het zoo voortreffelijke werk van Dargun, *Mutterrecht und Raubehe und ihre Reste im germanischen Recht und Leben*, blz. 78—140.

⁴ Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 32—33. Zie ook: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van den Indischen Archipel, beschouwd uit het oogpunt van de nieuwere leerstellingen op het gebied der maatschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis, blz. 26—28; De vrucht van de beoefening der ethnologie voor de vergelijkende rechtswetenschap, blz. 23—24.

Gaan wij nu over om het bestaan van de schaking bij de volken van den Indischen Archipel aan te toonen.

Uit hetgeen wij hierboven omtrent den oorsprong der schaking hebben medegedeeld, blijkt duidelijk dat dit gebruik in de eerste plaats gevonden moet worden bij de volken, welke de exogamie en het patriarchaat hebben of voorheen gehad hebben, bij wie dus de agnatische verwantschap voorkomt. Doch ook bij de endogamie treft men de schaking aan, en met name bij de volken welke tot deze instelling zijn overgegaan in de tijden, toen het matriarchaat meer regel was dan het patriarchaat, bij wie het huwelijk nog heden ten dage een matriarchaal karakter draagt, de man bij de vrouw komt inwonen, zoodat bij eene echtverbintenis buiten den stam — gelijk die onder de endogamie wel eens plaats heeft — de kinderen tot het geslacht der moeder behooren. Het is in dit laatste geval dat de schaking soms toegepast wordt. Zoo — om reeds dadelijk de ons bekende voorbeelden uit den Archipel aan te voeren — zien wij dit bij de bewoners van de Zuidwester-eilanden. Deze trouwen, gelijk wij in het vorige hoofdstuk reeds hebben opgemerkt, bij voorkeur in het dorp of de negari. De man volgt de vrouw, van wie ook de kinderen zijn ⁵. Dit geschiedt ook bij een huwelijk buiten de negari: de man is dan voor zijnen stam verloren ⁶. Door schaking echter kan hij, althans op Babar en op Kisar, de vrouw in zijn dorp overbrengen, in welk geval de kinderen hem toebehooren. Bij zulk eene schaking vluchten de jongelieden in het bosch en houden zich daar schuil. De bloedverwanten der jonkvrouw dit vernemende, zijn verplicht haar te zoeken en gaan tot dat doel gewapend uit. De jongedochter gevonden hebbende, begeven zij zich naar de woning der ouders van den jonkman, om hun beklag te doen en voldoening te eischen. Deze antwoorden dat zij hun zoon niet aangespoord hebben eene vrouw te schaken, maar vragen ten slotte, op roerenden toon, vergiffenis voor zijne handelwijze, belovende eene boete van vijf tot tien gouden platen en vijf tot tien buffels te zullen betalen ⁷. — Ook bij de Dajaks van het stroomgebied der Baritoe, bij wie de endogamie eveneens een matriarchaal karakter draagt ⁸, komt bij een

⁵ Riedel, De kroes- en sluikharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 334, 351, 415, enz.

⁶ Riedel, O. c., blz. 325.

⁷ Riedel, O. c., blz. 351 en 415—416.

⁸ Zie onze verhandeling: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 81 en 83.

huwelijk buiten het dorp schaking wel eens voor. Wanneer de jongeling de toestemming zijner ouders tot het huwelijk verkregen heeft, maar bevreesd is van de nabestaanden zijner beminde een weigerend antwoord te zullen ontvangen, schaakt hij haar, brengt haar naar zijn dorp en treedt alsdan met de ouders van het meisje in onderhandeling over den bruidschat. Deze begeven zich nu naar de woonplaats van den jonkman, om dien bruidschat te ontvangen en tegenwoordig te zijn bij de trouwfeesten ⁹.

Van de overige volken van den Indischen Archipel verdienen de Balineezen in de eerste plaats genoemd te worden. Drie huwelijksvormen hebben wij bij hen te onderscheiden, het *měpadik*, het *měrangkat* en het *mělēgandang* of *ngědjuk* ¹⁰. Het *měpadik* is het huwelijk met aanzoek, waarbij de vader, of, zoo deze overleden is, de moeder van den jonkman de hand der uitverkorene bruid gaat vragen. Is het aanzoek gunstig aangenomen, dan wordt er over den bruidschat, *patuku* of *patumbas*, onderhandeld, die, gelijk de naam dit vanzelf aanwijst, eene koopsom der vrouw is, en betaald moet worden, alvorens de voltrekking van het huwelijk mag plaats hebben. Het *měrangkat* en het *mělēgandang* of *ngědjuk* zijn twee vormen van schaking, en wel het eerste het schaken van de jongedochter met hare toestemming, het andere het schaken of rooven van het meisje met geweld en tegen haren zin. Bij het *měrangkat* heeft de jongeling zich natuurlijk eerst van de toegenegenheid der maagd verzekerd. Deze verlaat dan heimelijk het ouderlijk huis en vlucht met haren uitverkorene naar de woning van een vriend of bloedverwant, waar zij zich verbergen. Volgens sommigen nu heeft de beleedigde familie, na behoorlijk kennis van de schaking genomen te hebben, eene volle maand het recht om den roover op te zoeken en hem om te brengen ¹¹. In den regel wordt

⁹ Schwaner, Borneo, I, blz. 198, en Aanteekeningen betreffende eenige maatschappelijke instellingen en gebruiken der Dajaks van Doesoën, Moeroeng en Sijang, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. I, blz. 215.

¹⁰ Voor het volgende hebben wij gevolgd: Van Eck, Schetsen van het eiland Bali, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1880, dl. II, blz. 2 vlg., en Het lot der vrouw op Bali, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XVIII, blz. 371 vlg.; Van Bloemen Waanders, Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balineezen (overgedrukt uit het Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. VIII), blz. 51 vlg.; Jacobs, Enigen tijd onder de Baliërs, blz. 128. Zie ook: Nieuwe bijdragen tot de kennis van Bali, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1870, dl. II, blz. 434 vlg.

¹¹ Van Eck, Schetsen van het eiland Bali, blz. 4. Volgens anderen (Nieuwe Bijdragen tot de kennis van Bali, blz. 435—436) is de termijn, waarbinnen het wraakrecht is toegelaten, vier Balineesche maanden (140 dagen). Misschien geldt in de verschillende rijken daaromtrent verschillende bepalingen.

van dit recht, hetzij in ernst, of, waar men met de schaking ingenomen is en de verbintenis niet ongaarne ziet, voor den vorm, gebruik gemaakt, in zooverre dat alles aangewend wordt, om de vluchtingen op het spoor te komen. Deze zijn echter altijd zoo goed verborgen, dat men hen te vergeefs zoekt, en anders houdt men zich maar alsof men hen niet vinden kan ¹². Na verloop van eene maand zendt de schaker iemand af, om vergiffenis voor het bedreven kwaad en toestemming tot het huwelijk te vragen. Het gebruik brengt echter mede, dat de verwanten van het meisje zich aanvankelijk nog beledigd en verontwaardigd toonen en van geene onderhandeling weten willen. Is eindelijk de zaak in der minne geschikt, dan trekken de jongelieden des avonds in plechtigen optocht naar de ouders der bruid om nogmaals schuld te belijden, terwijl de bruidegom den bruidschat, patumbas of patuku, betaalt, die, gelijk wij uitdrukkelijk vermeld vinden, hier minder als pretium puellae wordt beschouwd, dan als eene zoengave of boete voor de belediging door de schaking aangedaan ¹³. Het *mēlegandang* of *ngēdjuk* komt geheel overeen met het *mērangkat*, doch is, gelijk vanzelf spreekt, moeilijker en gevaarlijker, daar men hier te doen heeft met eene weerspannige vrouw, die dikwijls den roover niet kent, of, hem kennende, een afkeer van hem heeft. — Bij beide vormen van schaking kan zich natuurlijk het geval voordoen, dat de ouders, weinig met de verbintenis ingenomen, hunne toestemming daartoe blijven weigeren. Volgens de adat heeft de schaker dan het recht zich tot den vorst des lands te wenden en van hem de bevestiging van het huwelijk te vragen. Zonder verdere bemoeienis van de ouders, wordt nu de bruidschat resp. zoengave bepaald, en, zoodra deze voldaan is, de echtverbintenis verklaard wettig te zijn. Het laat zich echter hooren, dat men niet anders dan in den uitersten nood tot dezen maatregel

¹² En zelfs al wordt de schaker gevonden; dan nog is hij met zijne prooi veilig, zoolang hij slechts in het huis, waarin hij de wijk genomen heeft, blijft. Waagt hij zich daarbuiten, dan mag hij gedood worden. Alleen de eigene woning van den schaker is geene vrijplaats (Nieuwe Bijdragen tot de kennis van Bali, blz. 435—436. Zie ook: Van Bloemen Waanders, Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balineezen, blz. 54 en 109).

¹³ Van Eck, Het lot der vrouw op Bali, blz. 375. — In zijne verhandeling „Schetsen van het eiland Bali“, blz. 4, zegt dezelfde schrijver, dat de som, die betaald wordt bij de schaking, „boete“ wordt genoemd, doch laat er op volgen, dat die boete in de plaats van den bruidschat treedt, zoodat daaruit ook blijkt dat die twee zaken identiek zijn. Zie ook: Van Bloemen Waanders, Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balineezen, blz. 57.

overgaat. — De schaking, vooral het mērangkat, heeft dikwijls plaats, zoodat van de tien huwelijken zeker negen op deze wijze tot stand komen. Niet zelden nemen de jongelieden tot dit middel hunne toevlucht, ten einde hun eigen wil door te drijven en eene gedwongen verbintenis te ontgaan. Doch zelfs wanneer men overtuigd is dat de ouders gaarne hunne toestemming zullen geven, zal men toch dikwijls aan het mērangkat boven het mēpadik de voorkeur schenken, omdat aan dit laatste zooveel meer formaliteiten verbonden zijn.

Hoewel minder volledig, komt de schaking nog bij tal van andere volken in den Archipel voor. Vestigen wij in de eerste plaats de aandacht op de stammen die het eiland Sumatra bewonen. Bij de Bataks komt, gelijk wij uit het, in het voorgaande hoofdstuk geciteerde, bericht van Dr. Schreiber gezien hebben, de schaking voor. Behalve in het daarbij bedoelde geval, wordt zij ook toegepast, wanneer men zich van de toegenegenheid van een meisje overtuigd heeft, doch niet zeker is van de toestemming harer ouders. De schaker heeft dan slechts het een of ander voorwerp achter te laten, bij voorbeeld een *kleedingstuk* of een *wapen*, *ten teeken* dat hij de maagd ontvoerd heeft. Na betaling van den bruidschat, wordt het huwelijk als wettig voltrokken beschouwd. Bij het niet achterlaten van een teeken, is de schaking onwettig en kan de schuldige gestraft worden ¹⁴. — Verder noemen wij de Lampongers. De schaking schijnt, zoo niet altijd, dan toch dikwijls voorgewend te zijn, vormt een onderdeel van de plechtigheid der huwelijksvoltrekking. De jongeling ontvoert namelijk het meisje en verbergt haar in zijn huis. Na verloop van eenigen tijd komt haar vader, aan het hoofd van eene gewapende bende, om zijne dochter te zoeken, en wordt aan den ingang der kampong, waar zij zich bevindt, door de ingezetenen, die insgelijks gewapend zijn, afgewacht. Op het plein voor de publieke vergaderzaal gekomen, wordt tusschen beide partijen eene soort van tournooi geleverd en een hanengevecht gehouden, waarbij men zorgt dat de partij van den vader der bruid overwonnen wordt. Vervolgens wordt de hoegrootheid van den bruidschat bepaald, en het overige van den dag met maaltijden en feesten doorgebracht. De schaking

¹⁴ Wij hebben hier gevolgd eenige aantekeningen door ons gemaakt tijdens ons verblijf te Sipirok, in de Bataklanden. Overigens maakt ook Junghuhn, *Die Battaländer*, dl. II, blz. 132, van de schaking gewag. Zijne opmerking echter dat deze „durch keinen Adat sanctionirt“ is, en „als ein Missbrauch“ beschouwd wordt, is bepaald onjuist.

draagt den naam van *sabambangan* ¹⁵. — Ook bij de Redjangers komt de huwelijksvoltrekking met eene dergelijke vertooning tot stand. Zijn de onderhandelingen tusschen de wederzijdsche ouders afgeloopen en de voorwaarden vastgesteld, dan begeeft zich de bruidegom, den dag vóór het huwelijk, als tegen zeven uren de duisternis gevallen is, met zijne vrienden naar de bruid en brengt haar in plechtigen optocht naar het huis zijner ouders. Den volgenden morgen roept de vader der bruid zijn dorps- en wijkshoofd en zijne geburen bijeen, onthaalt hen op spijs en drank en deelt hun mede, dat zijne dochter den vorigen avond verdwenen en nog niet teruggekeerd is. „Helpt mij, mijne vrienden, om mijne verloren dochter te zoeken“, zegt hij, en het antwoord luidt: „Hoe zouden wij niet? Als er eene geit weg is, zoeken wij wel; zouden wij dan nu hulp weigeren, nu het uwe dochter geldt?“ De mannen wapenen zich met zwaarden en lansen, en trekken het dorp door met veel misbaar. Middelerwijl heeft ook de vader van den bruidegom een aantal gewapende vrienden om zich vereenigd, die de zoekenden opwachten. „Waarom zoo gewapend met ontbloote zwaarden en lansen?“ vragen zij dezen. „Wij zoeken Si-Anu, de dochter van onzen vriend“, is het bescheid, dat beantwoord wordt met eene belofte van mede te zullen zoeken, mits men eerst binnenkome in de woning om de zaak te overleggen. Na eenig rumoer stemt men hierin toe, treedt binnen, geniet van de spijzen die voorgediend worden, en vangt dan de overlegging aan. „Mijn zoon is gisteren avond ook verdwenen“, komt de vader tusschenbeide, en krijgt ten antwoord dat de zoon stellig het meisje geroofd heeft. Hierop volgt de bekentenis dat de verlorene daar in huis is, en dat de zoon haar nemen wil tot zijne gade. De zoekende vrienden

¹⁵ Francis, Herinneringen uit den levensloop van een Indisch Ambtenaar, dl. I, blz. 172—174. Francis noemt de schaking *sabombang kimpunan*. Het woord *sabombang* wordt beter geschreven, gelijk wij dit in den tekst hebben gedaan, *sabambangan*, en beteekent: met elkander wegllopen, elkander wegvoeren (Zie: Van der Tuuk, Brieven over het Lampongsch, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XIX, blz. 368, en Von de Wall-Van der Tuuk, Maleisch woordenboek, i. v. *bambang*). Van het woord *kimpunan* weten wij de afleiding niet te geven. Volgens Francis zou het moeten beteekenen „bij voorkennis“. — Harrebomée (Bijdrage over den feitelijken toestand der bevolking in de Lampongsche Districten, Bijdragen tot de T. L. en Vk. van Nederl. Indië, 4e volgrees, dl. X, blz. 392) spreekt nog van een *sabubangan* (leze: *sabambangan*) *nakat*, hierin bestaande dat het meisje het ouderlijk huis ontvlucht en zich naar dat van haren beminde begeeft, en een *sabubangan* (leze: *sabambangan*) *nidju*, dat plaats heeft wanneer de bruidegom met zijne makkers het meisje schaakt. Nadere bijzonderheden omtrent deze beide vormen van schaking blijven zeker gewenscht.

zeggen dat zij het aan de ouders van het meisje zullen mededeelen, maar vragen de tjiri mengaku, dat is: het teeken van bekentenis, bestaande in drie krissen en drie kippen, welk teeken zij brengen aan den vader der bruid, wanneer zij hun wederwaren vertellen. Volgens sommigen moet ook bij deze gelegenheid een gedeelte van den bruidschat worden voldaan. Nu staat niets meer de echtverbintenis in den weg. Bruidegom en bruid gaan, hetzij zonder formaliteiten, hetzij begeleid door vrienden en bloedverwanten, naar de woning der laatste, waar de dorpspriester het huwelijk sluit ¹⁶.

Bij de Javanen en de Soendanezen schijnt de schaking als huwelijksvorm niet voor te komen. Anders is dit bij de Madoerezen. Ziehier hetgeen wij in het „Indisch weekblad van het recht” daaromtrent lezen ¹⁷. „Op den 27sten December 1881 stonden voor de rechtbank van omgang te Bangkalan terecht de Madoerezen Podji, Asam en Mana, beschuldigd van gewelddadige wegvoering eener minderjarige. Ter terechtzitting bleek het, dat genoemde drie personen op zekeren dag, op den openbaren weg, het meisje Djisa met geweld hadden geschaakt; dat namelijk Podji haar opgenomen en al kussende weggedragen had, terwijl de beide anderen de, op het geroep van Djisa, toeschietende Bok-Djisa, hare moeder, tegenhielden, totdat mede zekere Pak-Doerambi te hulp kwam, en door diens bemoeienis Podji genoopt werd, Djisa los te laten en zich met zijne metgezellen op de vlucht te begeven. Als getuigen, verklaarden Djisa en Bok-Djisa, dat eene dergelijke schaking onder de dorpsbewoners door de adat gebillijkt wordt, doch alleen als zij met toestemming van het meisje plaats vindt, wat in casu niet het geval was, daar Djisa wel door Podji ten huwelijk was gevraagd, maar dat aanzoek had geweigerd. Podji zelf verklaarde ook, dat de adat toestaat eene maagd, met wie men het over een huwelijk eens is geworden, indien hare ouders de toestemming niet willen geven, op deze wijze te schaken en naar zijne woning te voeren, en dan daar op het blok te slaan, ten einde het gebeurde algemeen bekend te maken, en zoo de verwanten tot de toestemming te dwingen, hetgeen in casu ook zijne bedoeling was geweest, daar hij het

¹⁶ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 295—296; Van Rees, De annexatie der Redjang, blz. 93.

¹⁷ Zie: Jaarg. XXI (1883), N° 1029.

wel degelijk met Djisa eens was. Deze adat draagt den karakteristieken naam van *adat pëluk* ¹⁸.

Van de bewoners van het eiland Celebes noemen wij de Makassaren en Boegineezen. Schaking, *larijang*, dat is letterlijk: met iemand wegloopen, is bij hen geen ongewoon verschijnsel en een wettig middel om huwelijken tot stand te brengen. De schaker heeft zich slechts tot den vorst of tot den priester te begeven, het huwelijk door den laatstgenoemde te laten inzegenen en den gebruikelijken bruidschat te betalen. Hij moet echter zorgen dit bijtijds te doen, daar de familie van het geschaakte meisje het recht heeft, zoolang dit nog niet geschied is, hem neder te leggen. Dit wraakrecht geldt echter alleen onder gelijken van rang en vooral ten opzichte van minderen. Is de schaker echter iemand van hoogere geboorte dan het door hem ontvoerde meisje, dan is het niet toegelaten ¹⁹. Nog hebben wij er op te wijzen hoe ook bij het huwelijk met aanzoek gebruiken voorkomen, die als een overblijfsel van de schaking moeten worden beschouwd. Als namelijk na de huwelijksvoltrekking door den priester, de bruidegom zich naar de woning van de bruid begeeft ²⁰, vindt hij den toegang daartoe op allerlei wijze versperd, terwijl men hem, onder het lossen van geweerschoten, als ware het een openbare oorlog, met lansen tegenhoudt. Dit duurt zoolang tot zijn talrijk gevolg den tegenstand heeft weten te overwinnen, door den gewaanden vijand eenig geld ter hand te stellen ²¹. — Eene dergelijke vertooning treft men ook bij de bewoners van het, op de Noordelijke landtong van Celebes gelegene, landschap Gorontalo of Holontalo. Na de plechtigeid der huwelijksvoltrekking moet namelijk de jongeling zijne vrouw schijnbaar strijdende op hare verwanten veroveren ²².

Algemeen komt de schaking voor op de Moluksche eilanden. Beginnen wij met Ambon en de Oeliasers. Men heeft hier twee wijzen om huwelijken tot stand te brengen, in het lokaal-Maleisch *mintu*

¹⁸ Het woord *angany pëluk* beteekent: omarming, omhelzing.

¹⁹ Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 44. Ook ten aanzien van het wraakrecht bij moord gelden dezelfde bepalingen. Zie onze verhandeling: Het strafrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 6—7.

²⁰ Bij de huwelijksvoltrekking, die op de Mohammedaansche wijze geschiedt, behoeft de bruid niet tegenwoordig te zijn, doch wordt zij door haren wali vervangen.

²¹ Matthes, O. c., blz. 31

²² Riedel, De landschappen Holontalo (Gorontalo), Limoeto, Bone, enz., Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XIX, blz. 136.

bini en *lari bini* geheeten. Het *minta bini*, dat is letterlijk: het vragen van de vrouw, is, gelijk de naam dit vanzelf aanduidt, het huwelijk waarbij behoorlijk door de ouders van den jongeling aanzoek wordt gedaan om de maagd bij hare ouders, als de minnenden in het geheim het onderling reeds lang eens zijn. Het *lari bini*, letterlijk: het wegloopen met de vrouw, in de landstaal *lao mahina* geheeten ²³, is de schaking, en wel de schaking met voorweten van de jongedochter, overeenkomende dus met het Balineesche *mërangkat*. Zij bestaat hierin dat het meisje heimelijk, in den regel tegen den avond, het ouderlijk huis verlaat en den man vrijwillig volgt of naloopt. Soms worden er eenige helpers daarbij in dienst genomen. De schaker wacht dan het meisje aan de deur harer woning af en geeft haar van den een aan den anderen over, om zodoende hare nabestaanden op een dwaalspoor te brengen. Altijd heeft men te zorgen, dat van zulk eene voorgenomen ontvoering niets uitlekke, want in zoodanig geval houden de jongelieden van het dorp, waarin het meisje woont, met stokken de wacht, en niet zelden gebeurt het dat de schaker eene gevoelige tuchtiging ondergaat. Om wettig te zijn, moet het *lari bini* met eenige formaliteiten gepaard gaan. Zoo heeft de schaker te zorgen den gebruikelijken bruidschat in de slaappleats zijner beminde achter te laten. Daarbij moet een door hem geteekende brief zijn, waarin, in bloemrijke taal, de schaking staat vermeld, bij voorbeeld: dat er een kostbare parel of eene geurige bloem uit dat huis verdwenen is, doch dat men zich niet ongerust behoeft te maken, want dat die schat goed bewaard wordt, of iets dergelijks. Is alles in behoorlijke orde, dan dienen de ouders in het feit te berusten, ook al zijn zij tegen de verbintenis gekant, daar deze ook zonder hunne toestemming voortgang kan hebben, nu door de schaking de maagd het eigendom van den jongeling is geworden. Een paar dagen later komt dan laatstgenoemde om vergiffenis te vragen, wat hem eerst pro forma geweigerd wordt. Driemaal moet hij terugkeeren, en dan eerst is alles vergeven. Volgens de ouden van dagen, moet het *lari bini* voorheen de eenige vorm van huwelijk zijn geweest. Nu nog wordt het veelvuldig toegepast,

²³ Het woord *lao* vind ik in geen van de bestaande woordenlijsten der Ambon-sche landstalen opgegeven. Misschien is het echter eene samentrekking van *lawa*, dat bij Van Ekris (Mededeelingen van wege het Nederl. Zend. Gen., dl. VIII, blz. 107) en Van Hoëvell (Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, 4e volgr., dl. I, blz. 118) voorkomt in de beteekenis van „vluchten“. Het woord *mahina* = vrouw, zoodat *lao mahina* = het vluchten of wegloopen met de vrouw. De uitdrukking *lari bini* zou dus eene letterlijke vertaling hiervan zijn.

zoowel door Christenen als door Mohammedanen, vooral wanneer men vreest voor eene weigering van den kant der ouders van het meisje bij een formeel aanzoek ²⁴. — Op Ceram komt de schaking in dergelijke gevallen eveneens voor als eene wijze om echtverbintenissen tot stand te brengen. De minnenden maken dan afspraak om op een bepaalden tijd te vluchten naar de woning van den jongeling of naar die van een anderen persoon, ook wel naar de bosschen. Vóór de vlucht wordt er op de slaapstede van het meisje een gong of metalen bekken dan wel een stuk lijnwaad nedergelegd. Als de ouders bemerken dat hunne dochter geschaakt is, wordt zij met groot geweld en rumoer gezocht, en, wanneer zij gevonden is, aan den jongeling gelaten, na het bedrag van den bruidschat te hebben vastgesteld ²⁵. — Ook bij de Alfoeren van Boeroe komt de schaking voor. Heeft iemand zich van de toegenegenheid van een meisje overtuigd, dan is het wel gebruikelijk dat hij haar schaakt, en zich met haar in het bosch verbergt, gedurende welken tijd over den bruidschat onderhandeld wordt. Als deze onderhandeling is afgelopen, keeren de jongelieden terug en wordt het huwelijk op de gewone wijze voltrokken ²⁶. Deze schaking is bij het, in het voorgaande hoofdstuk beschreven, gebruik om meisjes vaak bij hare geboorte reeds te verloven, voor deze laatsten dikwijls het eenige middel, om eenen man van haren leeftijd en van hare keuze te verwerven ²⁷. Behalve de schaking de facto, bestaat nog bij de Alfoeren van Boeroe, bij de echtverbintenis die op de gewone wijze, bij aanzoek dus, tot stand komt, eene ceremonie als die, welke wij zooeven bij de Gorontaleezen hebben leeren kennen. Wanneer namelijk de bruidegom, op den dag van de huwelijksvoltrekking, zich naar de bruid begeeft om haar uit haren stam, hare fenna, naar de zijne over te brengen, dan is het gebruikelijk dat hij haar schijnbaar vechtende aan hare ouders ontnemen moet ²⁸. — Verplaatsen wij ons naar de Noordwestelijk van Boeroe gelegen Soela-eilanden, dan ontmoeten wij ook daar eene dergelijke vertooning. Als na de plechtigheid der huwelijks-

²⁴ Riedel, De kroes- en sluikharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 69—70, en Van Hoëvell, Ambon en meer bepaaldelijk de Oeliasers, blz. 128—131. Zie ook: Kerkelijk rapport van den Zendingleeraar De Vries, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXII, blz. 235—236.

²⁵ Riedel, O. c., blz. 133.

²⁶ Zie onze verhandeling: Bijdrage tot de kennis der Alfoeren van het eiland Boeroe, blz. 19—20

²⁷ Riedel, O. c., blz. 23.

²⁸ Zie onze zooeven aangehaalde verhandeling, blz. 19.

voltrekking door den priester, de jonkman zich naar het bruidsvertrek begeven wil, wordt hem de toegang daartoe door de mannelijke bloedverwanten betwist, totdat hij aan ieder hunner een bord of een vadem wit katoen heeft geschonken ²⁹. — Nog moeten wij hier de Alfoeren van Halmahera vermelden. Schaking is ook bij hen eene door de adat getolereerde wijze om huwelijken tot stand te brengen. De man of jongeling, die besloten heeft het voorwerp van zijnen hartstocht met geweld te bemachtigen, laat door eenige vrouwelijke familieleden het meisje buiten haar dorp lokken of opwachten. Hier maken deze vrouwen zich van haar meester en sleepen haar weg, terwijl de broeders van den minnaar een oog op de onderneming houden, en, op eenigen afstand volgende, de struiken of takken afkappen, waaraan het weerbarstig bruidje zich vasthoudt. Nadat zij in de woning der ouders van den aanstaanden echtgenoot gebracht is, wordt zij aldaar zorgvuldig gevangen gehouden. De familieleden van het meisje, haar missende en den roof vernemende, komen daarop met lansen en zwaarden het huis omringen, en eischen, met groot misbaar en onder zware bedreigingen, de geroofde terug. De nabestaanden van den bruidegom treden nu spoedig naar buiten met den soms buitengewoon hoogen bruidschat of besi, dien men den vertoornden vader aanbiedt. Dit werkt bedarend: de onderhandelingen beginnen, en zoodra zij tot elkaars tevredenheid geëindigd zijn, trekt de troep af en laat het meisje, dat altijd door eenige mannen bewaakt wordt, aan haar lot over. Op deze wijze kunnen huwelijken tot stand gebracht worden tegen den zin van de jongedochter zoowel als van de ouders; doch ook dikwijls heeft de schaking plaats wanneer deze laatsten de verbintenis wel goedkeuren, doch de maagd niet genegen is ³⁰.

Ook bij de Papoewa's van Nieuw-Guinea is de schaking niet onbekend. Bij de stammen van de Zuidwestkust, bepaaldelijk de Papoewa's van Mairasi, het gebergte ten Noorden van de Tritonbaai, ontvoert de jongeling het meisje met hare voorkennis en verbergt zich met haar in het bosch. Zoodra wordt niet de maagd door hare ouders vermist, of deze maken een groot misbaar, vooral als zij

²⁹ Riedel, De Soelaneezen, Bijdragen tot de T. L. en Vk. van Nederl. Indië, 4e volgrees, dl. X, blz. 398.

³⁰ Campen, De Alfoeren van Halmahera, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 288—289. — Over de schaking bij de Galela- en Tobeloreezen zie men de verhandeling van den Heer Riedel, Zeitschrift für Ethnologie, dl. XVII (1885), blz. 76—77.

ontdekken dat ook hun jonge buurman verdwenen is. Dadelijk geven zij van dit voorval kennis aan hunne nabestaanden, alsook aan die van den jonkman, en komen met deze laatsten overeen, om de vluchtelingen onverwijld in het woud op te sporen. Het duurt dan ook zelden lang of zij worden ontdekt, en wel altijd door de familie van den jongeling, daar deze eigenlijk reeds vooraf van de geheele zaak onderricht is. Nu wordt van de ontdekking aan de ouders van het meisje kennis gegeven, waarna er over den bruidschat onderhandeld wordt. Als deze onderhandeling is afgelopen, wordt de schuilplaats van de jongelieden aangewezen, die zich alsdan in het bijzijn hunners ouders en bloedverwanten, ten teken hunner echtvereeniging, wederkeerig eene kleine wond aan het voorhoofd toebrengen, zoodanig dat er bloed zichtbaar wordt, waarna op dezelfde wijze alle leden der familie elkander over en weder verwonden ³¹. — Nog wordt de schaking gevonden op het, eveneens door Papoewa's bewoonde, eiland Misool ten Westen van Nieuw-Guinea. Bij de bergbevolking van dit eiland is het namelijk gebruikelijk dat de vader een meisje voor zijn zoon ontvoert, waarna hij aan hare ouders laat weten waar zij is, met de vraag hoeveel voor haar gevorderd wordt. Dit alles is echter alleen eene formaliteit, daar de zaak reeds te voren door beide partijen besproken en uitgemaakt is. Het schaken is dus hier geheel voorgewend ³². — Eindelijk wijzen wij op een gebruik bij de stammen van de Geelvinksbaai, dat als een overblijfsel eener voormalige schaking moet worden beschouwd. Als de bruidegom zich namelijk voor de plechtigheid der huwelijks-voltrekking naar de bruid begeeft, vindt hij de deur harer woning gesloten, en het is eerst na herhaalde malen er om gevraagd te hebben, en na vertoon en overgave van den bruidschat, dat hem de vergunning tot binnentreden gegeven wordt ³³.

Ten slotte noemen wij de bewoners van het eiland Soemba. De huwelijken hebben hier in den regel bij schaking plaats. Soms is deze de facto, ontvoert de jongeling het meisje buiten voorweten der ouders, als hij namelijk vreest dat laatstgenoemden ongenegen zijn hunne toestemming tot de verbintenis te geven ³⁴. Doch veelal

³¹ Sal. Müller, Reizen en onderzoekingen in den Indischen Archipel, dl. I, blz. 104—105.

³² Robidé van der Aa, Reizen naar Nederlandsch Nieuw-Guinea, blz. 149.

³³ Goudswaard, De Papoewa's van de Geelvinksbaai, blz. 66.

³⁴ Roos, Bijdrage tot de kennis van taal, land en volk van Soemba, Verhandelingen v. h. Bat. Gen. v. K. en W., dl. XXXVI, blz. 53.

is de schaking slechts voorgewend, geschiedt zij als de wederzijdsche ouders het omtrent de zaak reeds eens geworden zijn en den bruidschat vastgesteld hebben. Aan den bruidegom wordt dan gezegd op eene bepaalde plaats in het bosch de wacht te houden met eenige zijner vrienden. Derwaarts wordt dan het meisje door hare ouders gezonden, quasi om eenige kruiden te zoeken of water te halen. Van deze gelegenheid moet de jongeling gebruik maken om, met behulp van zijne gezellen, zijne geliefde te vatten, haar achter zich op het paard te nemen en naar zijn huis te brengen. Dadelijk, op het eerste gerucht van deze ontvoering, wapenen zich de verwanten van het meisje en vervolgen den dader, doch leggen het zoo aan, dat zij hem nooit anders dan ten zijnen huize ontmoeten. Daar wordt de in schijn geroofde maagd teruggevorderd, doch geweigerd, en in plaats daarvan de vooraf bepaalde bruidschat betaald ³⁵. Eene andere wijze waarop de voorgewende schaking, doch naar het schijnt alleen bij de aanzienlijken, geschiedt, is dat de jongeling, evenals wij dit bij de Gorontaleezen en de Alfoeren van Boeroe gezien hebben, het meisje schijnbaar strijdende op hare verwanten veroverd. Zoo lezen wij in eene beschrijving van een vorstelijk huwelijk op Soemba, dat er, onder een oorverdoovend geschreeuw, een geregeld gevecht plaats vond tusschen de mannen, door den bruidegom afgezonden, en de vrouwelijke genooten van de bruid, om het bezit van deze, totdat de mannen de overhand behielden en de bruid ontvoerden ³⁶.

Gaan wij het medegedeelde na, dan zien wij dat de schaking, feitelijk of voorgewend, bij tal van volken in den Indischen Archipel regel is. De feitelijke schaking treft men aan bij de bewoners van Babar en Kisar tot de Zuidwester-eilanden behoorende, de Dajaks van het stroomgebied der Baritoe, de Balineezen, de Bataks, de Madoereezen, de Makassaren en Boegineezen, de Amboneezen, de Alfoeren van Ceram, Boeroe en Halmahera, de Papoewa's van Mairasi op de Zuidwestkust van Nieuw-Guinea en de Soembaneezen. Meestal geschiedt zij met voorweten en toestemming van de maagd; alleen bij de Balineezen en de Alfoeren van Halmahera is het geoorloofd het meisje ook tegen haren zin te ontvoeren. Door het feit der schaking komt het huwelijk tot stand, zonder dat de ouders het recht hebben een veto daarover uit te spreken. Een vereischte alleen

³⁵ Beschrijving van het eiland Soemba, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1855, dl. I, blz. 285—286. Ook Roos, O. c., blz. 52, maakt met een enkel woord van deze voorgewende schaking gewag.

³⁶ Roos, O. c., blz. 51.

is het betalen van den bruidschat, die geheel de rol vervult eener zoengave voor de beleediging door de schaking aangedaan. Duidelijk blijkt dit vooral bij de Balineezzen, Amboneezzen en Alfoeren van Halmahera. Bij een drietal volken, namelijk de Balineezzen, Makassaren en Boegineezzen, is het oorspronkelijk wraakrecht op de schaking nog geoorloofd, doch beperkt, bij de eerstgenoemden binnen een zekeren termijn, eene maand, nadat het feit gepleegd is, terwijl bij de laatstgenoemden het alleen toegelaten is, zoolang het den schaker niet gelukt is de woning van den vorst of van den priester te bereiken, en het huwelijk door den laatstgenoemde te doen inzegenen. Wat de reden betreft waarom de schaking plaats heeft, deze is bij de bewoners van Babar en Kisar, en, hoewel wij dit van hen niet uitdrukkelijk vermeld vinden, zeker ook bij de Dajaks, om, bij een huwelijk buiten den stam, de vrouw den man te doen volgen en de kinderen, die anders van den stam der moeder zouden zijn, aan dien van den vader te doen behooren. Hier heeft de schaking dus zijn oorspronkelijk karakter behouden, is zij nog, hetgeen zij oorspronkelijk allerwege moet zijn geweest, gelijk wij bij den aanvang van dit hoofdstuk hebben aangetoond, het middel, en ook het eenige middel, om het moederlijke gezag in het vaderlijke, het matriarchaat in het patriarchaat, te veranderen. Bij de overige volken zien wij hoe dit niet meer het geval is, doch de schaking thans om andere redenen geschiedt, meestal om de ouders, vooral van het meisje, te dwingen, wanneer men vreest dat zij tegen de verbintenis gekant zijn, zooals bij de Balineezzen bij het mērangkat, bij de Bataks, de Madoereezzen, de Amboneezzen, de Alfoeren van Boeroe en de Soembaneezzen, doch ook om, waar men overtuigd is dat de verwanten gaarne hunne toestemming zullen geven, de omslachtige en veel tijd en geld kostende formaliteiten, aan het huwelijk bij aanvraag verbonden, te ontgaan, gelijk wij dit van de Balineezzen zoeven reeds opmerkten. Het waren ongetwijfeld deze omstandigheden, welke thans nog aan de schaking de voorkeur doen schenken boven den geregelden huwelijksvorm, die haar ook vroeger van waarde moeten hebben doen zijn, en dus haar voortbestaan moeten hebben verzekerd, toen geweld niet meer noodig was om de patria potestas te vestigen.

De voorgewende schaking treft men aan bij de Lampongers, de Redjangers, de Makassaren en Boegineezzen, de Gorontaleezzen, de Alfoeren van Boeroe, de Soelaneezzen, de Papoewa's van Misool en van de Geelvinksbai, en de Soembaneezzen. Bij al deze volken is de schaking geheel eene ceremonie, die meestal bloot werktuigelijk,

overeenkomstig de voorvaderlijke gewoonte, wordt toegepast, zonder dat men zich van de eigenlijke beteekenis daarvan rekenschap weet te geven. Bij eenige stammen is van de geheele handeling niets meer overgebleven dan eene kleine vertooning, waarbij of de bruidegom zijne bruid schijnbaar vechtende op hare verwanten veroverd, gelijk bij de Gorontaleezen, de Alfoeren van Boeroe en, in enkele gevallen, de Soembaneezen ³⁷, of hem bij de huwelijksvoltrekking de toegang tot de woning der bruid dan wel tot het bruidsvertrek belet wordt, hetzij door sluiting der deuren, als bij de Papoewa's der Geelvinksbaai, hetzij door eene troep gewapenden, als bij de Makasaren en Boegineezen en bij de Soelaneezen ³⁸. Bij de overige volken

³⁷ Bij een paar volken — opdat wij dit volledigheidshalve hier nog vermelden — is er van een schijngevecht geen sprake meer, doch bepaalt men zich er toe, gelijk bij de bewoners van het landschap Kikim in Palembang, om den bruidegom en zijnen stoet, bij het verlaten van het dorp, met eene brij van rijst en met zand, of, gelijk bij de Endeneezen, om het jonge paar met modder te gooien (Praetorius, Eenige bijzonderheden omtrent Palembang, Indische Bij, dl. I, blz. 423, en Roos, Iets over Endeh, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk, dl. XXIV, blz. 525—526). Vanzelf doet dit ons denken aan het gebruik in Engeland om een vertrekkend bruidspaar, in geveinsden toorn, een pantoffel achterna te werpen, welk gebruik door Mac Lennan ook als een overblijfsel der schaking wordt beschouwd (Mac Lennan, Studies in ancient history, blz. 21, noot 2).

³⁸ Dergelijke gebruiken, die als overblijfsels van eene oorspronkelijke schaking moeten worden beschouwd, vinden wij ook in ons werelddeel, waarvan in de hierboven geciteerde werken, vooral echter in de verhandeling van Dargun, blz. 102—110 en 127—137, verscheidene voorbeelden te vinden zijn. Hier willen wij alleen de aandacht vestigen op de, in de Oostelijke streken van ons land bestaande, gewoonte van het "opeischen" en het "schutten" der bruid. De bruidegom komt met een trein "open boerenwagens gevuld met jolige jongelui van beiderlei geslacht", die zingen en met witte doeken wuiven. De deuren en vensters van het bruidshuis zijn potdicht, en er staat een wachter voor. "Wat is jou begeer?" vraagt deze, en nu rijst hij, die den post van orateur waarneemt, op en doet de "opeisching" van de bruid, en dat wel in eenige alexandrijnen die bewijzen, dat Drenthe in der tijd ook zijn Feitama heeft gehad. Het huis wordt nu geopend en men treedt binnen: de brandewijnkom gaat rond, er wordt gegeten en gedanst ook, en eindelijk rijdt "de brudegom" in triomf met "siene broed" heen, om zich in den echt te doen verbinden. Op hunnen weg worden zij echter nog eenige malen "geschut", hetgeen oorspronkelijk door de verwanten der bruid en hare buurlieden geschiedde, doch al spoedig ontaard is in eene afpersing van drank of drinkgeld door gemeen volk, dat slagboomen op den weg gemaakt, of een touw over de vaart gespannen heeft (Ter Gouw, De volksvermaken, blz. 541—542). Ook in Rijnland en Schieland bestond voorheen het gebruik "om de bruid te beletten in het huis van den bruidegom te komen, door het werpen van een bezem voor de deur, door het maken van een dwarsbalk voor dezelve, of door het plaatsen van een man met een zwaard, die dan schijnbaar allerlei bedreigingen deed". Reeds in de 17^e eeuw echter "was het costum geworden om dit schutten met meer

is echter de voorgewende schaking nog eene min of meer getrouwe copie van de feitelijke. Waar dit het meest het geval is, zien wij ook eene voorstelling van het oorspronkelijk recht der verwanten om zich op den schaker te wreken, en van den afkoop van dat recht door betaling van den bruidschat als zoengave. Zoo onder anderen bij de Redjangers en Soembaneezen, bij wie de verwanten gewapend na de schijnontvoering der bruid opkomen, alsof zij het voornemen hadden, den beleediger voor zijne daad te straffen, doch door de voldoening van den vooraf bedongen bruidschat bevredigd weder wegtrekken. Zoo ook bij de Lampongers. Wij merken toch hoe bij hen, na de voorgewende schaking, quasi door de familie der vrouw eene poging tot wraak aangewend wordt, welke met het onderhandelen over den bruidschat eindigt.

Wij hebben, alvorens van dit punt af te stappen, nog de aandacht te vestigen op eenige gebruiken, die met de voorgaande ten nauwste samenhangen. Tot dusverre hebben wij hoofdzakelijk gesproken over de houding van de verwanten der vrouw tegenover den bruidegom. De vraag is echter, hoedanig de vrouw-zelve zich ten opzichte van hem te gedragen heeft. Het antwoord hierop is gemakkelijk te geven. Moest het huwelijk aanvankelijk alleen door schaking plaats hebben, dienden de ouders den schijn aan te nemen, alsof zij de wegvoering van hunne dochter zich niet goedschiks konden laten welgevalen, waren zij verplicht zich daartegen te verzetten, het meisje-zelf behoorde dit in de eerste plaats wel te doen. Voor haar mocht een huwelijksaanzoek, zelfs al strookte dit met hare wenschen en al kwam het van den persoon harer keuze, geenszins een verblijdend iets zijn; niet vrijwillig mocht zij den man volgen, doch slechts weerstrevend en daartoe gedwongen; de bruidegom moest voor haar de gehate, geenszins de geliefde zijn; in plaats van genegenheid voor hem te gevoelen, moest zij integendeel eenen afkeer van hem hebben. Een en ander had zij door taal en teekenen aan iedereen te toonen. Op die wijze zijn wel de zonderlinge gebruiken ontstaan, waarvan wij hier uit den Indischen Archipel eenige voorbeelden willen doen volgen.

beleefdheid te doen en allen schijn van geweld weg te laten" (Scheltema, Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen, blz 135—136. Zie ook: Schotel, Het oud-Hollandsch huisgezin der zeventiende eeuw, blz. 283—285). Behalve dit "schutten der bruid", had men nog het "schutten van den bruidegom", hierin bestaande dat men "door allerlei vonden den weg voor het jonge paar naar de slaapkamer moeilijk maakte" (Scheltema, O. e., blz. 165).

Eene hoogst eigenaardige wijze waarop bij een paar volken de bruid haren afkeer voor den bruidegom aan den dag leggen moet, is deze dat zij hem bij de plechtigheid der huwelijksvoltrekking tracht te ontloopen. Waar die afkeer welgemeend is, met andere woorden waar de vrouw met den persoon van den voor haar bestemden echtgenoot weinig ingenomen is, daar zal zij zich ook niet zoo licht door hem laten vangen, doch alles te baat nemen om hem voor goed te ontkomen. In het omgekeerde geval echter, zal zij aan de vertooning vanzelf spoedig een einde maken door zich te laten grijpen. Dit gebruik vinden wij bij de Orang-Bënoewa van Malaka. Zoo lezen wij onder anderen bij Newbold, dat onder sommige stammen bij de huwelijksvoltrekking een dans plaats heeft, „in the midst of which the bride elect darts off, à la galope, into the forest, followed by her inamorato. A chase ensues, during which, should the youth fall down, or return unsuccessful, he is met with the jeers and merriment of the whole party, and the match is declared off. It generally happens, though, that the lady contrives to stumble over the root of some tree friendly to Venus, and falls, (fortuitously of course) into the outstretched arms of her pursuer” ³⁹. Hetzelfde vermeldt de Russische natuuronderzoeker Von Miklucho-Maclay bepaaldelijk van de Orang-Sakei van Pahang, bij wie het gebruik bestaat „dass der Mann das Mädchen vor Zeugen, an einem bestimmten Tage, im Walde einholen muss, nachdem sie eine beträchtliche Zeit zum Weglaufen, gehabt hatte. Bekommt er sie nicht, so darf er nicht ein zweites Mal um sie werben” ⁴⁰. Onder de Orang-Bënoewa van Djohor treft men de gewoonte ook aan, hoewel met deze wijziging dat de bruid in eene boot den bruidegom tracht te ontvluchten. „The Malays”, aldus lezen wij, „declare that when a marriage has been agreed upon, the relatives of both parties assemble at the house of the bride, who is placed in a canoe by herself, supplied with a paddle, and sent down the stream. When she has got a start of one or two reaches the bridegroom enters a canoe and gives chase. Should he succeed in overtaking the fair one, she is his wife. If he fail, the match is broken off. As most of the young women have good stout arms, and can well use the paddle, it is to be supposed that love usually unnerves them, and gives the victory

³⁹ Newbold, *British settlements in Malacca*, dl. II, blz. 407. Zie ook: Favre, *An account of the wild tribes inhabiting the Malayan Peninsula*, blz. 66.

⁴⁰ Von Miklucho-Maclay, *Ethnologische Excursionen in der Malayischen Halbinsel*, *Natuurk. Tijdschr. v. Nederl. Indië*, dl. XXXVI, blz. 17.

to the bridegroom" ⁴¹. — Van de zoogenaamde zeerooversstammen, die de Westkust van het eiland Mindanao bewonen, vinden wij eene dergelijke ceremonie medegedeeld. „Am Vorabende der Hochzeit“, aldus lezen wij, „führt der Pandit (geestelijke) die Brautleute jedes in ein besonderes Häuschen, wo sie sich beide festlich schmücken. Am anderen Tage geleitet der Pandit unter Trommelwirbel den Bräutigam in das Häuschen seiner Braut, welche unter Zeugen, besonders Flaggen, verborgen liegt. Der Pandit wiederholt drei Mal die Frage, ob der Bräutigam jenes Weib zu ehelichen wünsche, welches unter dieser Hülle sich befände. Kaum hat der Bräutigam diess bejaht, so springt die Braut aus ihrem Verstecke hervor und läuft davon, verfolgt von dem Bräutigam und den Gästen. Hat der

⁴¹ Logan, The Binua of Johore, Journal of the Indian Archipelago, dl. I, blz. 270. „This account“, laat Logan op de in den tekst geciteerde woorden volgen, „of the marriage customs however I believe to be incorrect“, waarom, voegt hij er echter niet bij. Ons komt het echter voor, in verband met de in den tekst aangehaalde mededeelingen van Newbold en van Von Miklucho-Maclay, dat dit bericht wel juist is. Bovendien vindt het zijne bevestiging in de analogie. Bij tal van volken, ook in ons werelddeel, komt het gebruik voor, dat na de plechtigheid der huwelijksvoltrekking de bruid in schijn den bruidegom tracht te ontlopen. Zoo wijst het woord „bruiloft“ bij ons op dit gebruik terug. Dit woord is toch het Deutsche *Brautlauf*, ohd. *brâthlauff*, mhd. *brâtlauft*, *brâtluft*, mnd. *brâtluft*, *brâtloft*, mnl. *brâloft*, waarvan het tweede lid *lauff* (uit *hlauff*) gevormd is van den wortel van „loopen“ (Franck, Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, i. v.). Voor *Brautlauf* nu geeft Grimm, Wörterbuch, i. v., op: „nuptiae, eigentlich cursus nuptialis, weil im alterthum ein lauf, ein wettrennen um die braut gehalten wurde“. Dit is nog heden ten dage in enkele streken van Duitschland het geval. Zoo bij voorbeeld, volgens Dargun, O. c., blz. 131, „in der Altmark und überhaupt in den Marken: Nach der Trauungsmalzeit tanzt die Braut dem Verwandtschaftsgrade nach mit sämtlichen Männern, erst zuletzt mit dem Bräutigam. Darauf wird zwischen den Brautleuten an einem bestimmten Platz im Freien ein Wettlauf vorgenommen. Zwei rüstige junge Männer nehmen die Braut zwischen sich, der Bräutigam gibt ihr einen Vorsprung und der Brautlauf beginnt. Wird die Braut von ihrem Verfolger nicht eingeholt, so darf er für Spott nicht sorgen“. Meerdere voorbeelden vermeldt nog Dargun, t. a. p., en op blz. 108. Het was dus oorspronkelijk deze ceremonie, die met het woord „bruiloft“, *Brautlauf*, werd bestempeld. Eerst later werd het eene benaming van het geheele trouwfeest (*). — Buiten Europa vindt men den „Brautlauf“, om dezen term kortheds-

(*) Met een enkel woord zij hier er op gewezen, dat de oorspronkelijke betekenis van het woord „bruiloft“, *Brautlauf*, wel eens anders verklaard wordt. Zoo zegt Weinhold dat onder dat woord primitief verstaan werd „die Fahrt zum Braut-hause, der Zug (Lauf) mit der Braut zum Hofe des Bräutigams“. Reeds spoedig echter heeft deze benaming „sich auf das ganze Hochzeitfest ausgedehnt“ (Zie: Weinhold, Altnordisches Leben, blz. 246, en Die deutschen Frauen in dem Mittelalter, dl. I, blz. 406—407).

Bräutigam oder vielmehr Gatte sein Weibchen eingeholt, so zieht er sich auf ein einsames Plätchen zurück, um sofort das matrimonium zu einem consumatum zu machen" ⁴².

Min of meer analoge gebruiken, die allen ten doel hebben den afkeer der bruid van den bruidegom, haren onwil om met hem te trouwen en mede te gaan, uit te drukken, ontmoet men ook bij andere volken van den Archipel. Van de bewoners van het landschap Kikim, in Palembang, vinden wij bij voorbeeld vermeld, dat, als de bruid door den bruidegom wordt afgehaald, zij op den zolder vlucht, en zich daar schuil houdt, alsof zij van het huwelijk niets weten wil. Ook bij de trouwplechtigheid heeft zij hiervan blijk te geven, door zich te houden alsof zij slechts met tegenzin de vereischte ceremoniën verricht ⁴³. — Omtrent de Niasers lezen wij: "Die Braut hat einen oder einige Tage vor der Hochzeit bei ihren Verwandten umzugehen und zu weinen, wenn auch vielleicht mit trockenen Augen. Die Klage hört man weithin: "O wehe mir, Mutter! O wehe mir, Grossmutter! Warum schleppt man einen nur so am Arme zu Leuten, die uns nicht verwandt sind?" und was dergleichen Klagen mehr sind". Als de voltrekking van het huwelijk

halve te bezigen, bij tal van volken. Niet zelden ziet men daaraan, evenals dit bij de Orang-Bënoewa het geval is, de bijzondere bepaling verbonden, dat als het den man niet gelukt bij den wedloop de vrouw te krijgen, hij van haar moet afzien. Zoo bij voorbeeld bij de Kalmukken. De bruid tracht, te paard gezeten, den bruidegom te ontvluchten. Wanneer deze haar inhaalt, wordt het huwelijk op de plaats voltrokken. Doch dikwijls gebeurt het dat de vrouw den persoon, door wien zij achtervolgd wordt, niet tot man wenscht te hebben, en dan zal zij het niet toelaten door hem gevangen te worden. "We were assured", aldus meent Dr. Clarke, aan wien dit bericht ontleend is, te kunnen getuigen, "that no instance occurs of a Kalmuck girl being thus caught, unless she has a partiality to the pursuer. If she dislikes him, she rides, to use the language of English sportsmen, "neck or nought", until she has completely effected her escape, or until her pursuer's horse becomes exhausted, leaving her at liberty to return, and to be afterwards chased by some more favoured admirer" (Lubbock, *Origin of civilisation*, blz. 103—104). Blijkbaar komt — opdat wij dit in het voorbijgaan nog opmerken — ook hier het weinige gezag uit dat de ouders in zake het huwelijk over hunne dochters hebben, waarover wij in het voorgaande hoofdstuk spraken. Dat de meisjes, toen — op de wijze gelijk wij dit in den tekst hebben aangetoond — het gebruik ontstond om in schijn den bruidegom te ontloopen, zulks in werkelijkheid deden, waar zij de echtverbintenis niet begeerden, ligt voor de hand. Doch alleen het gemis van een vaderlijk despotisme kon deze gewoonte voor de vrouwen tot een wettig middel hebben gemaakt, om een niet-gewenscht huwelijk te ontgaan.

⁴² Blumentritt, *Ethnographie der Philippinen*, blz. 54.

⁴³ Praetorius, *Eenige bijzonderheden omtrent Palembang*, Indische Bijl. dl. I, blz. 423 en 425.

zal plaats hebben en de bruid zich daarvoor naar buiten moet begeven, toont zij zich in de hoogste mate onwillig; zij moet vaak gesleept worden, ja niet zelden ziet men hoe zij, onder een groot geschreeuw, door den een of anderen op den rug genomen en uit het huis gedragen wordt. Nu komt de echtvereeniging tot stand door de hoofden van het echtpaar tegen elkander te stooten „oft genug unter dem Widerstreben der Braut“. Na de ceremonie begeeft men zich dadelijk naar de woning van den man. „Wer aber glaubt, dasz die Braut jetzt als Frau gutwillig gehe, der irrt sich. Zwei andere Frauen nehmen sie zwischen sich und führen sie“ ⁴⁴. — Iets dergelijks ziet men bij de Alfoeren van de Minahasa, bij wie echter het gebruik grootendeels ontaard is in een middel, om zooveel mogelijk geschenken van den bruidegom af te persen. Wordt de bruid namelijk naar het huis van den bruidegom gebracht en moet zij eene rivier door of eene brug over, dan is zij niet tot voortgaan te bewegen, zoo zij niet eerst een stuk linnen ontvangen heeft. Voor de woning van haren echtgenoot gekomen, klimt zij de trap niet op vóór men haar daartoe door linnen bewogen heeft. Zoodra zij boven is, zet men zich aan het eten. Tot dit eten besluit echter de bruid niet, tenzij haar eetlust geprikkeld is door een stuk linnen ⁴⁵. — Ook de Alfoeren van Halmahera moeten hier genoemd worden. Bij de huwelijksvoltrekking doet de jonge vrouw zich bijzonder verlegen en schuw voor. Zij weigert in den beginne alle voedsel en moet met geschenken, ⁴⁶ bestaande in geld dan wel in groote kammen enz., door den ouderen broeder of vader overgehaald worden, hare nieuwe woning binnen te treden, betel te kauwen, te eten en te drinken ⁴⁶. — Nog willen wij op de Javanen wijzen, bij wie als een reminiscenz van de hier bedoelde gebruiken wel de gewoonte te beschouwen is, dat aan bruid en bruidegom, bij hunne eerste ontmoeting na de plechtigheid van de huwelijksvoltrekking ⁴⁷, twee zoogenaamde gantal's worden toege-reikt, dat is: een sirihblad in den vorm van een peperhuisje gedraaid, met eene jonge pinangnoot er in, waarmede zij elkander naar

⁴⁴ Sundermann, Die Insel Nias, Allgemeine Missions-Zeitschrift, dl. XI (1884), blz. 426 en 443.

⁴⁵ Graafland, De Minahasa, dl. I, blz. 319—320.

⁴⁶ Campen, De Alfoeren van Halmahera, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 288.

⁴⁷ Evenmin als bij de Makassaren en Boegineezen, gelijk wij in noot 20 gezien hebben, is bij de Javanen de bruid bij de huwelijksvoltrekking tegenwoordig, doch wordt zij door haren walf vervangen.

voorwerp met onwil en minachting nederzien. Na drie dagen wordt de kris aan den bruidegom teruggegeven, en verschijnt deze nu zelf op den vierden dag met een talrijk gevolg ⁵¹. Bij zijne vrouw toegelaten, is het echter er nog verre vandaan dat de huwelijksgemeenschap reeds dadelijk plaats heeft. Integendeel deze wordt, vooral bij voornamen inlanders, nog eene geruime poos, dikwijls wel eene maand, verschoven. Deze tijd wordt dan ingenomen door allerlei ceremoniën. De voornaamste daarvan is wel eene bij elke feestelijke bijeenkomst plaats hebbende vertooning, in het Boegineesch *mesú-esú*, in het Makassaarsch *álasi* geheeten, dat is letterlijk: schuiven. De bruid tracht namelijk al schuivende over den grond den bruidegom te ontvluchten, en wordt door dezen op dezelfde wijze achtervolgd. Telkens als hij, bij haar gekomen, haar het hof maken wil, slaat zij hem met den waaier van zich af. In alles moet de vrouw verder, althans voor de oogen van het publiek, aan den dag leggen dat de man de gehate persoon is, door in zijne tegenwoordigheid bij voorbeeld geen eetlust te mogen hebben en hem geen enkelen blik waardig te keuren, doch steeds strak voor zich uit te kijken. Gedurende dien geheelen tijd worden de jongelieden onafgebroken bewaakt door eenige oude vrouwen, inabotting, in het Boegineesch, anrong-bunting, in het Makassaarsch, geheeten, dat is: bruidsmoeder, wier taak het is om, des nachts bij hen liggende, iedere te groote intimiteit te voorkomen. Is eindelijk het tijdstip aangebroken dat het matrimonium tot een consummatum zal worden gemaakt, dan verwijderen zich deze bruidsmoeders, doch worden vervangen door andere oude vrouwen, die de bruid moeten trachten over te halen, zich op het huwelijksbed te slapen te leggen. Doch dit geschiedt lang tevergeefs, totdat zij zich eindelijk door hare eigen moeder laat overreden om haar man een betelpruimpje aan te bieden, hetgeen een teeken is dat zij zich overwonnen geeft. En nu vindt onmiddellijk eene vertrouwelijkheid plaats, die de Boegineezen en Makassaren met een woord aanduiden, dat in het Hollandsch vertaald letterlijk „verzoening” te kennen geeft, doch hier natuurlijk eene bijzondere beteekenis bezit ⁵².

Het uitstellen van de huwelijksgemeenschap vindt men nog in andere deelen van den Archipel. Van de Soendaneezen lezen wij onder anderen dat bij hen de samenkomst der echtgenooten eerst op den

⁵¹ Het is bij deze gelegenheid dat den bruidegom de toegang tot de woning der bruid belet wordt door gewapenden, gelijk wij hierboven gezien hebben.

⁵² Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 34—42.

5^e Volgr. I.

vierden dag plaats heeft. Na de trouwplechtigheid namelijk plaatst zich de man naast zijne vrouw; deze ziet hem echter niet aan. Met nedergeslagen oogen, als eene wassen pop, zit integendeel de bruid daar gedurende de eerste drie dagen, zonder den bruidegom eenig antwoord te geven op de vragen, die hij haar fluisterend doet. Veroorlooft hij zich eenige vrijheden, een bestraffende blik houdt hem terug, en hoezeer de nachten dier drie dagen in een gesloten vertrek te zamen doorbrengende, behoeft men geen sluier over hunne daden te werpen, want de maagd treedt elken morgen weder als maagd te voorschijn. Al zijne pogingen lijden schipbreuk op hare schijnbare zedigheid en halsstarrige verdediging; eerst den vierden dag wordt zij vertrouwelijker met hem, en kan hij er op bogen haar te bezitten ⁵³. Het schijnt dat ook veelal twee oude vrouwen het echtpaar gedurende die drie nachten gezelschap houden ⁵⁴. — Bij de Javanen heeft de samenkomst der echtgenooten in den regel in den eersten nacht reeds plaats ⁵⁵. Voorheen werd echter daarmede tot den vierden of vijfden nacht gewacht ⁵⁶, gelijk dit nog het geval is bij de zoogenaamde Heidenen van het Tenggër-gebergte ⁵⁷. Ook bij de Madoerezen vereenigen de echtgenooten zich niet dadelijk, doch eerst in den derden nacht ⁵⁸. Dat dit uitstellen van de huwelijks-gemeenschap voorheen bij de Javanen een uitvloeisel was van het gebruik, dat de jonggehuwde vrouw zich onwillig en weerstrevend tegenover haren echtgenoot moest betoonen, is wel aan te nemen. Als een overblijfsel daarvan zien wij hoe nog heden ten dage, wanneer het uur der samenkomst is aangebroken, de bruid in het slaapvertrek wordt gebracht door eene vrouw, wier taak het is „haar gerust te stellen, en te vermanen, zich inschikkelijk te gedragen bij de nadering van den bruidegom“. Die vrouw heet dan ook *ḡḡḡḡ pangarih*, welk woord, afgeleid van den stam *ḡḡḡḡ*, waarvan *ḡḡḡḡḡḡḡḡḡ* dat is: temmen, bedaren, bevredigen, letterlijk beteekent: bevre-diger, temmer ⁵⁹.

⁵³ Ritter, Java, blz. 29.

⁵⁴ Ritter, O. c., blz. 141.

⁵⁵ Dit blijkt voldoende uit de beschrijving van de huwelijksplechtigheden bij Veth, Java, dl. I, blz. 631 vlg.

⁵⁶ Zie: Tijdschrift v. Nederl. Indië, jaarg. 1852, dl. II, blz. 261—262.

⁵⁷ Raffles, History of Java, dl. I, blz. 369.

⁵⁸ Veth, Java, dl. I, blz. 635—636. Zie ook: Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1852, dl. II, blz. 262.

⁵⁹ Winter, Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen te Soerakarta, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1843, dl. I, blz. 484.

Van de overige volken van den Indischen Archipel, bij wie dit gebruik gevonden wordt, noemen wij in de eerste plaats de Noeforeezen van de Geelvinksbai. De samenkomst der echtelingen heeft bij hen eerst op den vijfden dag plaats. Bruid en bruidegom worden namelijk, na de huwelijksvoltrekking, in een afzonderlijk vertrek gebracht, waar zij, met den rug naar elkander toegekeerd, plaats nemen, zoodat zij elkander niet kunnen aanzien. In die positie moeten zij den geheelen nacht wakende doorbrengen. „Am Morgen“, aldus lezen wij, „gehen Braut und Bräutigam zu den Ihrigen, um sich dort zur Ruhe zu begeben. Am Abend gehen sie neu gestärkt wieder an ihre Arbeit, wie ich es nennen möchte. Wieder müssen sie sich setzen, wie am vorigen Abend, und dies wiederholt sich noch am dritten und vierten Abende. Erst am fünften Morgen dürfen sie sich von Angesicht zu Angesicht sehen und sind jetzt — Mann und Frau! Doch gegen Anbruch des Morgens nach der ersten Nacht ihres Beisammenseins verlässt der Mann seine Frau, damit diese sein Angesicht nicht bei Tageslicht sehe, und ist dieses ein Zeichen von ihrer noch jungfräulichen Scham, welche erst nach Verlauf von wieder vier Nächten schwindet, nach welcher Zeit sie bei Tag und Nacht frei mit einander leben ⁶⁰. — In de Molukken wordt het gebruik aangetroffen op de Kei-eilanden en op Babar. Bij de Kei-eilanders slapen de jonggehuwden gedurende de drie eerste nachten met eene oude vrouw tusschen hen in; ook wordt wel eens door de jonge echtgenooten een kind, dat nog niet loopen kan, in het slaapvertrek binnengebracht, om tusschen haar en haren man te liggen. Wat de bewoners van het eiland Babar betreft, bij hen bestaat het gebruik, dat, na de huwelijksvoltrekking, man en vrouw zich ter ruste begeben, hij tusschen zijne mannelijke, zij tusschen hare vrouwelijke bloedverwanten. Hebben zij, niettegenstaande deze voorzorgsmaatregelen, een middel gevonden om elkander in stilte te benaderen, dan keeren de bewakers na den vierden of vijfden dag, soms ook wel vroeger, naar hunne woningen terug ⁶¹. — De Molukken verlatende, hebben wij nog bij een viertal volken het gebruik te constateeren. In de eerste plaats wijzen wij op de Endeneezen. Gedurende vier nachten moeten acht oude vrouwen bij de jonggehuwden de wacht houden, opdat zij elkander niet te dicht naderen en te vertrouwelijk met elkander worden ⁶². — Van de Tin-

⁶⁰ Van Hasselt, *Die Noeforeezen*, Zeitschrift für Ethnologie, dl. VIII (1876), blz. 181—182. — Zie ook: Goudswaard, *De Papoea's van de Geelvinksbai*, blz. 67.

⁶¹ Riedel, *De kroes- en sluikharige rassen tusschen Selebes en Papua*, blz. 236 en 351.

⁶² Roos, *Iets over Endeh*, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk, dl. XXIV, blz. 525.

guianen of Tinggianes, een stam in het Noorden van Luzon, lezen wij dat na de trouwplechtigheid des avonds »der Angesehenste die Neuvermählten in ihre Hütte führt, wo sie das Brautbett in Gestalt einer auf den Boden gelegten mächtigen Matte erwartet. Auf die Matte legen sich die jungen Eheleute in der Weise nieder, dass zwischen ihnen ein Raum von zwei Ellen Entfernung frei bleibt, wo sich ein 6- bis 8jähriger Knabe niederlässt, denn bis zum nächsten Tage darf die Ehe nicht vollzogen werden, ja nicht einmal Worte miteinander zu wechseln ist den Gatten erlaubt»⁶³. — Ook bij de Dajaks van het stroomgebied der Baritoe mogen de jonggehuwden in geen geval gedurende den eersten nacht, volgens een anderen schrijver zelfs gedurende de drie eerste nachten, bij elkander komen. De man blijft dan ook bij het feestvierende gezelschap, terwijl de vrouw bij hare moeder of eene andere vrouwelijke verwante vertoeft. Dikwijls echter wordt hij bij haar geroepen, ten einde met haar te eten en sirih te kauwen, haar op die wijze aan zijne tegenwoordigheid te gewinnen en haar gevoel van schaamte te onderdrukken⁶⁴. — Eindelijk noemen

⁶³ Blumentritt, Ethnographie der Philippinen, blz. 38.

⁶⁴ Perelaer, Ethnographische beschrijving der Dajaks, blz. 53; Schwaner, Borneo, dl. I, blz. 197. — Wij vinden bij Perelaer, t. a. p., als eene verplichting voorgesteld, dat de jongelieden niet mogen slapen, uit vrees dat de eene af andere afgunstige booze geest van dien slaap gebruik mocht maken, om hun ziekten te verwekken. Ook bij de Papoea's van Nieuw-Guinea is dit het geval. Den tijd, gedurende welken de jonggetrouwen zich van de huwelijksgemeenschap moeten onthouden, behooren zij wakende door te brengen. Dreigen zij in slaap te vallen, dan worden zij dadelijk aangestooten. Men meent daardoor aan het jonge paar een lang en gelukkig leven te verzekeren (Goudswaard en Van Hasselt, t. a. p.). Dergelijke beschouwingen vindt men ook bij andere volken. Zoo moeten bij de Javanen de aanstaande echtelingen den nacht vóór de huwelijksvoltrekking wakker blijven, daar als zij in slaap geraakten, hun een groot ongeluk overkomen zou (Veth, Java, dl. I, blz. 631). Hetgeen aan deze voorstelling bij de Javanen, Dajaks en Papoea's ten grondslag ligt, dat het voor den bruidegom en de bruid, ten einde ongelukken en ziekten te voorkomen of zich een lang en gelukkig leven te verzekeren, noodig is om in de bruidsdagen wakker te blijven, is wel het geloof dat de ziel in den slaap het lichaam verlaat (Zie onze verhandeling: Het animisme bij de volken van den Indischen Archipel, blz. 13—14), en de booze geesten, die afgunstig zijn op het geluk van de jongelieden en meer dan anders er op uit zijn om hun leed te veroorzaken, dit dan gemakkelijk doen kunnen door zich van die ziel meester te maken. — Er bestaat echter nog eene andere reden. Van de Dajaks deelt Perelaer, l. c., mede dat het wakker blijven ook dient, om zich voor kwade droomen, die een uiterst ongunstig voorteeken zouden zijn, te bewaren. Dit doet ons denken aan het gebruik bij de Alfoeren van de Minahasa, om den dag vóór de huwelijksvoltrekking, ten einde geen slechte voorteekeus uit het geroep of geschreeuw van vogels te vernemen, zich de ooren toe te stoppen, *suməngsəng* gelijk dit heet (van het grondwoord *səngsəng* = stop, prop).

wij de Atjehers, bij wie het matrimonium eerst in den zevenden nacht tot een consummatum wordt gemaakt. Den eersten nacht na de huwelijks-voltrekking brengt de bruidegom in de woning der bruid door; deze verwijlt dan bij eene harer bloedverwanten. In de volgende nachten slapen beiden wel in hetzelfde vertrek, doch van elkander verwijderd, en bewaakt door een aantal oude vrouwen. Langzamerhand, onder plagerijen en aardigheden van deze laatsten, mogen de jongelieden vertrouwelijker worden, totdat zij den zevenden nacht alleen gelaten worden en het huwelijk als voltrokken beschouwd wordt ⁶⁵.

III.

Naast de feitelijke schaking als eene wijze om echtverbintenissen tot stand te brengen, komt in den Indischen Archipel het huwelijk met aanzoek voor, waarbij de ouders of verwanten van den jonkman voor dezen de jonkvrouw van hare ouders of verwanten vragen. Wij merken reeds in het eerste hoofdstuk op, dat zulk een huwelijk wel eens tot stand komt buiten bemoeienis van de betrokken personen, zoodat dezen dan eenvoudig gedwongen zijn, zich naar den wil hunner betrekkingen te voegen. Doch aan den anderen kant zijn er niet weinig verbintenissen, die uit genegenheid gesloten worden, gegrond dus zijn op mutuus consensus en affectio maritalis. In dit geval heeft het aanzoek eerst plaats nadat de jongelieden elkander hebben leeren kennen, het onderling reeds eens geworden zijn. Wij zullen nu kortelijk den loop van zulk eene huwelijksvoltrekking nagaan.

De kennismaking van de jongelieden heeft op velerlei wijzen plaats. Aanleiding daartoe bieden in de eerste plaats de werkzaamheden op de rijstvelden aan, vooral waar zij bij onderling hulpbetoon plaats hebben. Zoo onder anderen geeft op Java de rijstpluk, waaraan mannen en vrouwen, ouden en jongen, in feestgewaad deelnemen, aan jongelieden de schoonste gelegenheid voor het aanknoopen van teedere verbintenissen, en bruiloftsfeesten zijn nooit menigvuldiger dan in de eerste weken na den oogsttijd ¹. — Bij de Alfoeren in de Minahasa speelt het onderling hulpbetoon bij de landbouwwerkzaamheden, het zoogenaamde mapalus, eene voornamelijk rol. Onder het mapalus nu leeren de jongelieden elkander kennen, en gedachten aan vereeniging vinden zij daarbij in overvloed ². — Doch ook bij de

⁶⁵ Kruyt, Atjeh en de Atjehers, blz. 193.

¹ Veth, Java, dl. I, blz. 525. Zie ook: Ritter, Java, blz. 131.

² Graafland, De Minahasa, dl. I, blz. 316. — Over het mapalus zie: O. c., blz. 49 vlg.

feesten, waarbij de omgang tusschen de beide geslachten in den regel zeer vrij is, hebben de jongens en meisjes ruimschoots gelegenheid elkander gade te slaan en eene keuze te doen. Bij de Makassaren en Boegineezen bij voorbeeld is het, volgens de getuigenis van Dr. Matthes, vooral door de spin- en oogstfeesten, dat de jongelieden met elkander in aanraking komen. Van de spinfeesten lezen wij onder anderen: „Die jungen Mädchen setzen sich prächtig ausgerüstet im Festlokale nieder, jede mit ihrem Spinnrade vor sich, um die Baumwolle vom *Gossipium Indicum* zu Garn zu spinnen. Und wenn dann die Jünglinge, welche bei solcher Gelegenheit auch zugelassen werden, einer Schönen ihre Zuneigung beweisen wollen, drücken sie ihr eine silberne Münze auf die Stirn, und zwar so, dass diese darauf kleben bleibt; wenn dann die Münze nicht zurückgegeben wird, ist dieses ein Zeichen, dass die Bewerbung angenehm ist. Der Jüngling kann seine Liebe auch dadurch zeigen, dass er eine Kokosnuss so vor die Spinnerinn niederwirft, dass sie zerbricht, und das Mädchen vom süssen Saft bespritzt wird. Bisweilen auch schickt ein Jüngling seiner Geliebten eine Pantja, oder kleines Häuschen von Bambu und Zuckerrohr, welches reichlich gefüllt ist mit jungen Kokosnüssen, Früchten der *Musa paradisiaca*, der *Citrus decumana*, und mehr anderen süssen Früchten, als Symbolen von der Süsse der Ehe“. De oogstfeesten zijn van anderen aard. Op zulk een feest verzamelt zich de menigte op het woonerf van het dorpschoofd, waar groote houten rijstblokken of rijstvijzels, gevuld met jonge rijst, zijn nedergezet. Bij elk blok plaatsn zich eene oude vrouw en een aantal jonge meisjes en mannen. Op een gegeven teeken beginnen de jonge meisjes de rijst te stampen, terwijl de jonge mannen, nu eens sneller, dan weder langzamer, met de stampers op de uiteinden van het rijstblok tikken. In weerwil van de oude vrouw, die bepaaldelijk hier is om een wakend oog over de jonge dames te houden, worden niet zelden bij deze gelegenheid minnarijen aangeknoopt, die den grondslag leggen tot latere verbintenissen. In vroegere tijden was aan deze oogstfeesten eene schommelpartij verbonden. „Dabei gingen die jungen Mädchen der Reihenfolge nach auf die Schaukel sitzen; und wenn es dann unter den Jünglingen einer gab, der sich von den Reizen einer Schönen angezogen fühlte, so nahm er sein am Heft des Schwertes eingestochenes Taschentuch, und band das an die Vorderseite der Schaukel, als ob er fürchtete, dass das Mädchen sonst während dem Schaukeln vornüber fallen und sich verletzen könne. Diese zarte Besorgniss wurde betrachtet als eine Art von Liebeserklärung. Und

wenn die Geliebte sich dieses Band gefallen liess, war solches natürlich für den jungen Mann ein günstiges Zeichen, und nicht selten folgte dann auch bald das feste Band der Ehe». Eindelijk nog bieden de feesten bij de zoutpannen aan den jongen man de gelegenheid, om zich van de gezindheid van het meisje, op wie hij het oog heeft laten vallen, te overtuigen. Hij biedt haar daartoe eene zoogenaamde bunga-tjela aan. «Hierunter versteht man: Blumen von krystallisirtem Salze, welche man bekommt, wenn man einen faserigen Bindfaden in die Salzpfannen taucht. Wenn nun das Mädchen die Blumen annimmt, erscheint ihr gewiss das Band mit dem Jüngling als ein Blumenstrauß, welcher nicht nur schön, sondern auch dauerhaft wie der Krystall, schmackhaft und unverfälscht wie das Salz ist». Doch het is niet alleen door dergelijke symbolische middelen, dat de jongeling zijne gevoelens aan zijne uitverkorene tracht kenbaar te maken. Dikwijls geeft hij zijn hart lucht in het zingen van liederen, in het Makassaarsch kelong, in het Boegineesch elong geheeten, welke liederen meestal van erotischen aard zijn en waarmede men dus, in bedekte termen, veel kan zeggen³. — In de tweede plaats vestigen wij de aandacht op de bewoners der Lampongsche Districten. Talrijk zijn ook bij hen de gelegenheden, waarbij jongelieden van beiderlei geslacht samenkomen om met elkander kennis te maken. Die samenkomsten worden vaak ingenomen door het mënari, het uitvoeren van dansen door de muli's, jonge meisjes, en de maranaj's, jonge mannen. Doch meestal brengt men den tijd door met het zoogenaamde manjaw, hierin bestaande dat de muli's en de maranaj's, in twee rijen op den grond gezeten, elkander minneliederen toezingen. Het gebeurt ook wel eens dat een maranaj bij zulk eene gelegenheid gebak voor zich nederzet, daarvan een viertal middendoor deelt, de vier eerste helften zelf opeet en de vier andere aan zijne uitverkorene aanbiedt. Wanneer deze die aanneemt en dadelijk opeet, wordt het beschouwd als een teeken, dat zij den jongeling niet ongenegen is. Het behoort echter tot een goeden toon, dat, als de muli den maranaj geene liefde toedraagt, zij slechts twee helften opeet en de twee andere onmerkbaar tusschen de vingers vergruist⁴. — Ook bij de

³ Zie voor het voorgaande: Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 12—13; Einige Eigenthümlichkeiten in den Festen und Gewohnheiten der Makassaren und Buginesen, blz. 3—5; Boegineesch woordenboek, i. v. *dendang*.

⁴ Horst, Uit de Lampongs, Indische Gids, jaarg. 1880, dl. I, blz. 977—978; Harrebomée, Eene bijdrage over den feitelijken toestand der bevolking in de Lam-

Redjangers — om nog een ander volk van Sumatra te noemen — zien wij hoe bij de feesten in het dorp altijd alle budjang-gadis, alle jongelingen en jongedochters, tegenwoordig zijn en gelijkelijk deelnemen aan spel en dans. Bovendien heeft men nog hier samenkomsten evenals die, welke wij bij de Lampongers hebben leeren kennen, waarbij door jongens en meisjes, in rijen tegenover elkander gezeten of tegenover elkander staande, beurtzangen, hoofdzakelijk minneliederen, worden gezongen. Bij die samenkomsten en feesten nu, maar overigens ook dagelijks in de weinig uitgestrekte dorpen, die zich voordoen als pleintjes met huizen bezet, hebben de jongelieden ruimschoots gelegenheid elkander te leeren kennen en eene keuze te doen ⁵. — Van de stammen in het Oosten van den Archipel noemen wij de Alfoeren van Halmahera. Het zijn ook bij hen de verschillende feesten die voor de nongare's en de djodjaru's, de jongelingen en jongedochters, de gezochte gelegenheden zijn voor het aanknoopen van minnarijen. Een dier feesten is de tokku, hierin bestaande „dat een sierlijk uitgedost knaapje, onder begeleiding van gezang en trommelslag, over de armen der feestvierenden herhaalde malen om het feesthuis heenstapt. De nongare's en djodjaru's gaan daartoe in twee rijen tegenover elkander staan en geven elkander de hand, waarop het jongske zijnen ommeegang begint en daartoe zijne handen op de schouders der tegenover elkander staande jongelieden legt en op hun samengestengelde armen gaat staan, om vervolgens, zijne handen van schouder tot schouder verplaatsende, over de door de armen gevormde brug zijnen weg te vervolgen. Naarmate het kind zich verplaatst, treden de achtersten der medespelenden uit de rij en gaan hand aan hand naar voren, om daar wederom plaats te nemen“. Dit spel nu, aldus laat de Heer Campen, aan wien de voorgaande beschrijving ontleend is, er zeer plastisch op volgen, „geeft vooral veel gelegenheid tot verliefde plagerijen en knijpt en zoent men elkaar geducht; zoodat vooral de tokku dikwijls dient tot het aanknoopen van teedere verbintenissen, daar ieder natuurlijk met haar in de rij gaat staan, die hij het liefst heeft“. Behalve deze tokku, zijn er nog andere feesten, zooals de doppo-doppo, de wella-wella, het mënari, waaraan djodjaru's en nongare's gelijkelijk deelnemen en waarbij zij een vrijen omgang met elkander hebben, die aanleiding geven tot minnarijen, welke

pongsche Districten, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, vierde volgreeks, dl. X, blz. 379, 382 en 389 vlg.

⁵ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 290 en 293, en De talen en letterkunde van Midden-Sumatra, blz. 15.

veelal den grondslag worden van latere huwelijken ⁶. — Ten slotte kunnen wij nog op de bewoners der Ambonsche eilanden wijzen. Ook bij hen zijn de danspartijen, het zoogenaamde hela-rotan en andere spelen en vermaken, de beste gelegenheden om met meisjes in aanraking te komen, zoodat echtverbintenissen dan ook het veelvuldigst na die feesten plaats hebben ⁷.

Gelijk uit het voorgaande, bepaaldelijk uit het medegedeelde omtrent de Makassaren, Boegineezen, Redjangers en Lampongers blijkt, is het, behalve door het wisselen van minneliederen, vooral door allerlei symbolische middelen, dat de jonge man zich aan zijne uitverkorene declareert en zich van hare gezindheid tracht te overtuigen. Met enkele woorden moet hier nog gewezen worden op de belangrijke rol, die de sirih- of betelpruim in dit opzicht vervult. Als de jeugdige Alfoer van de Minahasa bij eene schoone, die hij bij het mapalus heeft leeren kennen, aanzoek wil doen om hare hand, laat hij haar eene klaargemaakte sirih- of betelpruim aanbieden. Wordt deze aangenomen, dan is het een bemoedigend teeken. In dat geval, zendt de jonge man voor de tweede maal iemand, nu om van de aangebedene eene pruim te verzoeken. Weigert het meisje die of zendt zij slechts de pinang- of betelnoot alleen, zonder de daarbij behorende ingrediënten, dan is dit een bewijs dat hij afgewezen is. Is het meisje hem echter genegen en wenscht zij zijne vrouw te worden, dan stelt zij den afgezant eene volledige pruim ter hand: dit staat gelijk met eene ronde toestemming. Doch niet alleen bij het aanzoek, ook later bij het wisselen van liefdesbetuigingen tusschen verloofden komt de pinang herhaaldelijk te pas. Bij de Alfoeren van de Minahasa is het woord voor „vrijen” dan ook, in het Tombulusch dialect: *pahaleijaleijan lemaan*, in het Tompakēwasch: *pangilēngilēkkan tēnga*, dat is: elkander gedurig om pinang vragen ⁸. — Nog bij tal van

⁶ Campen, De Alfoeren van Halmahera, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 284, en Eenige mededeelingen over de Alfoeren van Halmahera, Bijdragen tot de T. L. en Vk. van Nederl. Indië, vierde volgreeks, dl. VIII, blz. 187 vlg. en 511 vlg.

⁷ De Clercq, Eenige aantekeningen over de Ambonsche eilanden, Tijdschr. v. h. Aardr. Genootsch., dl. I, blz. 243, noot, waarmede ook te vergelijken is: Van Hoëvell, Ambon, hoofdst. VII.

⁸ Voor het medegedeelde hebben wij grootendeels gevolgd eenige aantekeningen, door ons gemaakt tijdens ons verblijf in de Minahasa. Zie overigens: De godsdienst en godsdienstplechtigheden der Alfoeren in de Minahasa, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1849, dl. II, blz. 395, en Vergelijkende woordenlijst van

andere volken zien wij de pinang dezelfde rol vervullen. Hoezeer — om in de eerste plaats de Molukken te noemen — dit voorheen het geval moet zijn geweest bij de bewoners der Ambonsche eilanden, blijkt genoegzaam uit de bewoordingen van vele oude liederen. „O meisje!” aldus smeekt de verliefde jongeling, „als uw hart mij genegen is, verberg dan pinang en sirih in uwe met bloemen versierde haarwring, en geef mij die onder het loopen als teeken uwer liefde”⁹. — Zoo heet het ook in eene liefdesklacht bij de Alfoeren van Halmahera: „Gij kind van zeker iemand, zoo schoon als goud en diamanten! slechts een weinig, o zoo weinig, slechts een beetje pinang vraag ik, met een klein beetje sirih. Ook een weinig kalk verzoek ik, met tabak een klein weinig”¹⁰. — Draagt bij de Alfoeren van Boeroe een jongeling een meisje genegenheid toe en wenscht hij haar zich tot vrouw, dan begint hij met haar te polsen, door haar pinang toe te zenden en haar om roko's of cigarretten te verzoeken. Het aannemen van de pinang en het geven van de roko zijn voor hem zoovele bewijzen, dat zijne uitverkorene hem wederkeurig toegedaan is¹¹. — Iets dergelijks vinden wij ook op Timorlawoet. Zoodra een jonge man liefde voor eene jonge maagd heeft opgevat, begeeft hij zich des nachts onder haar huis en doet, door tegen den latten vloer te kloppen, van zijne tegenwoordigheid aldaar blijken. Het meisje, wetende wat zulks beteekenen moet, vraagt wie zich daar bevindt. Hij antwoordt door zijnen naam fluisterend te noemen en zich dadelijk op de gebruikelijke wijze te declareeren, zeggende: „Ik heb geen pinang; ik verzoek u om gedroogde, in tweeën gekloofde pinang met sirih”. Is de schoone hem genegen, dan herneemt zij: „Wacht een weinig; ik zal zien of er nog iets te vinden is”. Maakt zij vervolgens de reten van den vloer open en reikt zij hem het gevraagde toe, dan is dit een zeker bewijs dat zij gaarne met hem wenscht te verkeeren. Na het intreden der puberteit slapen de jonge maagden dan ook steeds met een gevulden sirihkoker bij zich, om zoo noodig daarvan gebruik te kunnen maken¹². — Bij

de talen van Noordoost-Celebes, blz. 132. In den laatsten tijd is het gebruik van pinang bij het vrijen bijna geheel verloren gegaan. — De woorden *pahaleijaleijan* en *pangilengilekkan* komen van *mahalei* en *mengilek* = bidden, vragen.

⁹ Van Hoëvell, Iets over de vijf voornaamste dialecten der Ambonsche landtaal, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, vierde volgrees, dl. I, blz. 133. Zie ook van denzelfden schrijver: Ambon, blz. 108—109 en 114

¹⁰ Campen, Eenige mededeelingen over de Alfoeren van Halmahera, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, 4e volgrees, dl. VIII, blz. 188.

¹¹ Zie onze: Bijdrage tot de kennis der Alfoeren van het eiland Boeroe, blz. 18—19.

¹² Riedel, De sluk- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 299—300.

de Kei-eilanders, om nog een voorbeeld uit de Molukken te citeeren, zendt het meisje aan haren minnaar nu en dan in het verborgen, als teeken harer liefde, een stukje betelnoot of pinang in een sirihblad gewikkeld. Wil zij alle betrekking met hem afbreken, dan laat zij hem ook zulk een pakje brengen, doch met het sirihblad omgekeerd ¹³. — Eene niet minder belangrijke rol speelt de sirihpruim bij de stammen van Zuid-Celebes. Zoo zijn de Makassaarsche en Boegineesche schoonen gewoon hare minnaars, vooral als zij op het slagveld zijn, sirihpruimpjes toe te zenden, gewikkeld in de jonge bladeren van den biru-boom (*Licuala Rumphii*). „De in biru-blad gewikkelde sirihpruimpjes der schoonen“, aldus heet het in een Boegineesch gedicht, „vliegen als het ware door de lucht om de helden op te zoeken, die met het schild in de hand ten strijde trekken; doch zij ontvlieden daarentegen de lafaards, die in de ure des strijds hunne hutten bewaken of in de schaduw der ampuladjang-boomen toeven“. En verder: „De in een prachtig rood gewaad gekleede schoone, zij bejammert het, dat de in biru-blad gewikkelde en met haar eigen hoofdhaar omwonden betel, die zij den minnaar op het slagveld toezond, thans in een rijk van bladeren voorzienen ampuladjang-boom hangt, terwijl eene groote schare daaromheen staat en hare afkeuring luide te kennen geeft“ ¹⁴. Als een bijzonder teeken van liefde plegen minnenden elkander wel eens eene *səpah*, dat is: eene uitgekauwde sirihpruim, te geven ¹⁵. — Ook bij de Balineezen is dit het geval, hoewel deze zonderlinge betooning van affectie heden ten dage niet zoo algemeen meer voorkomt. In de gedichten vindt men er echter dikwijls over gesproken. „Daar gezeten“, heet het onder anderen in den Megantaka, „bood de vorst haar met den mond zijne sirihpruim aan, die de prinses op hare lippen in ontvangst nam: de welriekende taal der liefde, op de wijze van de bij, die honing uit de bloemen zuigt“. In eene andere strophe lezen wij: „De kroonprins omhelsde nu zijne gemalin lang en innig, en verzocht haar hem hare sirihpruim te geven. Wederkeerig boden zij die elkander aan, waarna de kroonprins op weg ging“ ¹⁶. — Hetzelfde gebruik bestaat bij de Tagala's van de Philip-

¹³ Riedel, O. c., blz. 235.

¹⁴ Matthes, Eenige proeven van Boegineesche en Makassaarsche poëzie, blz. 52. — De ampuladjang-boom komt in de krijgszangen voor als eene schuilplaats der lachartigen.

¹⁵ Matthes, Makassaarsche Chrestomathie, blz. 652. — Het woord *səpah* is Maleisch. In het Makassaarsch is het *tjappa*, in het Boegineesch *tjappa*.

¹⁶ Megantaka, Balineesche gaguritan (gedicht), ed. Van Eck, Zesde zang, vers 173 en 176 (blz. 95 en 97).

pijnen: „Der im Munde zerkaute Buyo (Betelportion) wird Sapa genannt, welchen Liebende mit einander als Zärtlichkeitsbeweis austauschen“ ¹⁷. — Eindelijk, om deze reeks van voorbeelden, die nog met tal van andere kan worden vermeerderd, te sluiten, vestigen wij er de aandacht op hoe de uitdrukking *mëminang* van het grondwoord *pinang*, in den zin van „een huwelijksaanzoek doen“ er op wijst, dat dit laatste ook bij de Maleiers, oorspronkelijk althans, moet hebben plaats gehad door het toezenden van de betelnoot ¹⁸. En dat het aanbieden van eene sěpah, van eene uitgekauwde pruim, hier eveneens als een groot bewijs van affectie geldt, blijkt onder meer uit de Bidasari, het bekende Maleische gedicht, waar het herhaaldelijk heet: „De vorst nam eene sirihpruim, omhelsde zijne gemalin, kuste haar en gaf haar eene sěpah“ ¹⁹.

Heeft de jongeling, op eene der hiervoren beschreven wijzen, zich van de toegenegenheid van een meisje overtuigd, dan gebeurt het niet altijd dat hij zich dadelijk openlijk tot hare ouders wendt, ten einde aanzoek om hare hand te doen. Veelal blijven de jongelieden eerst nog gedurende langeren of korteren tijd in het geheim met elkander verkeerren. Men denke daarbij niet altijd aan eene platonische liefde. Bij vele volken van den Indischen Archipel zijn, gelijk wij hiervoren reeds met een enkel woord opmerkten en in het laatste hoofdstuk uitvoeriger zullen aantonen, de jongens en meisjes geslachtelijk geheel vrij en geven zij zich aan de grootste losbandigheid over. Dat bij zulk een toestand het verkeer tijdens de geheime verloving vaak een zeer intiem karakter verkrijgt, behoeft nauwelijks te worden gezegd. Zoo wordt ons dit medegedeeld van de Alfoeren van Halmahera en van die van Ceram, van de bewoners der Ambonsche eilanden (Ambon en de Oeliasers), van Timorlawoet, van Babar, tot de Zuidwester-eilanden behorende, enz. ²⁰. — Weinig

¹⁷ Blumentritt, Versuch einer Ethnographie der Philippinen, blz. 15. — Het woord *sapa* is natuurlijk hetzelfde als het hierboven genoemde Maleische *sěpah*, Makassaarsche *tjappa*, Boegineesche *tjappa*, dat ook in het Dajaksch voorkomt als *sipa*, in het Bataksch als *sopa*.

¹⁸ Een voorbeeld van het gebruik van *mëminang* in bedoelden zin vinden wij onder anderen in de Hikajat Sěri Rama, ed. Roorda van Eysinga, blz. 18, l. 3 v. o.:
مک باقله راج^۲ در فثد نکري اسغ یغ برکهندق اکندي داتغ ممينغ اکن
فتري ستا ديوي ايت

¹⁹ Sjaïr Bidasari, ed. Van Hoëvell, blz. 11, l. 29—30. Zie ook: blz. 89, l. 24; 101, l. 2 enz.

²⁰ Zie, voor de Alfoeren van Halmahera: Campen, De Alfoeren van Halmahera, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 284—285; voor de bewoners

met de goede zeden bestaunbaar, is ook de wijze van vrijage, die door Spenser St. John van de Land-Dajaks van Sarawak wordt medegedeeld. „Besides the ordinary attention which a young man is able to pay to the girl he desires to make his wife“, aldus lezen wij onder anderen, „there is a very peculiar testimony of regard, which is worthy of note. About nine or ten at night, when the family is supposed to be fast asleep within the musquito curtains in the private apartment, the lover quietly slips back the bolt by which the door is fastened on the inside and enters the room on tip-toe. He goes to the curtains of his beloved, gently awakes her, and she on hearing who it is rises at once, and they sit conversing together, and making arrangements for the future in the dark over a plentiful supply of sirih-leaf and betel-nut, which it is the gentleman's duty to provide. If when awoke the young lady rises and accepts the prepared betel-nut, happy is the lover, for his suit is in a fair way to prosper, but if on the other hand she rises and says, „Be good enough to blow up the fire“, or to light the lamp, then his hopes are at an end, as that is the usual form of dismissal. Of course if this kind of nocturnal visit is frequently repeated, the parents do not fail to discover it, although it is a point of honour among them to take no notice of their visitor, and if they approve of him matters take their course, but if not, they use their influence with their daughter to ensure the utterance of the fatal „please blow up the fire“. It is said on good authority that these nocturnal visits but seldom result in immorality“. Ook bij de Zee-Dajaks komt dit gebruik voor ²¹. — Dezelfde gewoonte van de nachtelijke vrijages bestaat ook bij de Bataks, onder den naam van *mormajam*. „Wanneer de jongeling“, zoo deelt ons de Heer Willer mede, „vermeent dat zijn aanzock welkom is geweest, heeft hij het recht des nachts zich naar de woning zijner geliefde te begeven en haar bij haren naam te roepen, en als zij alleen naar buiten komt, haar naar eene ledige sopo (voorgebouw zonder omwanding) te geleiden, en aldaar den nacht met haar in kuischheid door te brengen“. Het gebeurt natuurlijk wel eens, dat de jongelieden zich vergeten. In dat geval heeft het meisje, zoo de

van de overige eilanden: Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 67, 131, 300 en 350. Vergelijk ook: Van Hoëvell, Ambon, blz. 127—128.

²¹ Spenser St. John, *Life in the forests of the far East*, dl. I, blz. 54 en 161.

jongeling zich mocht willen terugtrekken en de verloving afmaken, het recht hem tot een huwelijk te dwingen door het zoogenaamde *mahijompo*, hierin bestaande dat zij zijne woning binnengaat, hem overal volgt en weigert hem te verlaten²². — Eindelijk wijzen wij op de Alfoeren van de Minahasa. Bij hen bestaat eveneens het gebruik, dat de jonkman des nachts heimelijk naar het huis zijner uitverkorene gaat. Deze maakt dan daar eene slaappleats voor hem gereed. Tegen den morgen verwijdert hij zich, omdat er nog geen publiek verkeer bestaat, en het zonder kennisgeving van verkeer opsprak zou geven, dat hij daar geslapen heeft. In tegenstelling van hetgeen wij bij de Dajaks en de Bataks gezien hebben, schijnen de nachtelijke vrijages hier vaak aanleiding te geven tot onzedelijkheid²³.

²² Willer, Bataksche wetten, blz. 175—176 en 223—224; Van der Tuuk, Bataksch woordenboek, i. v. *ompo*. Door het betalen van eene geldsom kan de jonge man zich echter van het meisje afmaken. Die geldsom heet *haidjuran*, letterlijk: waarmede of waardoor iets of iemand naar beneden komt, met andere woorden: weggaat. (Men herinnere zich dat de huizen bij de Bataks op palen staan). Zie: Van der Tuuk, Bataksch woordenboek, i. v. *idjur*. — Het mahijompo doet ons vanzelf denken aan een min of meer analoog gebruik bij de Niasers om iemand tot het nakomen zijner verplichtingen, vooral om een debiteur tot het voldoen zijner schulden, te noodzaken. "Hat der Gemahnte", aldus lezen wij, "nicht zu bezahlen, so macht es sich der Mahner in seinem Hause bequem; er legt sich einfach dort hin und schläft und geht womöglich nicht eher weg, bis er das Geld erhalten hat. Er musz dann aufs beste mit Schweinefleisch und Reis bewirtet werden, wenn der andere auch selbst mit seinen Kindern nichts zu beiszen und zu brechen hat" (Sundermann, Die Insel Nias, Allgemeine Missions-Zeitschrift, dl. XI (1884), blz. 414). — Deze gebruiken zijn te vergelijken met het bekende *dharna*-zitten bij de Indiërs, een van de middelen om iemand tot het betalen van zijne schulden te dwingen "The Brahmin who adopts this expedient for the purpose mentioned proceeds to the door or house of the person against whom it is directed; he then sits down in dharna with poison or a poignard or some other instrument of suicide in his hand, and threatening to use it if his adversary should attempt to molest or pass him, he thus completely arrests him. In this situation the Brahmin fasts, and by the rigour of the etiquette the unfortunate object of his arrest ought to fast also, and thus they both remain till the institutor of the dharna obtains satisfaction" (Maine, Early history of institutions, blz. 40 en 297—305. Zie ook: Kohler, Shakespeare vor dem Forum der Jurisprudenz, blz. 14—15). Ook in het oud-Iersche recht was het *dharna*-zitten bekend (Maine en Kohler, t. a. p.).

²³ Graafland, De Minahasa, dl. I, blz. 54 en 316. In den laatsten tijd zijn deze nachtelijke vrijages, door de invoering van het Christendom, grotendeels in onbruik geraakt. — In de verhandeling van Prof. Veth "Het landschap 'Aboeng en de Aboengers" (Tijdschr. v. h. Aardrijksk. Genootsch., dl. II), wordt (blz. 47) gezegd dat de omgang tusschen de jongelieden van verschillende sekse zeer vrij is, en dat zelfs van de huizen in den regel een der hoeken is uitgebouwd, ten einde aan den minnaar gelegenheid te geven zijne geliefde te bezoeken. In hoeverre deze bezoeken des nachts plaats vinden, en wij hier dus een vorm van geheime nachtelijke vrijages

Is door deze geheime verloving de keuze van de jongelieden voor- goed gevestigd, hebben zij zich overtuigd dat zij elkander bevallen, dan is de gewone gang van zaken, dat de jonkman zijne ouders daarmede in wetenschap stelt. Keuren dezen het voorgenomen huwelijk goed, dan volgt het officieele aanzoek bij de ouders van het meisje. Een bijna algemeene regel is het, dat dit niet geschiedt door den jongeling-zelfen. Soms is het de vader, of bij ontstentenis de moeder of een andere bloedverwant, die deze taak op zich neemt; doch niet zelden bedient men zich daartoe van de tusschenkomst van een persoon, meestal een oude man of eene oude vrouw, welke in die zaken ervaren is. Het aanzoek is vaak in beeldspraak vervat. Zoo — om dit met een paar voorbeelden toe te lichten — zegt, volgens mededeeling van den heer Riedel, de afgevaardigde, die bij de bewoners van de Soela-eilanden het huwelijksaanzoek komt overbrengen, tot de ouders

hebben als de in den tekst bedoelde, hetgeen wij wel vermoeden, blijkt niet. — Het is overigens bekend dat deze wijze van vrijen voorheen ook in enkele streken van ons land, onder den naam van *queesten*, werd aangetroffen. »Ten Mr. Pieter de Neyn in 1666 en 1667 als vrijwilliger in den Engelschen oorlog op Texel diende, werd er op het geheele eiland geen huis gevonden, waarin hier en daar boven of onder het venster geen ruit open of gebroken was, waardoor de vrijer bij nacht den arm kon steken, het venster openen en daarin klimmen, om bij de dochter op het bedde boven den deken te gaan liggen, en op die manier een praatje te houden, de vrijagie voort te zetten en aldaar te blijven tot een uur voor den dag, wanneer hij wederom in stilte vertrok en het venster sloot. Niet slechts lieten de ouders dit toe, maar zij stelden er een eer in en moedigten het aan; geen meisje werd geacht, die geen eerlijken queester had. Dit gebruik was nog in de vorige eeuw ook op Wieringen, Terschelling en Vlieland, en op sommige dorpen aan de kust in zwang. Volgens geloofwaardige getuigen, werden bij dit queesten de wetten der eerbaarheid zelden overtreden, en, indien de vrijer het waagde die te schenden, werden de bureu, door het slaan van de tang op den ketel, op de been gebracht en was hij in perykel, niet alleen armen en beenen, maar zelfs het leven te verliezen» (Schotel, Het oud-Hollandsch huisgezin der zeventiende eeuw, blz. 228—232. Zie ook: Scheltema, Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen, blz. 59—61 en 195—198). In de overige landen van Europa worden, of werden althans voorheen, dergelijke gebruiken ook aangetroffen. Zoo ontmoet men, om hier slechts een enkel voorbeeld aan te halen, in de Deutsche sagen dikwijls verhalen »von keuschem Beisammenschlafen Verlobter; da legt der Bräutigam ein nacktes Schwert zwischen sich und die Braut, und sie ruhen wie Bruder und Schwester neben einander. So lag Siegfried bei Brünhild» (Weinhold, Die deutschen Frauen in dem Mittelalter, dl. I, blz. 347—348). Zie voor het bestaan van dit gebruik in Wales en in Schotland, en in andere deelen van Europa, Liebrecht, Zur Volkskunde, blz. 378—379. Ook Schotel, O. c., blz. 229, en Scheltema, O. c., blz. 196, maken met een enkel woord gewag van het voorkomen van sporen van dergelijke practijken in Zwitserland, Tyrol, sommige gedeelten van Duitschland, Noorwegen en Zweden, en op het eiland Helgoland.

van het meisje, dat hij gehoord heeft, dat zij een maan-fina of hen in bezit hebben, en dat hij gekomen is om deze voor zijn maan-maana of haan te koopen. Zijn de ouders ongenegen om hunne toestemming tot de echtverbintenis te geven, dan antwoordt de vader kortaf, dat men niet gezind is de hen te verkoopen. In het tegenovergestelde geval zegt de moeder van het meisje, dat de hen er onoogetijk uitziet, doch dat, wanneer de aandacht van een kooper er op gevestigd is, zij ook niets tegen het sluiten van den koop hebben. De afgevaardigde antwoordt nu, dat, al ware de hen onoogetijk, hij deze toch koopen wil, waarop hij zich huiswaarts begeeft om mededeeling te doen van den uitslag der zending ²⁴. — Ziehier hoe, volgens denzelfden schrijver, bij de Galela- en Tobeloreezen van Halmahera het huwelijksaanzoek plaats heeft: „Bei der Ehe durch Werbung begiebt sich eine junge verheirathete Frau mit ihren Freundinnen in die Wohnung des Mädchens und bringt ihr in einer Schüssel, welche mit einem rothen Tuche bedeckt ist, 10—15 junge und 10—15 alte, mit Arabesken geschmückte Pinang-oder Arecanüsse. Die Schüssel wird in dem Hause niedergelegt. Ohne ein Wort darüber zu sagen, bietet man der Frau Sirih-pinang an und nachdem man ein Paar Stunden über gleichgültige Sachen gesprochen hat, kehrt sie wieder heim. Wird der Pinang denselben Tag nicht zurückgeschickt, so ist dies ein günstiges Zeichen. Die Frauen gehen am dritten Tage wieder mit einer Schüssel, in welcher 5 bis 10 Realen liegen, und welche wieder mit einem rothen Tuche bedeckt ist, zu dem Mädchen. Wenn die Schüssel im Hause ist, fragen die Eltern oder Verwandten, wenn die Eltern gestorben sind, nach dem Zwecke ihres Besuches. Die Frau antwortet, dass sie gehört habe, sie hätten einen schönen Pinangbaum, welchen andere Leute gern besäßen. Die Eltern oder Verwandten erwidern: wir haben zwar einen schönen Pinangbaum, wir können ihn aber noch nicht wegschenken, wir müssen erst die anderen Verwandten darüber zu Rathe ziehen. Darauf gehen die Frauen wieder nach Hause. Am dritten oder vierten Tage, nachdem die Schüssel leer zurückgebracht ist, gehen die Frauen wieder auf dieselbe Weise mit 10 Realen. Nachdem Sirih-pinang angeboten und gegessen ist, theilt der Vater mit, dass man den Pinangbaum abtreten wolle, unter der Genehmigung der Verwandten“ ²⁵. — Doch het is vooral bij de Makas-

²⁴ Riedel, De Soelaneezen, Bijdragen tot de T. L. en Vk. van Nederl. Indië, 4^e volreeks, dl. X, blz. 396.

²⁵ Riedel, Galela- und Tobeloreesen, Zeitschrift für Ethnologie, dl. XVII (1885), blz. 75.

saren en Boegineezen dat men, bij het doen van een huwelijksaanzoek, van allerlei beeldspraak zich bedient. Zoo bij voorbeeld luidde de taal van hen, die voor een vorst van Gowa een huwelijksaanzoek naar Maros overbrachten, aldus: "Wij komen van Gowa en zijn gezonden door onzen vorst. Wij zijn dus als een hakmes in de hand van een landman, als de bladeren der boomen, die door den wind nu her- dan derwaarts bewogen worden. Onze zender woont in den kampong Mátjinna, den kampong van een "onweerstaanbaar verlangen", vanwaar men het uitzicht heeft op den kampong van "weerkeerige genegenheid", genaamd Padaetó. En nauwelijks hadden wij het verlangen van onzen heer vernomen, of in nog minder tijd dan vereischt werd om een betelpruimpje te kauwen, was alles tot de afreize gereed. Vervolgens spoedden wij ons herwaarts met de vlugheid van een vogel, in de hope van een gunstig antwoord te ontvangen op de boodschap van onzen zender, die Allah dag en nacht bidt, dat het hem gegund worde, zich als een kaleleng-rank te slingeren om een teederen tak van uwen stam". En zoo ging men in beeldspraak voort, totdat eindelijk de vorst van Maros die dichtertelijke taal op gelijke wijze beantwoordde en zijne rede begon met te zeggen, dat men reeds bij het openen der vensters het aangenaam gekweel der door Gowa afgezonden vogels had vernomen, en niet weinig verblijd was geweest, toen men die liefelijke zangers het vorstelijk verblijf zag binnenvliegen. Dit laatste is eene zinspeling op de benamingen *mápaluttú manú-manú* of *mámanú-manú*, in het Boegineesch, en *áparibá djangang-djangang* of *údjangang-djangang*, in het Makassaarsch, dat is letterlijk: een vogeltje laten uitvliegen, waarmede men zeer symbolisch het doen van een huwelijksaanzoek pleegt te bestempelen. Hij of zij die het huwelijksaanzoek overbrengt, wordt dus vergeleken met een vogel. Volgens de legende is deze overdrachtelijke spreekwijze hieraan ontleend, dat in overoude tijden een bijzonder bespraakte vogel de hem bekende genegenheid van zijn wat schroomvalligen meester voor eene jeugdige schoone aan de slavin van deze geopenbaard, en daardoor een huwelijk tusschen die beiden tot stand gebracht zou hebben ²⁶.

Regel is het dat het aanzoek komt van den kant van den jongeling. Doch ook het omgekeerde doet zich voor. A priori is het reeds aan te nemen, dat dit vooral het geval moet zijn daar, waar, gelijk in de Padangsche Bovenlanden bij de Menangkabawsche Maleiers, het ma-

²⁶ Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 14—15.

triarchaat bestaat, de vrouw dus hoofd des gezins is en de man haar in het huwelijk volgt. Werkelijk vinden wij dit bevestigd. Onder de benaming *kawin badjapui-badjangkau*, dat is letterlijk: huwelijk bij uitnoodiging en toehaling (scil. van den man) met uitgestreken arm naar zich toe ²⁷, komen bij deze Maleiers dikwijls echtverbintenissen tot stand, waarbij niet de familie van den jongeling, doch die van het meisje het aanzoek doet. Nadat de ouders, ooms, broeders en zusters benevens de panghulu of het familiehoofd de zaak besproken hebben en het daarover eens zijn geworden, wordt doorgaans de laatste naar de woning van den begeerden echtgenoot gezonden. Ter bestemder plaatse aangekomen, draagt hij, na eenige oogenblikken over onverschillige zaken te hebben gesproken, zijn aanzoek voor. De mamaq (oom van moederszijde) van den jongeling doet alsof hij zeer verwonderd is, en vraagt den woordvoerder, of hij over het verlangde wel goed heeft nagedacht, wijl dit van zulk een belangrijken aard is. De bode verzekert dat men, alvorens tot den gewichtigen stap over te gaan, alles rijpelijk heeft overwogen. „Siang”, aldus laat hij met eene gebruikelijke formule er op volgen, „siang nan djadi angan-angan sampai malam tamimpi-mimpi, iolah mambali na dipadjual, maminta na dibari”, dat is: het verlangen naar een gunstig antwoord is zoo groot, dat men er zelfs des nachts van droomt; men begeert dus niets liever, dan dat hetgeen men koopen wil, te koop, hetgeen men vragen wil, te verkrijgen zal zijn. Onder het aanbieden van pinang, wordt het gesprek op die wijze voortgezet, waarbij de eene spreker met de meest onverstoorbare kalmte herhaalt, wat de andere te voren gezegd heeft, totdat, nadat er nog eens op de inwilliging van het verzoek is aangedrongen, de toestemming gegeven wordt ²⁸. — Is het gebruik bij de Menangkabawsche Maleiers om het aanzoek te doen plaats hebben van de zijde der vrouw een uitvloeisel van het bij hen nog heerschende matriarchale verwantschapsstelsel, dan kan het ons zeker geene verwondering baren iets dergelijks bij den Dajakschen stam der Olo-Ngadjoe, in de Zuidooster-Afdeeling van Borneo, bij wie immers het familieleven een meer matriarchaal dan patriarchaal karakter draagt, aan te treffen. De adat geeft namelijk hier aan de vrouwen een middel aan de hand om zich den man te verschaffen, dien zij beminnen. Bij dit middel, *matep* geheeten, gaat het aanzoek

²⁷ Soms spreekt men eenvoudig van *kawin badjapui*, ook wel van *mandjapui*.

²⁸ Van der Toorn, Aanteekeningen uit het familieleven bij den Maleier in de Padangsche Bovenlanden, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXVI, blz. 208—209; Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 276.

werkelijk van den kant der vrouw uit. Men tracht namelijk den man in de woning van het meisje te lokken. Zoodra hij de deur is binnengetreden, sluit men deze ²⁹, behangt de wanden met verschillende stoffen en andere versierselen, draagt het eten op, en maakt hem vervolgens met den wensch der jongedochter bekend om met hem te trouwen. Weigert de man zijne toestemming, dan moet hij de waarde der opgehangen stoffen en goederen betalen ³⁰. — Overigens wijzen wij er op hoe bij het bekende semendo ambil-anak, het huwelijk bij kindaanneming, op Zuid-Sumatra, het aanzoek eigenlijk uitgaat van den vader van het meisje, deze zelfs, gelijk bij de Lampongers, bij bekkenslag zijne dochter pleegt aan te bieden aan den persoon die zich verbinden wil, bij hem te komen inwonen ³¹.

Is het aanzoek gunstig ontvangen, dan volgt, nadat ook veelal het bedrag van den bruidschat is vastgesteld, de officieele verloving. Als onderpand daarvan wordt bij vele volken van den Archipel van den kant van den bruidegom aan de ouders der bruid het een of ander, meestal kostbaar, voorwerp, soms ook een zeker bedrag aan geld

²⁹ Naar deze handeling heeft het geheele gebruik den naam *matep* gekregen, want *matep* beteekent letterlijk: sluiten, bepaaldelijk: eene deur sluiten (Zie: Har- deland, Dajaksch woordenboek, i. v. *atep*).

³⁰ Schwaner, Borneo, dl. I, blz. 198.

³¹ Zie hierover onze verhandeling: Over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras, blz. 62—64. — Het gebruik dat het meisje-zelf of hare familie het huwelijksaanzoek doet, komt ook bij andere volken voor. Eigenaardig behoort het, gelijk wij reeds in den tekst opmerkten, bij het matriarchaat tehuis, waar de vrouw hoofd van het gezin is en de man bij haar komt inwonen. Een paar voorbeelden vinden wij onder anderen medegedeeld in het ten vorigen jare verschenen werk van Elie Reclus «*Les primitifs, études d'ethnologie comparée*». Van de bewoners der Nicobaren lezen wij onder anderen (blz. 186): «*Ce n'est point à l'homme de choisir sa compagne et de la faire entrer dans sa hutte, mais à la femme de se prendre un compagnon et de l'amener chez elle*». En een weinig verder heet het: «*Chez les Khassias des Monts Garro, les biens passent de mère en fille. La femme, directrice de la communauté, vit sur sa propriété et dans sa maison à elle, se choisit un époux à son gré, ne regarde pas longtemps à divorcer*». Bekend is het dat bij de Basken, nog betrekkelijk korten tijd geleden, een systeem gold, waarbij in sommige gevallen het geslacht zich in de vrouwelijke lijn voortplantte. Tot de erfenis namelijk werd, zonder onderscheid van geslacht, de eerstgeborene geroepen. Was deze eene dochter, dan werd zij, in de hoedanigheid van uitsluitende erfgename, hoofd van het huis en de bezittingen der familie. Zij koos zichzelf een echtgenoot en deze kwam bij haar inwonen, verloor zijnen naam, om dien van zijne vrouw aan te nemen, terwijl ook de kinderen naar de moeder genoemd werden. «*Cet époux*», aldus lezen wij, «*que la femme Basque choisit de son seul consentement, et que toujours elle prend plus jeune qu'elle, s'appelle, à Barèges, noris, nom qui désigne dans la maison le mari par sa fonction et non d'après son rôle personnel*». Tot den huidigen dag is bij

en goederen, ter hand gesteld. Zoo is dit het geval bij de Javanen, bij wie het verlovinspand, bestaande in een ring en eenige min of meer kostbare kleedjes, *ḥḡḡḡḡ paningsèt* heet, welk woord, afgeleid van *ḡḡḡḡ singsèt*, dat is: straf of stijf aangehaald, letterlijk beteekent: wat dient om stijf aan te halen, met andere woorden: te binden, bindend te maken ³². — Bij de Bataks wordt ook gewoonlijk, onder de benaming *pangambit*, door den jonkman aan den vader van het meisje een armring of een ander voorwerp van waarde gegeven als onderpand der verloving ³³. — Hetzelfde gebeurt ook bij de Redjangers. Wanneer de huwelijks-gezant van zijne zending verslag heeft gedaan in de woning van den aanstaanden bruidegom, ontvangt hij van den vader van dezen de *wang-gadai*, het onderpand,

de Basken de herinnering aan dit recht der vrouwen van zelfkeuze van een echtgenoot bewaard gebleven in de volgende regelen van een lied, uit den tijd van den vooravond der groote revolutie, toen de eerste schok aan de matriachale instellingen gegeven werd:

.
Celles de Barèges,
En dépôt de leurs parents,
Choisisaient leurs époux.
Oh! quel doux privilège!

(Zie: Giraud-Teulon, *La mère chez certains peuples de l'antiquité*, blz. 38 vlg.). — Doch ook bij het patriarchaat komt, als een "survival" van de tijden van het matriarchaat, het wel eens voor dat het aanzoek uitgaat van den kant van het meisje, zooals bij voorbeeld bij de oude Indiërs bij de *svayainvara* en bij de oude Galliërs, gelijk wij in het eerste hoofdstuk gezien hebben. "Encore de nos jours", zoo lezen wij nog, "en Bretagne, les jeunes filles des îles du Morbihan demandent les jeunes gens en mariage" (Ernest Bosc et L. Bonnemère, *Histoire nationale des Gaulois sous Vercingétorix*, blz. 39). Bij de Pueblo-Indianen vermeldt Bancroft "no girl is forced to marry against her will, however eligible her parents may consider the match", ja het gebeurt wel eens dat "the usual order of courtship is reversed; when a girl is disposed to marry she does not wait for a young man to propose to her, but selects one to her own liking and consults her father, who visits the parents of the youth and acquaints them with his daughter's wishes" (Bancroft, *The native races of the Pacific States of North-America*, dl. I, blz. 547 en 549, noot 206). — Men merke ook hier weder de groote vrijheid, die de meisjes bij de natuurvölker hebben om over hare hand te beschikken, om te trouwen wie zij willen, waarop wij in het eerste hoofdstuk, bij de bespreking van de vaderlijke macht met betrekking tot het huwelijk, gewezen hebben.

³² Veth, *Java*, dl. I, blz. 629; Winter, *Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen te Soerakarta*, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1843, dl. I, blz. 461; Tjondro Negoro, *Aanteekeningen op het eerste deel van Veth's Java*, blz. 21.

³³ Willer, *Bataksche wetten*, blz. 176; Van der Tuuk, *Bataksch woordenboek*, i. v. *ambit*.

bestaande in acht of tien rijksdaalders, of, bij weinig vermogenden, in enkele guldens, voorts een stuk zijde van vijf seto (eene lengtemaat) en een gouden ringetje, om dat alles aan het meisje, in tegenwoordigheid harer ouders, ter hand te stellen ³⁴. — Ook bij de bewoners van Bengkoelen, bepaaldelijk van de afdeeling Kroë, komt de verlovingspand tot stand door het wisselen van *tanda's*, verlovingsbewijzen of verlovingspanden ³⁵. — Van de Menangkabawsche Maleiers van de Padangsche Bovenlanden vinden wij vermeld, dat, zoodra het *mānarimō katō*, het aannemen van het aanzoek, heeft plaats gehad, van de zijde van den jongeling een verlovingspand gegeven wordt, *tandō* geheeten. In vele streken geschiedt dit van weerszijden, heeft er een uitwisselen van *tandō's* van nagenoeg gelijke waarde plaats, welke gewoonte *mānimbang tandō* heet ³⁶. — Op het naburige eiland Nias heeft hetzelfde plaats. Aan den persoon, die het aanzoek van den jongeling moet overbrengen, wordt tevens een onderpand, bestaande uit een arming van koperdraad benevens eenig geld, medegegeven. Het aannemen hiervan is een bewijs van toestemming. Ook bij de kinder-verlovingspanden, opdat wij dit reeds dadelijk opmerken, heeft dit geven van een onderpand plaats ³⁷. — Van de volken in de meer Oostelijke deelen van den Archipel noemen wij in de eerste plaats de Makassaren en Boegineezen. Is het aanzoek, gelijk wij hiervoren gezien hebben onder anderen *māmanū-manū* geheeten, gunstig ontvangen, dan worden dadelijk van den kant van den toekomstigen bruidegom aan de ouders van het meisje eenige geschenken, ter bevestiging van dat aanzoek, aangeboden, bekend onder de benamingen *patanra manū-manū*, dat is letterlijk: hetgeen dient om het *māmanū-manū*, het aanzoek, vast te drukken, met andere woorden: blijvend te maken, of wel: *pasijō-ada*, hetgeen dient om de woorden (scil. van het aanzoek) vast te binden. Dit geschenk wordt onmiddellijk gevolgd door een ander, dat als het eigenlijke onderpand der verlovingspanden moet worden beschouwd, gelijk vanzelf blijkt uit de daarvoor gebruikelijke uitdrukkingen, namelijk:

³⁴ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 293—294.

³⁵ Kort overzicht van de wetten, gewoonten en instellingen in Bengkoelen, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, nieuwe volgrees, dl. IV, blz. 279 en 282.

³⁶ Van Hasselt, O. c., blz. 277; Van der Toorn, Aanteekeningen uit het familieleven bij den Maleier in de Padangsche Bovenlanden, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXVI, blz. 209.

³⁷ Von Rosenberg, Het eiland Nias, blz. 38, en Der Malayische Archipel, blz. 154; Sundermann, Die Insel Nias, Allgemeine Missions-Zeitschrift, dl. XI (1884), blz. 426.

papattu-ada, hetgeen dient tot bezegeling van het *pattu-ada*, het jawoord, of *patumae*, hetgeen (het meisje) tot *tumae*, verloofde of bruid, maakt ³⁸. — Verder wijzen wij op de Alfoeren van Halmahera. Als het aanzoek gedaan wordt, overhandigen de ouders van den jonkman aan die van het meisje een geschenk, *hakka*, meestal ten bedrage van f 8. Wordt deze gift aangenomen, dan is de zaak beklonken en de verloving, *bobai*, gesloten ³⁹. — Dat, om ten slotte nog hierop de aandacht te vestigen, ook bij de kinderverlovingen zulk een onderpand gegeven wordt, merkten wij zooeven aangaande de Niasers reeds op. Als dergelijke onderpanden zijn overigens nog te beschouwen de *makawate* en de *empahut*, die, gelijk wij in het eerste hoofdstuk gezien hebben, bij de kinderverlovingen bij de Alfoeren van Ceram en Boeroe aan de ouders van het meisjes ter hand gesteld worden, zij het ook dat wij beide uitdrukkingen als „voorschot” omschreven vinden.

De vraag is nu, welke de rechtsgevolgen zijn van de verloving. „Verlobung und Trauung”, aldus Kohler in zijne verhandeling over het Indische huwelijks- en familierecht, „finden sich bei den meisten Völkern nebeneinander, und es ist nicht immer leicht, den Charakter beider Rechtsinstitute sicher und unzweideutig zu bestimmen. Entweder tritt nämlich bereits mit der Verlobung das feste Verhältniss zwischen beiden Theilen ein, wobei nur die Ausübung der ehelichen Rechte bis zur Uebergabe verschoben wird Oder die Verlobung gibt lediglich einen obligatorischen Anspruch auf Eheschliessung”. In dit geval kan „das obligatorische Band in der Art straffer und lockerer sein, dass entweder auf Eheschliessung geklagt und die Eheschliessung im Zwangswege erwirkt werden kann — oder dass bei Weigerung des einen Theiles der andere lediglich auf pecuniären Entschädigungsanspruch beschränkt ist” ⁴⁰. — Bij de volken van den Indischen Archipel geldt bijna allerwege de laatstgenoemde regel. Zoo lezen wij onder anderen van den Batakschen stam der Karo-Karo, die de binnenlanden van Deli op de Oostkust van Sumatra

³⁸ Matthes, Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes, blz. 15—16 en 152—153; Boegineesch woordenboek, i. v. v. *tânra*, *sijo*, *pattu* en *tumae*. — Korthedshalve hebben wij in den tekst alleen de Boegineesche benamingen medegedeeld. Voor de Makassaarsche, zie: Matthes, Bijdragen enz., t. a. p.

³⁹ Campen, De Alfoeren van Halmahera, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 285.

⁴⁰ Kohler, Indisches Ehe- und Familienrecht, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, dl. III, blz. 353—354.

bewonen, dat als het huwelijk niet doorgaat door den wil van den bruidegom, deze tien gulden vergoeding moet betalen; zoo de bruid echter de verloving verbreekt, is zij tot vijf gulden schadeloosstelling verplicht ⁴¹. — Ook bij de Bataks van de Westkust is dit het geval. Wanneer eene verloving zonder wettige reden verbroken wordt, is de schuldige verplicht eene schadeloosstelling te betalen tot het bedrag van den bedongen bruidschat ⁴². — In de Pasëmah-landen moet, wanneer een engagement ongemotiveerd van de zijde der maagd afgemaakt wordt, haar vader dan wel haar voogd alle uitgaven, die de jongeling volgens de adat ten behoeve van dat engagement heeft gedaan, dubbel aan hem terugbetalen. Is het echter de jongeling die van het huwelijk afziet, dan verbeurt hij alles wat hij op die wijze heeft uitgegeven ⁴³. — Bij de bewoners van Bengkoelen is het een algemeene regel, dat de verlovings-verbindingen zijn en niet verbroken kunnen worden dan ten koste van schadevergoedingen. Zoo verbeurt in de afdeeling Manna de bruidegom, indien hij althans de schuldige is, het bedrag van den bruidschat, dat is hier f 40; weigert de bruid zonder billijke redenen het huwelijk te laten voltrekken, dan is zij of haar vader verplicht tot het betalen van eene boete van f 20, waarvan f 10 voor de hoofden en f 10 voor den teleurgestelden minnaar. In Kroë worden de tanda's, de verlovingsbewijzen of verlovingspanden, die hier, gelijk wij boven gezien hebben, bij een engagement worden gewisseld, bij het verbreken hiervan, teruggegeven, doch is de schuldige daarbij verplicht de waarde er van te verdubbelen, met andere woorden als boete aan de andere partij te betalen ⁴⁴. — Van de Dajaks van het district Poeloepetak vinden wij vermeld, dat wie de huwelijksbelofte breekt, verplicht is eene schadeloosstelling van 25 tot 100 realen te voldoen, overeenkomstig zijnen stand ⁴⁵. — Dezelfde regel geldt bij de Bolaäng-Mongondouërs op Noord-Celebes. Gaat het huwelijk niet door, dan moet de man

⁴¹ De Haan, Verslag van eene reis in de Bataklanden, Verhandeling van het Bat. Gen. v. K. en W., dl. XXXVIII, blz. 45.

⁴² Willer, Bataksche wetten, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1846, dl. II, blz. 176.

⁴³ Gersen, Undang-undang van de Pasëmah-landen, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XX, blz. 114, art. 13 en 14.

⁴⁴ Kort overzicht van de wetten, gewoonten en instellingen in Bengkoelen, Bijdragen tot de T. L. en Vk. v. Nederl. Indië, nieuwe volgrees, dl. IV, blz. 303 en 279—280. Zie ook: blz. 282 en 297.

⁴⁵ Becker, Het district Poeloepetak, Indisch Archief, jaarg. 1849, dl. I, blz. 473.

eene bepaalde som als rouwkoop betalen. De grootte van deze som richt zich naar den hooger en lageren stand, waartoe man en vrouw behooren. Zijn beiden uit denzelfden stand, dan is die som geringer, dan wanneer de vrouw uit een hooger en de man uit een lageren stand is. Waar de vrouw tot een minderen stand dan de man behoort, is die som zeer gering ⁴⁶. — Niet zelden vinden wij de bepaling dat, bij het willekeurig verbreken der verloving, het verlovingspand verbeurd wordt. Dit is onder anderen bij de Javanen het geval. Wanneer de jongeling van het huwelijk afziet, verliest hij de paningsët. Deze wordt hem echter teruggegeven, als van den kant van het meisje de verbintenis te niet gedaan wordt ⁴⁷. — Dezelfde regel geldt ook bij de Alfoeren van Halmahera, ten aanzien van de hakka ⁴⁸. — Bij de Redjangers vindt men een dergelijken regel. Bij het overreiken van de wang-gadai of het onderpand aan de toekomstige bruid, in tegenwoordigheid van hare ouders, zegt de afgezant: „djeko munkir kau, gadai nikal“, indien gij de verbintenis verbreekt, moet gij de dubbele waarde van het onderpand teruggeven. Hiertegenover staat de regel: „djeko munkir lanang, ilang gadai“, als de man zich aan de verbintenis onttrekt, verbeurt hij het onderpand ⁴⁹. — Even verbindend is de verloving bij de Menangkabawsche Maleiers. Zij kan dan ook door geen der partijen verbroken worden, dan ten koste van schadevergoeding. Waar de zooeven besproken gewoonte bestaat van het mǎnimbang tandô, het uitwisselen van tandô's of verlovingspanden van gelijke waarde, daar moet degeen die het gegeven woord verbreekt, de ontvangen tandô teruggeven, terwijl hij de zijne verliest ⁵⁰. — Ook de kinderverlovingen geven, om met Kohler te blijven spreken, „einen obligatorischen Anspruch auf Eheschliessung“ — gelijk wij in het eerste hoofdstuk terloops reeds opmerkten — zijn dus even verbindend als de gewone, zoodat eene verbreking daarvan noodzakelijk eene schade-

⁴⁶ N. P. Wilken en J. A. Schwarz, Allerlei over het land en volk van Bolaang-Mongondou, Mededeel. v. w. h. Nederl. Zend. Gen., dl. XI, blz. 317.

⁴⁷ Veth, Java, dl. I, blz. 629; Winter, Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen van Soerakarta, Tijdschr. van Nederl. Indië, jaarg. 1843, dl. I, blz. 463.

⁴⁸ Campen, De Alfoeren van Halmahera, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 286.

⁴⁹ Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 294.

⁵⁰ Van Hasselt, O. c., blz. 277; Van der Toorn, Aanteekeningen uit het familieleven bij de Maleiers in de Padangsche Bovenlanden, Tijdschrift v. Ind. T. L. en Vk., dl. XXVI, blz. 209—210.

loosstelling ten gevolge heeft. Van de Noeforeezen heet het dan ook: „Nur sehr selten wird die Verlobung gebrochen, und dann meistens von der Seite des Bräutigams, wenn dieser kein Gefallen findet an seiner für ihn Auserwählten. In diesem Falle muss eine beträchtliche Summe bezahlt werden“ ⁵¹. — Ook ten aanzien van de kinderverlovingen bij de bewoners van de Watoebela-eilanden vinden wij vermeld, dat wie zijn woord breekt eene boete moet betalen ⁵², terwijl Von Rosenberg van de Niasers zegt, dat de jonkman, die in zijne jeugd door zijne ouders verloofd is, zich later wel terugtrekken kan, zoo de partij hem niet bevalt, doch ook dan het gegeven onderpand verbeuren moet ⁵³.

Ten slotte hebben wij nog na te gaan, hoedanig de verhouding der jongelieden is tijdens de openlijke verloving. Onze gebruiken daarbij, die gebaseerd zijn op het doel om elkander te leeren kennen, en daardoor meer waarborgen te hebben voor een gelukkig huwelijk, staan lijnrecht tegenover die van vele volken van den Indischen Archipel. Bij ons een meer gemeenzame omgang, vrijheden en liefkozingen; bij hen alle omgang afgebroken, ieder gesprek vermeden, ook dan zelfs wanneer het huwelijk op beider verlangen gesloten wordt. Dit wordt ons onder anderen van de Menangkabawsche Maleiers vermeld ⁵⁴. — Hetzelfde geldt ook van de bewoners der Lampongsche Districten. Hoe intiem het verkeer der jongelieden vóór de verloving ook moge geweest zijn, dit alles verandert zoodra zij openlijk geëngageerd zijn. Alle gemeenzaamheid trachten de wederzijdsche ouders dan te voorkomen ⁵⁵. — Van de Niasers vinden wij medegedeeld, dat, zoodra er trouwbelofte bestaat, alle omgang tusschen de verloofden ten eenenmale verboden is en zij elkander zelfs niet mogen zien ⁵⁶. — Ook bij de Dajaks van het stroomgebied der Baritoe in de Zuidooster-Afdeeling van Borneo mogen, van den dag af der verloving, de jongelieden volstrekt niet meer te zamen komen ⁵⁷. — Bij vele stammen der Molukken

⁵¹ Van Hasselt, *Die Noeforeezen*, *Zeitschrift für Ethnologie*, dl. VIII (1876), blz. 181.

⁵² Riedel, *De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, blz. 206.

⁵³ Von Rosenberg, *Het eiland Nias*, blz. 39, en *Der Malayische Archipel*, blz. 155. — Hoewel Von Rosenberg dit niet vermeldt, ligt het toch in den aard der zaak dat ook de gewone verlovingen niet verbroken mogen worden dan op verbeurte van het gegeven onderpand.

⁵⁴ Van Hasselt, *Volksbeschrijving van Midden-Sumatra*, blz. 275.

⁵⁵ Horst, *Uit de Lampongs*, *Indische Gids*, jaarg. 1880, dl. I, blz. 978.

⁵⁶ Von Rosenberg, *Het eiland Nias*, blz. 38, en *Der Malayische Archipel*, blz. 154; Sundermann, *Die Insel Nias*, *Allgemeine Missions-Zeitschrift*, dl. XI (1884), blz. 425.

⁵⁷ Perelaer, *Ethnographische beschrijving der Dajaks*, blz. 50; Schwaner, *Borneo*

treft men dit gebruik eveneens aan. „Te rekenen van den dag van het officieele aanzoek“, aldus lezen wij van de bewoners der Watoebela-eilanden, „mag de jonkman in het huis zijner aanstaande komen, hare ouders in hunnen dagelijkschen arbeid helpen en bij hen het middagmaal gebruiken. Gedurende dien tijd mag de jonkvrouw zich niet aan hem ver- toonen, daar zulks in strijd is met de regelen der welvoegelijkheid“⁵⁸. — Op de Loewang-Sermata groep, behoorende tot de Zuidwester-eilanden, is het eveneens ongeoorloofd dat verloofden met elkander omgaan, ja zelfs elkander aanspreken⁵⁹. — Ook bij de Alfoeren van Ceram geldt dezelfde regel, althans bij de kinderverlovingen⁶⁰. — Bij de Alfoeren van Boeroe is het den jongen man op eene vrij zware boete ver- boden, in de nabijheid van zijne aanstaande te komen, haar te bespieden, haren boezem aan te raken, ja zelfs met haar een gesprek te voeren⁶¹. — Sterker geprononceerd nog komt de gewoonte, dat verloofden elkander vermijden moeten, bij de Noeforeezen van de Geelvinksbaai voor. „Ihren Bräutigam“, aldus lezen wij van het Papoewasche meisje, „darf sie durchaus nicht sehen. Wenn die Verlobten einander auf dem Wege begegnen, was nicht zu vermeiden ist, so muss die Braut, von ihrer Begleiterin unterrichtet, vor dem in der Ferne herkommenden Bräutigam sich geschwinde hinter einem Baume oder einem Strauche verbergen, bis letzterer vor- übergegangen ist. Oft ist dieses auch auf dem Meere der Fall, und da sie dann einander schwer ausweichen können, so müssen beide nur den Kopf nach einer entgegengesetzten Richtung drehen“⁶².

Wij zien dus dat tal van volken, zelfs die welke anders een vrij, ja ongebonden verkeer tusschen de jongelieden toelaten, een vertrou- welijken omgang tusschen openlijk verloofden als iets ongeoorloofds beschouwen en te keer gaan. Het behoeft wel geen uitvoerig betoog dat wij dit op eene lijn te stellen hebben met hetgeen wij aan het slot van het voorgaande hoofdstuk als eene uiting van de schaking hebben leeren kennen. Wij zagen daar onder anderen hoe reeds spoedig de gewoonte ontstaan is, dat het meisje bij de huwelijksvoltrekking af-

dl. I, blz. 198, en Aanteekeningen betreffende eenige maatschappelijke instellingen en gebruiken der Dajaks van Doeson, Moeroeng en Siang, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. I, blz. 216.

⁵⁸ Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua, blz. 205.

⁵⁹ Riedel, O. c., blz. 324.

⁶⁰ Riedel, O. c., blz. 134.

⁶¹ Riedel, O. c., blz. 21.

⁶² Van Hasselt, Die Noeforeezen, Zeitschrift für Ethnologie, dl. VIII (1876), blz. 180 — Zie ook: Nieuw-Guinea, ethnographisch en natuurkundig, blz. 161.

keer voor haren minnaar voorwenden moest en elke gemeenzaamheid met hem had te vermijden. Hetgeen op die wijze in acht diende te worden genomen bij of na de huwelijksvoltrekking, werd langzamerhand vanzelf uitgestrekt tot het tijdperk vóór het huwelijk, dat van de openlijke verloving dus ⁶³. — Niet overal echter heeft dit plaats gehad. Bij tal van stammen zien wij hoe de jongelieden gedurende de officieele verloving op denzelfden vrijen of gemeenzamen voet met elkander mogen blijven omgaan als vóór dien tijd. Van de Redjangers bij voorbeeld lezen wij, dat het bij hen aan de verloofden vergund is, elkander dagelijks te zien en te spreken, hoewel — dit moet er bij vermeld worden — zij daarvan een spaarzamer gebruik maken dan wij dat bij ons gewoon zijn, en van liefkozingen geen sprake is ^{63a}. — Bij de Bataks mogen, na de openlijke verloving, de jongelieden voortgaan met het mormajam, met de nachtelijke vrijages, waarover zooeven sprake was ⁶⁴. — Bij de Rotineezen heeft de man vrijen toegang tot zijne aanstaande vrouw, en verkeert met haar in tegenwoordigheid van eenige leden uit de wederzijdsche familiën, opdat hij zich meer van nabij met haar bekend make en zij aan elkander gewend worden ⁶⁵. — Hetzelfde geldt ook bij de Balineezen: de jonkman verkeert met zijne verloofde en biedt haar zooveel mogelijk de behulpzame hand bij alle werkzaamheden, die zij gewoon is te verrichten, ten einde daardoor zich van hare liefde te verzekeren ⁶⁶. — Van de hedendaagsche Alfoeren van de Minahasa vinden wij dit eveneens vermeld ⁶⁷. — Ook bij de Gorontaleezen heeft de bruidegom vrijheid in het huis zijner verloofde te komen, en mag zelfs des nachts aldaar blijven ⁶⁸. — Van de stammen die de Moluksche

⁶³ Men heeft al deze met de schaking samenhangende gebruiken wel eens willen verklaren als een uitvloeisel van jonkvrouwelijke zedigheid en schaamte. In een aanhangsel aan het einde dezer verhandeling stellen wij ons voor, deze zoogenaamde pruderie-theorie der schaking nader te beschouwen en zoo mogelijk te weerleggen.

^{63a} Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, blz. 294.

⁶⁴ Willer, Bataksche wetten, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1846, dl. II, blz. 176.

⁶⁵ Heymering, Zeden en gewoonten op het eiland Roti, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1843, dl. II, blz. 532.

⁶⁶ Van Bloemen Waanders, Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balineezen, blz. 52; Van Eek, Het lot der vrouw op Bali, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XVIII, blz. 373.

⁶⁷ De Clercq, Allerlei over de residentie Manado, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1871, dl. II, blz. 33.

⁶⁸ Riedel, De landschappen Holontalo (Gorontalo), Limoeto, Bone enz., Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. XIX, blz. 135.

eilanden bewonen, vestigen wij in de eerste plaats de aandacht op de Alfoeren van Halmahera. Na de officieele verloving blijven de jongelieden ieder in het ouderlijk huis, hoewel de onderlinge omgang en gemeenschap weinig van die tusschen man en vrouw verschillen, daar de bruidegom de meeste nachten in het huis zijner aanstaande schoonouders doorbrengt ⁶⁹. — Zulk een intiem en omgang tusschen de jongelieden vindt men ook bij de Alfoeren van Ceram, uitgezonderd in de gevallen van kinderverloving. De jonkman kan hier in het huis van de ouders zijner aanstaande komen wonen en zonder formaliteiten zich als een gehuwd man gedragen ⁷⁰. — Ook op Ambon en de Oeliasers vestigt, nadat het aanzoek gedaan en de openbare verloving tot stand gekomen is, de jonkman zich in de woning van het meisje en leeft op bedekte wijze met haar als echtgenoot. Soms echter bepaalt hij zich er toe, om een- of tweemaal per week zijne aanstaande te bezoeken. In het eerste geval kan de verloving jaren duren, en ontaardt zij op die wijze in een geregeld concubinaat ⁷¹. — Op Ceramlawoet mag de jonkman zijne verloofde dagelijks bezoeken en in hare woning spijs en drank nuttigen, in welk geval zij hem bedienen moet. Ook is het hem vergund daar den nacht door te brengen en zelfs met zijne aanstaande het bed te deelen, iets wat in den regel geschiedt om elkander te leeren kennen ⁷². — Ook bij de Kei-eilanden heeft de man tijdens de verloving gemeenzamen omgang met zijne aanstaande vrouw ⁷³. — Eindelijk moeten wij nog op een paar volken buiten de Molukken de aandacht vestigen. Zagen wij zooeven hoe bij de Dajaks van het stroomgebied der Baritoe het aan de verloofden niet vergund is met elkander in aanraking te komen, anders is dit bij de stammen van de binnenlanden van Koetei en van Boeloengan en Bërau. Volgens mededeeling van Von de Wall, mogen bij sommige dier stammen de jongelieden tijdens de verloving met elkander verkeerden ⁷⁴, terwijl bij andere zelfs eene openlijke samenwoning aan het huwelijk pleegt vooraf te gaan, als eene soort van proef om te zien in hoeverre men in elanders ge-

⁶⁹ Campen, *De Alfoeren van Halmahera*, Tijdschr. v. Nederl. Indië, jaarg. 1883, dl. I, blz. 286.

⁷⁰ Riedel, *De sluik- en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, blz. 131.

⁷¹ Riedel, O. e., blz. 67 en 68. Zie ook: Van Hoëvell, *Ambon en de Oeliasers*, blz. 134—135.

⁷² Riedel, O. e., blz. 171.

⁷³ Riedel, O. e., blz. 235.

⁷⁴ Von de Wall, *Overzicht van het rijk van Koetei*, Indisch Archief, jaarg. 1850, dl. III, blz. 477.

zelschap genoeg vindt ⁷⁵. — Met een bepaald doel heeft ook bij de Igorroten op Luzon tijdens de verloving eene samenleving der jongelieden plaats, en dit in weerwil dat men hier op de kuisheid der meisjes hoogen prijs stelt, zoodat zij „bei jedem Ausgange von älteren Frauen ihrer Familie oder dem Vater selbst begleitet und bewacht werden“. Zoodra de verloving echter tot stand gekomen is, „gestatten die Eltern der Braut dem Jünglinge, mit ihrer Tochter im Concubinate zu leben, denn es gilt vor Allem, die Fruchtbarkeit derselben zu erproben. Wird die Braut binnen einer bestimmten Frist schwanger, so findet erst die Hochzeit Statt, im entgegengesetzten Falle tritt der Bräutigam zurück. Wer ohne Grund seine Braut verliess, wurde früher geköpft“ ⁷⁶.

Op de openlijke verloving volgt, na langeren of korteren tijd, de huwelijksvoltrekking, waarvan wij de voornaamste plechtigheden en gebruiken in het volgende hoofdstuk zullen beschrijven.

(Wordt vervolgd.)

Leiden, Maart 1886.

⁷⁵ Von de Wall, Aanteekeningen omtrent de Noordoostkust van Borneo, Tijdschr. v. Ind. T. L. en Vk., dl. IV, blz. 452.

⁷⁶ Blumentritt, Versuch einer Ethnographie der Philippinen, blz. 27—28.